

* ડૉ. કિશોર બી. ભટ્ટ

Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 1 - 3

ISSN :- 2319 - 8168

બી.એડના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના આંતરિક અને બાહ્યગુણનો તુલનાત્મક અભ્યાસ

શિક્ષણનો હેતુઓ અને પ્રક્રિયાની અસર વિદ્યાર્થી પર કેવી અને કેટલી પ્રાપ્તિ થઈ છે. તે જાણવા માટે મુલ્યાંકન અનિવાર્ય છે. મુલ્યાંકન વગરની શિક્ષણ પ્રક્રિયા અધુરી છે. સમગ્ર શિક્ષણ પ્રક્રિયાનો આત્મા શિક્ષક છે. શિક્ષકનો આજન્મા છે. છતાં પણ આજે શિક્ષણ મહાવિદ્યાલયોમાં પ્રશિક્ષણાર્થીઓને યોગ્ય રીતે ઘડવું કાર્ય થઈ રહ્યું છે. વળી, છેલ્લા થોડાંક વર્ષોમાં સ્વ-નિર્ભર બી.એડ કોલેજો પણ અસ્તિત્વમાં આવી છે. સ્વનિર્ભર બી.એડ. કોલેજના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના પ્રાપ્તિકોના સરેરાશાંકો અનુદાનિત બી. એડ. કોલેજના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના પ્રાપ્તિકો કરતા ચઢિયાતા જોવા મળે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં સ્વનિર્ભર બી.એડ. કોલેજમાં પ્રશિક્ષણાર્થીઓના આંતરિક અને બાહ્ય ગુણના પ્રાપ્તિકો તુલનાત્મક છે કે નહીં તે જાણવું જરૂરી બને છે. વળી એવું પણ માનવું છે કે તાલીમાર્થીઓનું સતત અને સવાર્ગી મુલ્યાંકન થવું જોઈએ. સામાન્ય રીતે વાર્ષિક પરિક્ષાએ વિદ્યાર્થીની સિધ્ધિના મુલ્યાંકનનો માપદંડ બની રહે છે. પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માત્ર બાહ્ય પરિક્ષામાં જ ગુણ મેળવે અને સિધ્ધિ મેળવે એ માત્ર અભ્યાસક્રિય સિધ્ધિ ગણવામાં આવે છે. પ્રશિક્ષણાર્થીની માત્ર બોધાત્મક સિધ્ધિના મુલ્યાંકનને બદલે ભાવાત્મક તથા ક્રિયાત્મક બાબતોમાં મેળવેલી સિધ્ધિને પણ મહત્વ આપવામાં આવે છે. શિક્ષણ મહાવિદ્યાલયમાં વર્ષ દરમિયાન તાલીમાર્થીઓ દ્વારા લેવામાં આવતા પ્રાયોગિક પાઠો, પુર્વ કસોટી, પ્રકલ્પ કાર્ય તેમજ અસાઈમેન્ટના આધારે આંતરિક ગુણ આપવામાં આવતા હોય છે. જ્યારે બાહ્ય ગુણ યુનિવર્સિટી દ્વારા લેવાતી પ્રથમ અને દ્વિતીય સેમેસ્ટરમાં મેળવેલ ગુણના આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે. તાલીમાર્થીઓના આંતરિક ગુણ યુનિવર્સિટી દ્વારા લેવાયેલ પરિક્ષામાં પ્રાપ્ય બાહ્ય ગુણ સાથે અનુબંધિત છે. તેઓ પ્રૂન આ તકે થાય તે સ્વભાવિક છે. આ સિધ્ધિ તપાસવાના હેતુસર અભ્યાસક દ્વારા ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન સ્વનિર્ભર બી.એડ. કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૨૦૦૯ ના તાલીમાર્થીઓના વાર્ષિક પરિક્ષાના આંતરિક અને બાહ્ય ગુણની માહિતી પરથી અંકશાસ્ત્રીય પૃથ્થકરણ દ્વારા ઉપરોક્ત બંન્ને મુલ્યાંકન તુલના કરવાનું વિચારવામાં આવ્યું.

અભ્યાસના હેતુઓ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ નીચે મુજબના હતા.

- (૧) ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન સ્વનિર્ભર બી.એડ કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૨૦૦૯ ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના વાર્ષિક પરિક્ષાના આંતરિક અને બાહ્ય ગુણ જાણવા.
- (૨) ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન સ્વનિર્ભર બી.એડ કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૨૦૦૯ ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના વાર્ષિક પરિક્ષાના આંતરિક અને બાહ્ય ગુણની તુલના કરવી.
- (૩) ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન સ્વનિર્ભર બી.એડ કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૨૦૦૯ ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના ફરજીયાત પ્રશ્નપત્રોના ગુણની તુલના કરવી.
- (૪) ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન સ્વનિર્ભર બી.એડ કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૨૦૦૯ ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર વિષયોના વાર્ષિક પરિક્ષાના ગુણની તુલના કરવી.

અભ્યાસના ઉત્કલ્પનાઓ :

- (૧) સ્વ-નિર્ભર બી.એડ. કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના સ્ત્રી અને પુરૂષતાલીમાર્થીઓના કુલ આંતરિક પ્રાપ્તિકોના સરેરાશાંકો વચ્ચે અર્થ સુચક તફાવત નહીં હોય.

- (૨) સ્વ-નિર્ભર બી.એડ. કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના સ્ત્રી અને પુરૂષતાલીમાર્થીઓના કુલ બાહ્ય પ્રાપ્તિકોના સરેરાશાંકો વચ્ચે અર્થ સુચક તફાવત નહીં હોય.
- (૩) સ્વ-નિર્ભર બી.એડ. કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના વાર્ષિક પરિક્ષાના આંતરિક અને બાહ્ય ગુણના સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક સંબંધ નહીં હોય.
- (૪) સ્વ-નિર્ભર બી.એડ. કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના પ્રાયોગિક પાઠ અને વાર્ષિક પાઠના સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક સંબંધ નહીં હોય.
- (૫) સ્વ-નિર્ભર બી.એડ. કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના ફરજીયાત પ્રૂનપત્રોના ગુણ અને કુલ ગુણના પરિણામ પરના સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક સંબંધ નહીં હોય.
- (૬) સ્વ-નિર્ભર બી.એડ. કોલેજના વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ ની વાર્ષિક પરિક્ષામાં વિવિધ શિક્ષણના વિશિષ્ટ ક્ષેત્રે વિષયો ધરાવતા પ્રશિક્ષણાર્થીઓના પરિણામ પરના સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક સંબંધ નહીં હોય.

* અધ્યાપક, શ્રી સ્વામિનારાયણ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, નિર્ભય સોસાયટી ચિત્રા, ભાવનગર.

અભ્યાસના ક્ષેત્ર મર્યાદાઓ :

- (૧) પ્રસ્તુત અભ્યાસ ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન સ્વનિર્ભર સાત બી.એડ. કોલેજો પૈકીની શ્રી સ્વામિનારાયણ કોલેજ ઓફ એજ્યુ. (બી.એડ.કોલેજ) ના તાલીમાર્થીઓ પુરતો મર્યાદિત હતો.
- (૨) પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં એપ્રિલ-મે ૨૦૦૮ ની યુનિવર્સિટી વાર્ષિક પરિક્ષાના પ્રાપ્તાંકોનો ઉપયોગ થયો હતો.
- (૩) પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં શિક્ષણના વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર વિષયો શૈક્ષણિક આકાશાસ્ત્ર, શૈક્ષણિક સલાહ અને માર્ગદર્શન વાંચન શિક્ષણ, પર્યાવરણ શિક્ષણીક ટેકનોલોજી, કમ્પ્યુટર શિક્ષણ પ્રાપ્તાંકોનો ઉપયોગ થયો હતો.

અભ્યાસ પદ્ધતિ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસ તુલનાત્મક પદ્ધતિએ માપન અને મુલ્યાંકન સંશોધન ક્ષેત્રમાં સર્વેક્ષણ પ્રકારનો હતો.

નમુના પસંદગી :

ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન બી.એડ.કોલેજોના વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ માં યુનિવર્સિટી પરિક્ષા આપનાર તાલીમાર્થીઓ પ્રસ્તુત અભ્યાસનું વ્યાપવિશ્વ હતું. તે પૈકી ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન શ્રી સ્વામિનારાયણ કોલેજ ઓફ એજ્યુ. બી.એડ. કોલેજના કુલ ૯૨ તાલીમાર્થીઓની પસંદગી સહેતુક- A કરવામાં આવી હતી. એક તાલીમાર્થી પ્રથમ સત્રના અંતે અભ્યાસ છોડી દેતા અંતિમ નમુનામાં પાત્રોની સંખ્યા ૯૧ રહી હતી.

ઉપકરણની પસંદગી :

પ્રસ્તુત અભ્યાસ સર્વેક્ષણ પ્રકારનો છે. ઉપકરણ તરીકે બી.એડ. શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ ના પરિણામ પત્રકોની પસંદગી કરેલ છે.

માહિતી એકત્રીકરણની પ્રવિધિ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન સ્વ-નિર્ભર બી.એડ. કોલેજ શ્રી સ્વામિનારાયણ કોલેજ ઓફ એજ્યુ. ના આચાર્યશ્રી પાસેથી વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ ની યુનિવર્સિટી વાર્ષિક પરિક્ષાના કમ્પ્યુટરીકૃત માહિતીના સંગ્રહમાં રહેલી પ્રાપ્તાંકોની માહિતી સંધોધન માટે આપવા અભ્યાસકે વિનંતી કરેલ. આચાર્યશ્રી પાસેથી મે-૨૦૦૮ થી બી.એડ.ની પરિક્ષાના પરિણામની કોપી મેળવવામાં આવી હતી. પરિણામ પત્રક પરથી પરિક્ષાની ફરજીયાત પ્રશ્નપત્રોના ગુણ, વાર્ષિક પાઠના ગુણ, ટીચિંગ પ્રેક્ટીસના ગુણ, કુલ આંતરિક ગુણ, કુલ બાહ્ય ગુણ, એકંદર કુલ પ્રાપ્તાંકો તથા શિક્ષણના વિશિષ્ટ ક્ષેત્રે વિષયોના પ્રાપ્તાંકો નોંધવામાં આવ્યા હતા. આ રીતે, આ અભ્યાસ માટે તૈયાર માહિતી સંગ્રહના સ્વરૂપમાં જ માહિતી એકત્ર કરવામાં આવી હતી.

માહિતી વિશ્લેષણની રીત :

ભાવનગર યુનિવર્સિટી સંલગ્ન સ્વ-નિર્ભર કોલેજ શ્રી સ્વામિનારાયણ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશનના વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ ના તાલીમાર્થીઓના વાર્ષિક પરિક્ષાના પ્રાપ્તાંકોને વાર્ષિક પાઠ, ટિચિંગ

પ્રેક્ટીસ, ફરજીયાત પ્રશ્નપત્રોના કુલ ગુણ, કુલ આંતરિક, કુલ બાહ્ય, એકંદરે કુલ પ્રાપ્તાંકો તથા શિક્ષણના વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર વિષયોના પ્રાપ્તાંકો જેવા સાત ભાગોમાં ટકાવારી તથા જાતીયતા પ્રમાણે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા. આ માહિતીના આધારે સરકારી પ્રમાણે વિચલન, પ્રમાણભુત તથા ટી ગુણોત્તર, એફ-ગુણોત્તર અને સહ સબસંધાકની ગણતરી કરીને સરાસરી વચ્ચે સાર્થકતા કક્ષા નક્કી કરી અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું.

અભ્યાસના તારણો :

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસના તારણો નીચે મુજબ પ્રાપ્ત થયા હતા.

(૧) આંતરિક મુલ્યાંકનમાં પ્રશિક્ષણાર્થીઓની જાતીયતા સંદર્ભે મેળવેલા પ્રાપ્તાંકોની સાંખ્યિકી.

ક્રમ	જાતીયા પ્રકાર	સંખ્યા	આંતરિક મુલ્યાંકન				
			સરાસરી	પ્ર.વિ.	પ્રમાણભુલ	ટી-મુલ્ય	સાર્થકતા
1	સ્ત્રી	37	370.68	29.30	1.25	1.45	N.S.
2	પુરુષ	54	365.70	27.15			

ઉપરોક્ત સારણી જોઈ શકાય છે કે આંતરિક મુલ્યાંકનમાં સ્ત્રી અને પુરુષો તાલીમાર્થીની કુલ આંતરિક પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી અનુક્રમે 370.68 અને 365.70 મળેલ હતી તથા પ્રમાણ વિચલનના મુલ્યો અનુક્રમે 29.30 અને 27.15 પ્રાપ્ત થયા હતા. જાતીયતાના સંદર્ભે બંને જુથના કુલ આંતરિક પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે ટી ગુણોત્તરનું મુલ્ય 1.25 મળ્યું હતું. મળેલ મુલ્ય 1.96 થી ઓછું હોવાથી 0.05 કક્ષાએ જાતીયતાના સરેરાશોંકો વચ્ચે અર્થસુચક તફાવત જણાયો ન હતો. તેથી શુન્ય ઉત્કલ્પના એકનો અસ્વીકાર થયો ન હતો.

આમ, આંતરિક મુલ્યાંકનમાં સ્ત્રી અને પુરુષએ મેળવેલ સિધ્ધિ વચ્ચે ભેદ જોવા મળતો નથી. એટલે કે તેને જાતીયતા સાથે સમ્બન્ધ ન હતો.

(૨) બાહ્ય મુલ્યાંકનના પ્રશિક્ષણાર્થી સ્ત્રીઓ તથા ભાઈઓએ મેળવેલા પ્રાપ્તાંકોની સાંખ્યિકી.

ક્રમ	જાતીયા પ્રકાર	સંખ્યા	આંતરિક મુલ્યાંકન				
			સરાસરી	પ્ર.વિ.	પ્રમાણભુલ	ટી-મુલ્ય	સાર્થકતા
1	સ્ત્રી	37	450.30	40.70	1.08	1.16	N.S.
2	પુરુષ	54	442.80	40.30			

ઉપરોક્ત સારણી પરથી જોઈ શકાય છે કે સ્ત્રી તાલીમાર્થીઓની કુલ બાહ્ય પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી 450.30 અને પુરુષ તાલીમાર્થીઓની કુલ બાહ્ય પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી 442.80 મળેલ હતી. તથા પ્રમાણ વિચલનના મુલ્યો અનુક્રમે 40.70 અને 40.30 પ્રાપ્ત થયા હતા. જાતીયતા સંદર્ભે બંને જુથના

કુલ બાહ્ય પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે ટી-ગુણોત્તર મુલ્ય 1.16 મળ્યું હતું. મળેલ મુલ્ય 1.96 થી ઓછું હોવાથી 0.05 કક્ષાએ જાતીયતાના સરેરાશાંકો વચ્ચે અર્થસૂચક તફાવત જણાયો ન હતો. તેથી શુન્ય ઉત્કલ્પના-૨ નો અસ્વીકાર થયો ન હતો.

(૩) પ્રશિક્ષણાર્થીઓના આંતરિક અને બાહ્ય મુલ્યાંકનમાં મેળવેલા પ્રાપ્તાંકોની સંખ્યિકી.

ક્રમ	જાતીયા પ્રકાર	સંખ્યા	આંતરિક મુલ્યાંકન					
			સરાસરી	પ્ર.વિ.	પ્રમાણભૂલ	ટી-મુલ્ય	સહ સંબંધાંક	સાર્થકતા
1	આંતરિક મુલ્યાંકન	91	375.95	30.32	0.70	31.70	0.82	0.01
2	બાહ્ય મુલ્યાંકન	91	470.97	42.75				

ઉપરોક્ત સારણી જોઈ શકાય છે કે સમગ્ર તાલીમાર્થીની કુલ આંતરિક અને કુલ બાહ્ય પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી મુલ્યો અનુક્રમે 375.95 અને 470.97 મળ્યા હતા. તથા પ્રમાણ વિચલનના મુલ્યો અનુક્રમે 30.32 અને 42.75 પ્રાપ્ત થયા હતા. પ્રશિક્ષણાર્થીઓના કુલ આંતરિક અને કુલ બાહ્ય પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે ટી ગુણોત્તરનું મુલ્ય 31.70 મળ્યું હતું. કુલ આંતરિક અને બાહ્ય પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સહસંબંધાંકનું મુલ્ય 0.82 પ્રાપ્ત થયું હતું. સમગ્ર તાલીમાર્થીઓ કુલ આંતરિક અને કુલ બાહ્ય પ્રાપ્તાંકો સરેરાશાંકો વચ્ચે ઉચો સાર્થક સંબંધ જણાયો હતો. જેથી શુન્ય ઉત્કલ્પના-૩ નો અસ્વીકાર થયો હતો.

(૪) પ્રશિક્ષણાર્થીઓના પ્રાયોગિક પાઠ અને વાર્ષિક પાઠમાં મેળવેલા પ્રાપ્તાંકોની સંખ્યિકી.

ક્રમ	જાતીયા પ્રકાર	સંખ્યા	આંતરિક મુલ્યાંકન					
			સરાસરી	પ્ર.વિ.	પ્રમાણભૂલ	ટી-મુલ્ય	સહ સંબંધાંક	સાર્થકતા
1	જાતીયતા પ્રકાર	91	192.70	11.15	0.72	157.87	0.60	0.01
2	વાર્ષિક પાઠ	91	39.81	3.01				

ઉપરોક્ત સારણી જોઈ શકાય છે કે પ્રાયોગિક પાઠ અને વાર્ષિક પાઠના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી મુલ્યો અનુક્રમે 192.70 અને 39.81 મળ્યા હતા. તથા પ્રમાણ વિચલનના મુલ્યો અનુક્રમે 11.15 અને 3.01 પ્રાપ્ત થયા હતા. સમગ્ર તાલીમાર્થીઓના પ્રાયોગિક પાઠ અને વાર્ષિક પાઠના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે ટી ગુણોત્તરનું મુલ્ય 157.87 પ્રાપ્ત થયું હતું. પ્રાયોગિક પાઠ અને વાર્ષિક પાઠના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સહસંબંધાંકનું મુલ્ય 0.60 પ્રાપ્ત થયું હતું. સમગ્ર તાલીમાર્થીઓ પ્રાયોગિક પાઠ અને વાર્ષિક પાઠના પ્રાપ્તાંકો સરેરાશાંકો વચ્ચે સાધારણ સહસંબંધ જણાયો હતો. જેથી શુન્ય ઉત્કલ્પના-૪ નો અસ્વીકાર થયો હતો.

(૫) સમગ્ર તાલીમાર્થીઓના ફરજિયાત પ્રશ્નપત્રોના કુલ ગુણ અને (બાહ્ય પરિક્ષા) ના જ સમગ્ર કુલગુણના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીના મુલ્યો અનુક્રમે 142.30 અને 445.70 મળ્યા હતા

તથા પ્રમાણ વિચલનના મુલ્યો અનુક્રમે 11.07 અને 37.60 પ્રાપ્ત થયા હતા. સમગ્ર તાલીમાર્થીઓના ફરજિયાત પ્રશ્નપત્રોના કુલ ગુણના પ્રાપ્તાંકો અને સમગ્ર કુલ ગુણના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે ટી-ગુણોત્તરનું મુલ્ય 140.52 પ્રાપ્ત થયું હતું. ફરજિયાત પ્રશ્નપત્રના કુલ ગુણ અને સમગ્ર કુલ ગુણના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સહસંબંધાંક 0.52 પ્રાપ્ત થયું હતું અને સમગ્ર તાલીમાર્થીઓના ફરજિયાત પ્રશ્નપત્રના કુલ ગુણ અને સમગ્ર કુલ ગુણના પ્રાપ્તાંકોના સરેરાશાંકો વચ્ચે સાધારણ સહસંબંધ જણાયો હતો. જેથી શુન્ય ઉત્કલ્પના 5 નો અસ્વીકાર થયો હતો.

(૬) પ્રશિક્ષણાર્થીઓના વિવિધ શિક્ષણના વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર વિષયોમાં જુથ વચ્ચેના વર્ગોની સરાસરીનું મુલ્ય 115.16 અને જુથો અંદરની વર્ગોની સરાસરીનું મુલ્ય 17.50 પ્રાપ્ત થયું હતું. સમગ્ર તાલીમાર્થીઓના વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર વિષયોની પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી વચ્ચેની સાર્થકતા તપાસતા F- ગુણોત્તરનું મુલ્ય 9.10 મળ્યું હતું. જે 0.01 કક્ષાએ સાર્થક જણાયું હતું. આથી શુન્ય ઉત્કલ્પના 6 નો અસ્વીકાર થયો હતો. પ્રશિક્ષણાર્થીઓની વિવિધ શિક્ષણના વિશિષ્ટ વિષયોમાં શૈક્ષણિક સિદ્ધી ઉતરતાક્રમમાં શૈક્ષણિક આંકડાશાસ્ત્ર, પર્યાવરણ શિક્ષણ, કમ્પ્યુટર શિક્ષણ, શૈક્ષણિક સલાહ અને માર્ગદર્શન, વાંચન શિક્ષણ વિષય મુજબ જોવા મળી હતી.

સંદર્ભ સૂચિ

- ⇒ ત્રિવેદી, મ અને પારેખ. ભ (૧૯૮૪) શિક્ષણમાં આંકડાશાસ્ત્ર, અમદાવાદ : યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.
- ⇒ પારેખ બી. યુ. (૧૯૮૫) શિક્ષણમાં આંકડાશાસ્ત્ર (ચોથી આવૃત્તિ). યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
- ⇒ ડાંખરા, બી. (૨૦૦૫). ભાવનગર યુનિવર્સિટીની બી.એડ. કોલેજની વર્ષ ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ની વાર્ષિક પરિક્ષાના આંતરિક અને બાહ્ય ગુણની તુલનાક્ષમતા. અપ્રકાશિત એમ.એડ. લઘુશોધ નિબંધ, ભાવનગર યુનિવર્સિટી, ભાવનગર.

* Hkkouk gokj

Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 4 - 6

ISSN :- 2319 - 8168

Lkk{kj Hkkjr dk; de e ek/;e l xkeh.k {k=k e l{kjrk d fodkl dk v/;;u

साक्षर भारत कार्यक्रम के माध्यम से ऐसे लोगों को शिक्षा दी जाती है, जो अनपढ़ की श्रेणी में आते हैं। इस कार्यक्रम की सहायता से सही गलत की पहचान कर सकें और भारत देश के विकास में बाधक न होते हुए भारत के विकास में सहायता प्रदान करें। प्रस्तुत अध्ययन में न्यायदर्श 50 महिलाएं व पुरुषों को लिया गया है तथा यादृश्चिक विधि के द्वारा आंकड़ों का संग्रहण किया गया है। प्रस्तुत षोध पत्र में प्रतिषत सांख्यिकी का प्रयोग किया गया है, जिसका विवरण षोध पत्र में दिया गया है।

Hkfedkl& शिक्षा के माध्यम से ही व्यक्ति का सर्वांगीण विकास होता है। शिक्षा के द्वारा ही मनुष्य को असत्य से सत्य की ओर अंधकार से प्रकाश की ओर ले जाता है। शिक्षा जीवन भर चलने वाली प्रक्रिया है तथा बहुत लोगों ऐसे होते हैं, जो शिक्षा की सत्यता से अपरिचित रहते हैं तथा शिक्षा के महत्व को जानते हुए भी अनदेखा करते हैं। अपने भविष्य को अंधेरे की ओर ले जाते हैं। इसी अंधकार को दूर करने के लिए साक्षर भारत कार्यक्रम चलाये जा रहे हैं, जिसके माध्यम से देश का हर व्यक्ति शिक्षा से अपरिचित न रहे और देश का हर कोना-कोना साक्षरता के उजाले से जगमगा उठें वह रोषनी के माध्यम से असाक्षर रूपी अंधकार को दूर कर साक्षरता विकास बढ़ाना है, रूपी प्रकाश को दूर-दूर तक फैलाना है इसके माध्यम से लोगों में षारीरिक, मानसिक, नैतिक आध्यात्मिक, बौद्धिक एवं सामाजिक वैज्ञानिक दृष्टिकोण का विकास करना है। व्यक्ति के विकास से देश का विकास होता है, जब देश का हर व्यक्ति साक्षर होगा तो राष्ट्र के विकास में कोई बाधा नहीं आएगी और हर व्यक्ति शिक्षित होकर व साक्षर होकर एक अच्छे राष्ट्र का निर्माण में सहायक होंगे।

mnn';&

1. साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण क्षेत्र की महिलाओं में शिक्षा के विकास का अध्ययन करना।
2. साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण क्षेत्र के पुरुषों में शिक्षा के विकास का अध्ययन करना।
3. साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण क्षेत्र में पुरुषों व महिलाओं में वैज्ञानिक दृष्टिकोण के विकास का अध्ययन करना।
4. साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण क्षेत्रों में सामाजिक

मूल्यों के विकास का अध्ययन करना।

5. साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण क्षेत्रों में आर्थिक दृष्टिकोण के विकास का अध्ययन करना।

leL;k dFku&*lk{kj Hkkjr dk; de d ek/;e l xkeh.k {k=k e l{kjrk d fodkl dk v/;;uA** ifjdYiuk

- H₁** साक्षर भारत से ग्रामीण महिलाओं में शिक्षा का विकास होता है।
- H₂** साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण पुरुषों में शिक्षा का विकास होता है।
- H₃** साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण पुरुषों व महिलाओं में वैज्ञानिक दृष्टिकोण का विकास होता है।
- H₄** साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण क्षेत्रों में सामाजिक मूल्यों का विकास होता है।
- H₅** साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण क्षेत्रों में आर्थिक दृष्टिकोण का विकास होता है।

ifj lheu& परिसीमा का तात्पर्य समस्या के अध्ययन क्षेत्रों को सीमित करना हो अपने उद्देश्य की प्राप्ति के लिए न्यायदर्श को कुछ निश्चित क्षेत्रों तक ही सीमित करते हैं। इस अध्ययन में सहायक के अंतर्गत आने वाले गाँवों में स्थित (साक्षर केन्द्रों) का चयन षोध पत्र हेतु किया गया है। इस अध्ययन में साक्षर केन्द्र में अध्ययन करने महिलाओं और पुरुषों को लिया गया है।

1. प्रस्तुत अध्ययन बलौदा बाजार-भाटापारा, जिले के भाटापारा ब्लाक के ग्रामीण क्षेत्रों तक ही सीमित है।
2. प्रस्तुत अध्ययन हेतु ग्रामीण क्षेत्रों में चलाये जाने वाले साक्षर केन्द्रों को लिया गया है।
3. अध्ययन हेतु साक्षर केन्द्रों से 100 लोगों को लिया गया

* lgk;d ik/;id& deykdrr 'kDyk bLVhV;V HkkVkiKjk

है, जिसमें 50 महिलायें व 50 पुरुष का चयन किया गया है।

4. कुल 10 गांव के साक्षर केन्द्रों पर यह अध्ययन किया गया है।

ifof/kk& प्रजावली का प्रयोग किया गया। प्रस्तुत षोध पत्र अध्ययन रत 50 महिलाओं व 50 पुरुषों का चय न्यायदर्ष के रूप किया गया है। षोधकर्त्ता द्वारा स्वयं निर्मित उपकरण प्रजावली अनुसूची का प्रयोग किया गया।

midj.kk& प्रस्तुत षोध पत्र में षोधकर्त्ता ने साक्षर केन्द्रों में अध्ययनरत महिलाओं व पुरुष में साक्षरता के विकास का अध ययन हेतु स्वयं निर्मित प्रजावली अनुसूची का निर्माण किया है, जिसमें 25 प्रश्नों को रखा गया है, जिसमें साक्षर केन्द्रों में अध्ययनरत महिला व पुरुषों का साक्षर कार्यक्रम की जानकारी स्पष्ट रूप से हो। षैक्षिक स्तर की उपयोगिता, चिंतन, नैतिक मूल्यों, षिक्षा का महत्व का बोध, सकारात्मक दृष्टिकोण का विकास पर आधारित बिंदुओं पर आधारित प्रश्नों से संबंधित किया गया है।

i;Dr lkf[;dhkk& प्रस्तुत षोध पत्र में (प्रतिषत) का प्रयोग किया गया है।

inRrk dk fo'y"kk ,o ifj.kkekk&

inRrk dk 0;olFkk iu] fo'y"kk ,o 0;k[;kk&

4-0 एक अनुसंधानकर्त्ता को यह जानना अत्यंत आवश्यक है, कि कितना और किस प्रकार के प्रदत्तों का संकलन किस स्थान पर और कब किया जावे। तथा किस प्रकार प्रदत्तों के लिए किस प्रकार की सांख्यिकीय उपयोग में लायी जाए। प्रदत्तों संकलन का मुख्य उद्देश्य अनुसंधान परिकल्पना को उचित रूप से सिद्ध करना है। प्राप्त प्रदत्त तब तक अर्थ पूर्ण नहीं होते जब तक उनका सांख्यिकीय विष्लेषण नहीं किया जाता। इसकी सहायता से अनुसंधानकर्त्ता अपनी

परिकल्पनाओं और उप परिकल्पनाओं की पुष्टि करता है तथा किसी नियम व मान्यता को सार्थक रूप में व्यक्त करता है।

4-1 inRrk dh ikflr ij fo'y"kk.kk& अनुसंधान प्रक्रिया में परिकल्पनाओं की रचना के पश्चात उनके परीक्षण के लिए संकलित किए आंकड़ों का विष्लेषण एवं व्याख्या करने की आवश्यकता होती है, जिनकी सहायता से हम अपने वॉछित लक्ष्य को प्राप्त कर सकते हैं। आंकड़ों के विष्लेषण व सारणीयन से तात्पर्य उसमें निहित परिणामों का अध्ययन करना होता है इस कार्य के अंतर्गत तथ्यों का विष्लेषण करते समय अपने अध्ययन के उद्देश्यों को दृष्टिगत रखकर आवश्यकतानुसार सांख्यिकीय प्रविधियों एवं विधियों का प्रयोग किया जाता है। सांख्यिकी एक ऐसा विज्ञान है, जिसमें समस्त तथ्यों से संबंधित प्रदत्तों को एकत्रित किया जाता है, उन्हें सारणीबद्ध किया जाता है। व्यवस्थित किया जाता है, साथ ही निश्कर्ष की पुद्धता की भी जांच की जाती है। साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण क्षेत्रों में साक्षरता के विकास का अध ययन के लिए भाटापारा ब्लाक के ग्रामीण क्षेत्र के साक्षर केन्द्र का चयन किया गया है।

4-2 ifjdYiuk dh if"V

H₁ ifjdYiuk lk{kj Hkkjr dk;de l xkeh.k efgykvk e f'k{kk dk fodkl gkrk gA

प्रस्तुत परिकल्पना की पुष्टि के लिए कुल दस गांव के साक्षर केन्द्र का चयन दैव-निर्देशन के आधार पर किया गया। षोधकर्त्ता द्वारा 10

ग्रामीण क्षेत्र के 50 महिलाओं व 60 पुरुषों को लिया गया, जिसमें कुल 100 लोगों को लिया गया जो साक्षर केन्द्र में षिक्षा ग्रहण कर सकते हैं।

rkfydk dekd&1

d-	dFku	gk%	Ugh%	;kx
1	क्या आप साक्षर कार्यक्रम के बारे में जानते हैं?	100	0	100
2	क्या आप साक्षर हैं?	100	0	100
3	क्या साक्षर कार्यक्रम आपके षैक्षिक स्तर को बढ़ाता है?	99	1	100
4	क्या साक्षर कार्यक्रम आपके लिए उपयोगी है?	100	0	100
5	क्या साक्षर कार्यक्रम से महिलाएँ उत्सुक हो रही हैं?	09	1	100

ifj.kkekk& साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण महिला में षिक्षा का विकास हुआ" यह परिकल्पना स्वीकृष्ट होती है। यह परिकल्पना स्वीकृष्ट होती है।

H₂ ifjdYiuk lk{kj Hkkjr dk;de l xkeh.k i; : "kk e f'k{kk dk fodkl gkrk gA

प्रस्तुत परिकल्पना की पुष्टि के लिए कुल दस गांव के साक्षर केन्द्र का चयन निर्देशन के आधार पर किया गया। षो ध कर्त्ता द्वारा 10

ग्रामीण क्षेत्र के 50 महिलाओं व 60 पुरुषों को लिया गया, जिसमें कुल 100 लोगों को लिया गया जो साक्षर केन्द्र में षिक्षा ग्रहण कर सकते हैं।

rkfydk dekd&2

d-	dFku	gk%	Ugh%	;lx
1	क्या साक्षर कार्यक्रम से पुरुषों को शिक्षित किया जा सकता है?	100	0	100
2	क्या साक्षर कार्यक्रम से पुरुषों में स्वास्थ्य चिंतन का विकास होता है?	99	1	100
3	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपके व्यवहार में परिवर्तन होता है?	100	0	100
4	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपमें नैतिक मूल्यों का विकास होता है?	100	0	100
5	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपको शिक्षा का महत्व का बोध होता है?	99	1	100

ifj.kke& "साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण पुरुषों में शिक्षा विकास हुआ" यह परिकल्पना स्वीकृत होती है।"

H₃ **lk{kj Hkkjr dk;de l xkeh.k i:** "kk o efgykvk e oKkfud n"Vdk.k dk fodk l gkrk gA
प्रस्तुत परिकल्पना की पुष्टि के लिए कुल दस गांव के साक्षर केन्द्र का चयन दैव-निर्देशन के आधार पर किया गया।

rkfydk dekd&3

d-	dFku	gk%	Ugh%	;lx
1	क्या साक्षर कार्यक्रम से आप से स्वास्थ्य चिंतन क्षमता का विकास होता है?	92	8	100
2	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपकी तर्क क्षमता मजबूत होती है?	90	10	100
3	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपमें सकारात्मक दृष्टिकोण का विकास होता है?	93	7	100
4	क्या साक्षर कार्यक्रम से आप वैज्ञानिक कार्यों में रुचित लेते हैं?	94	6	100
5	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपको नवीन खोज की जानकारी मिलती है?	95	5	100

ifj.kke& "साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण पुरुषों में व महिलाओं में वैज्ञानिक दृष्टिकोण का विकास हुआ"।"

H₄ **lk{kj Hkkjr dk;de l xkeh.k {k=k e lkekftd eY;k dk fodk l gkrk gA**

प्रस्तुत परिकल्पना की पुष्टि के लिए कुल दस गांव ग्रामीण क्षेत्र के साक्षर केन्द्र का चयन दैव-निर्देशन के आधार पर किया गया।

rkfydk dekd&4

d-	dFku	gk%	Ugh%	;lx
1	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपके ज्ञान का विकास हो रहा है?	94	6	100
2	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपके समाज में सामाजिकता का विकास होता है?	100	0	100
3	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपके लोगों के साथ उचित व्यवहार करने में मदद मिलता है?	98	2	100
4	क्या साक्षर कार्यक्रम से ग्रामीण लोगों के रहन-सहन में सुधार आता है?	93	7	100
5	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपमें सहयोग की भावना विकसित होती है?	95	5	100

ifj.kke& "साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण क्षेत्रों में सामाजिक मूल्यों का विकास हुआ यह परिकल्पना स्वीकृत होती है।"

H₅ **lk{kj Hkkjr dk;de l xkeh.k {k=k e vkfkd nfVdk.k dk fodk l gkrk gA**

प्रस्तुत परिकल्पना की पुष्टि के लिए कुल दस गांव ग्रामीण क्षेत्र के साक्षर केन्द्र का चयन दैव-निर्देशन के आधार पर किया गया।

rkfydk dekd&5

d-	dFku	gk%	Ugh%	;lx
1	क्या साक्षर कार्यक्रम से शिक्षित हो रहे हैं?	92	8	100
2	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपको रोजगार मिल रहा है,	90	10	100
3	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपको व्यवसाय से संबंधित जानकारी उपलब्ध हो रही है	96	4	100
4	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपको व्यवसाय खोजने में आसानी हो रही है	97	3	100
5	क्या साक्षर कार्यक्रम से आपके परिवार का आय बढ़ने में मदद मिल रहा है।	94	6	100

ifjdYiu& "साक्षर भारत कार्यक्रम से ग्रामीण में आर्थिक दृष्टिकोण का विकास हुआ" और यह परिकल्पना स्वीकृत होती है।

I>ko& प्रस्तुत अध्ययन स यह ज्ञात होता है कि ग्रामीण क्षेत्र के निष्कर्ष के आधार पर सुझाव निम्नलिखित है।

1. महिलाओं के लिए विशेष साक्षरता कक्षाएँ प्रारंभ की जायें।
2. साक्षर भारत कार्यक्रम को आगे बढ़ाने के लिए अच्छे प्रेरक उपलब्ध किया जाए।
3. सरकार द्वारा मुक्त संसाधन जो साक्षर कार्य के लिए

साहायक हो। अत्यधिक मात्रा में वितरण कर ग्रामीण क्षेत्र के महिलाओं व पुरुषों का प्रोत्साहित करना।

4. साक्षर भारत कार्यक्रम अन्य कार्यक्रम से भिन्न है इस कार्यक्रम पर जोर दिया जायें।

I.nHk xFk

⇒ सिंह प्रभाकर (फरवरी-2012), प्रौढ़ शिक्षा, प्रौढ़ सतत एवं आजीवन शिक्षा जगत का मुख्य पत्र

⇒ राठौर संजय सिंह (जनवरी-2009), प्रौढ़ शिक्षा प्रौढ़ सतत एवं आजीवन शिक्षा जगत का मुख्य पत्र

* Sumita Beras

Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 7 - 10

ISSN :- 2319 - 8168

“A STUDY OF GUIDANCE NEEDS IN 11TH CLASS STUDENTS OF GOVT. AND PRIVATE SCHOOLS”

The present study is an attempt to explore guidance needs in among 11th class students. The sample includes 200 11th class students. The data were collected by using ‘Guidance Needs Inventory’. The result revealed that there is a significance difference of Guidance Needs in 11th class students of govt. and private schools.

INTRODUCTION- Guidance is the assistance given to individual for making intelligent choices and adjustments. Guidance is most important for total development of the personality of students. Here it is important About the various form of guidance needs require by the students. They are physical needs, social needs, psychological needs, educational needs, and vocational needs. Guidance is as old as civilization. It is an integral part of the school system. It consists of specialized seniors of testing, Counseling, educational and vocational information, placement and follow-up scheme. It is major aim is the promotion of student development. It provides for the identification and development of potentialities.

OBJECTIVES OF THE STUDY -

- i) To study of Guidance Needs in 11th class students of Govt. and Private schools.
- ii) To study of physical guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.
- iii) To study of social guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.
- iv) To study of psychological guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.
- v) To study of educational guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.
- vi) To study of vocational guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.

HYPOTHESIS –

- H0-**There will be no significant difference of guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.
- H1-**There will be significant difference of physical guidance needs in 11th class students Of govt. and private schools.
- H2-**There will be significant difference of social guidance needs in 11th class students of Govt. and private schools.
- H3-**There will be significant difference of psychological guidance needs in 11th Class students of govt. and private schools.
- H4-**There will be significant difference of educational guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.
- H5-**There will be significant difference of vocational guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.

DELIMITATION –

The study would be delimited by the following given consideration-

- i) The study is conducted only on students of class 11th.
- ii) The study is conducted on students of govt. and private schools of Durg district of Chhattisgarh in India.
- iii) There are limited students are selected for this study.

* Asst. Teacher, Ashoka Public School, Raipur

METHODOLOGY-

In this research paper survey method is used. For the present study sample are selected from 200 students, which belonging to govt. and private schools of Durg district. The students were selected by using **Simple Random Sampling Method**. In this study Guidance Needs is dependent variable and Govt. and Private school students are independent variable.

TOOL USED -

In this study, 'Guidance Needs Inventory' (GNI) tool is used by Dr.J. S. Grewal.

STATISTICAL ANALYSIS -

With the view to understand the Guidance Needs in 11th class students, 't' test are selected.

ANALYSIS, INTERPRETATION AND DISCUSSION -

H₀ – There will be no significant difference of guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.

Table No. - 1.1

<i>Sl No.</i>	<i>Comparison group</i>	<i>No. of students</i>	<i>Mean</i>	<i>Standard Deviation</i>	<i>‘t’ Value</i>
<i>1</i>	<i>Govt. school</i>	<i>100</i>	<i>114</i>	<i>26.66</i>	<i>6.94</i>
<i>2</i>	<i>Private school</i>	<i>100</i>	<i>140.18</i>	<i>26.84</i>	
<i>df = 198</i>			<i>P<0.05</i>		
<i>Significant difference</i>					

From the above table 1.1 we know that, there are 100 students of govt. schools which mean value is 114 and standard deviation is 26.66. Another 100 students of private schools which mean is 140.18 and standard deviation is 26.84. where df is 198 and 't' value is calculated which is 6.94.

Result - We know from H₁ there is a significant difference between the guidance needs in 11th class students of govt. and private schools. Thus, the hypothesis hereby rejected.

H₁-There will be significant difference of physical guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.

Table No. - 1.2

Sl No.	Comparison group	No. of students	Mean	Standard Deviation	‘t’ Value
1	Govt. school	100	15.3	4.12	7
2	Private school	100	19.57	4.77	
df = 198P<0.05					
Significant difference					

From the above table 1.2 we know that, there are 100 students of govt. schools which mean is 15.3 and standard deviation is 4.12. Another 100 students of private schools which mean is 19.57 and standard deviation is 4.77. Where df is 198 and 't' value is calculated which is 7.

Result - We know from H₂ there is a significant difference of physical guidance needs in 11th class students of govt. and private schools. Thus, the hypothesis hereby accepted.

H₂- There will be significant difference of social guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.

Table No - 1.3

<i>Sl No.</i>	<i>Comparison group</i>	<i>No. of students</i>	<i>Mean</i>	<i>Standard Deviation</i>	<i>‘t’ Value</i>
<i>1</i>	<i>Govt. school</i>	<i>100</i>	<i>25.76</i>	<i>8.27</i>	<i>8.02</i>
<i>2</i>	<i>Private school</i>	<i>100</i>	<i>31.90</i>	<i>5.39</i>	
<i>df = 198</i>					
<i>P<0.05 Significant difference</i>					

From the above table 1.3 we know that, there are 100 students of govt. schools which mean is 25.76 and standard deviation is 8.27. Another 100 students of private schools which mean 31.90 and standard deviation is 5.39. Where df is 198 and 't' value is calculated which is 8.02.

Result - We know from H_3 there is a significant difference of social guidance needs in 11th class students of govt. and private schools. Thus, the hypothesis hereby accepted.

H3 - There will be significant difference of psychological guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.

Table No. - 1.4

Sl No.	Comparison group	No. of students	Mean	Standard Deviation	't' Value
1	Govt. school	100	26.14	4.54	8.2
2	Private school	100	32.04	5.55	
df= 198 P<0.05 significant difference					

From the above table 1.4 we know that, there are 100 students of govt. schools which mean is 26.14 and standard deviation is 4.54. Another 100 students of private schools which mean is 32.04 and standard deviation is 5.55. Where df is 198 and 't' value is calculated which 8.2.

Result - We know from H_4 there is no significant difference of psychological guidance needs in 11th class students of govt. and private schools. Thus, the hypothesis hereby accepted.

H4 - There will be significant difference of educational guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.

Table No. - 1.5

Sl.No.	Comparison group	No. of students	Mean	Standard Deviation	‘t’ Value
1	Govt. school	100	29.76	5.91	7.35
2	Private school	100	36.01	6.22	
df = 198 significant difference					
P<0.05					

From the above table 1.5 we know that, there are 100 students of govt. schools which mean is 29.76 and standard deviation is 5.91. Another 100 students of private schools which mean is 36.01 and standard deviation is 6.22. Where df is 198 and 't' value is calculated which is 7.35.

Result - We know from H_5 there is significant difference of educational guidance needs in 11th class students of govt. and private schools. Thus, the hypothesis hereby accepted.

H5 - There will be significant difference of vocational guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.

Table No. - 1.6

Sl.No.	Comparison group	No. of students	Mean	Standard Deviation	‘t’ Value
1	Govt. school	100	17.04	3.82	5.93
2	Private school	100	20.66	4.91	
df = 198 significant difference					
P<0.05					

From the above table 1.5 we know that, there are 100 students of govt. schools which mean is 17.04 and standard deviation is 3.82. Another 100 students of private schools which mean is 20.66 and standard deviation is 4.91. Where df is 198 and 't' value is calculated which is 5.93.

Result - We know from H_0 there is significant difference of vocational guidance needs in 11th class students of govt. and private schools. Thus, the hypothesis hereby accepted.

CONCLUSION– The importance of guidance needs in the scholastic achievements of students has been recognized in many researches done so far. In this study there is a significant difference of guidance needs in 11th class students of govt. and private schools.

SUGGESTION –

- i) Teacher should make appropriate environment in the school.
- ii) To encourage every student for study and other activities.
- iii) Parents should have sympathetic and affectionate attitude towards their children.
- iv) School should be provided various aids like – journals, magazines, books, computer facilities to all the students.

REFERENCE

- ⇒ Baise, M. Mande.(2010). A study of guidance needs and counseling of secondary school students in this state “Journal of counseling”. 3.1. pg.-87-89.
- ⇒ Bhatnagar, H. (1983). A vocational study of guidance needs in adolescence students. “Research in Counseling”. 587.
- ⇒ Cheatham, H. E.(1990). Africantricity and career development of Africans Americans. “Career Development Quarterly”. 38. Pg.-334-346.
- ⇒ Watts, A.G.(1992). Career guidance services in a changing Europe. “International Journal for the Advancement of Counseling”. 15. Pg.-201-207

* પ્રા. જગતી આઈ. રાવલ

Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 11 - 12

ISSN :- 2319 - 8168

સાતમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓનું વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ

આજનાં આધુનિક યુગમાં વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ એક અગત્યની બાબત બની રહી છે. વ્યક્તિએ વિકાસ કરવા માટે વિજ્ઞાનનું જ્ઞાન મેળવવું એ જરૂરિયાત બની ગઈ છે. આવી પરિસ્થિતિમાં વિદ્યાર્થીઓનું વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ હકારાત્મક છે કે નકારાત્મક તે આજના સંદર્ભમાં જાણવું ઘણું જ અગત્યનું બની રહે છે. દેશ-પરદેશમાં વિજ્ઞાન પ્રત્યેના વિદ્યાર્થીઓનાં મનોવલણ વિષે ઘણાં સંશોધનો થયાં છે. ગુજરાતનાં સંદર્ભમાં, છેલ્લા પાંચેક વર્ષોથી વિજ્ઞાનપ્રવાહમાં વધતી જતી વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા એ વિષય પ્રત્યેની અભિમુખતા દર્શાવી છે જેથી વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ તથા કુમાર અને કન્યાઓના વિજ્ઞાન પ્રત્યેના મનોવલણ જાણવું જરૂરી બની રહે છે. ભાવનગર યુનિવર્સિટીના શિક્ષણશાસ્ત્ર ભવનમાં થયેલાં વિજ્ઞાન મનોવલણ અંગેનાં સળંગસુત્રી અભ્યાસોની શ્રેણીમાં વિજ્ઞાન મનોવલણના વિકાસની તરેહ જાણવામાં આવી હતી. ત્યાર પછી વિકાસની તરેહ શું છે તે જાણવા માટે પ્રસ્તુત અભ્યાસનું આયોજન થયું હતું.

અભ્યાસના હેતુઓ :

- ૧) સાતમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓનું વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ જાણવું.
- ૨) સાતમા ધોરણનાં વિદ્યાર્થીઓની જાતીયતા અને તેમના વિજ્ઞાન પ્રત્યેના મનોવલણ વચ્ચેનો સંબંધ તપાસવો.

અભ્યાસની ઉત્કલ્પના :

- ૧) સાતમા ધોરણનાં કુમારો અને કન્યાઓના વિજ્ઞાન મનોવલણ માપદંડ પરના સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

અભ્યાસની ક્ષેત્ર મર્યાદા :

- ૧) પ્રસ્તુત અભ્યાસ ભાવનગર શહેરની ગુજરાતી માધ્યમની ધોરણ સાતની શાળાઓ પુરતો સીમિત હતો.
- ૨) પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વિદ્યાર્થીઓનો વિજ્ઞાન પ્રત્યેના મનોવલણનો વિકાસ જાણવા લીકર્ટ પ્રકારનો મનોવલણ માપદંડ ઉપયોગમાં લેવાયો હતો.

અભ્યાસનું મહત્વ :

- ૧) પ્રસ્તુત અભ્યાસ ધોરણ સાતનાં વિદ્યાર્થીઓના વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ જાણવા માટે થયો હતો.
- ૨) વિજ્ઞાન પ્રત્યેના મનોવલણનો જાતીય તફાવત જાણવાના અભ્યાસ સ્વરૂપે હતો.

નમૂના પસંદગી :

પ્રસ્તુત અભ્યાસ સંબંધે ભાવનગર શહેરની સમાન સંચાલનવાળી ગુજરાતી માધ્યમવાળી કુલ પાંચ શાળાઓ પસંદ કરવામાં આવી હતી. આ પાંચ શાળાઓમાંથી ત્રણ મિશ્ર શાળાઓ, એક કુમારશાળા તથા એક કન્યાશાળા હતી. આ શાળાઓની પસંદગી યાદચ્છિક રીતે ચિટ્ટીઓ દ્વારા થઈ હતી. દરેક શાળામાંથી ત્રણ વર્ગોની યાદચ્છિક પસંદગી થઈ હતી. જેમાં કુમારોની સંખ્યા ૪૩૨ અને કન્યાઓની સંખ્યા ૩૨૧ હતી. એમ કુલ ૭૫૩ વિદ્યાર્થીઓનો

મનોવલણ માપદંડ પર પ્રતિયાર મેળવવામાં આવ્યો હતો.

મનોવલણ માપદંડ પર મળેલા પ્રાપ્તાંકોના અંકશાસ્ત્રીય માપો :

સંખ્યા	૭૫૩	કુદૃઢતા	-૩૮૬
સરાસરી (મધ્યક)	૮૬.૨૦૦૫	કુદૃઢતાની પ્રમાણભૂલ	.૧૭૮
સરાસરીની પ્રમાણભૂલ	.૮૦૮૨	વિસ્તાર	૧૦૧
પ્રમાણ વિચલન	૨૨.૧૭૭૮	લઘુત્તમ પ્રાપ્તાંક	૧૮
વિરૂપતા	.૫૨૬	મહત્તમ પ્રાપ્તાંક	૧૨૦
વિરૂપતાની પ્રમાણભૂલ	.૦૮૮		

પ્રાપ્ત થયેલાં પ્રાપ્તાંકોને આધારે મધ્યક, પ્રમાણ-વિચલન, વિરૂપતા અને કુદૃઢતા જેવા અંકશાસ્ત્રીય માપો ગણવામાં આવ્યા હતાં જે ગણતરી SPSS નામના કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામ વડે કરવામાં આવી હતી.

માહિતીનું વિશ્લેષણ :

વિજ્ઞાન મનોવલણ માપદંડ જે સાતમા ધોરણના કુલ ૭૫૩ નમૂનાના વિદ્યાર્થીઓ પર અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો. આ ૭૫૩ વિદ્યાર્થીઓના મનોવલણ માપદંડ પરનો સરેરાશાંક ૮૬.૨૦ હતો. આ માપદંડ પરના મહત્તમ પ્રાપ્તાંક ૧૨૦ સંભવિત હતાં. તેથી સમગ્ર નમૂનાનો સરેરાશાંક વિજ્ઞાન પ્રત્યે $૮૬.૨૦ \times ૧૦૦/૧૨૦ = ૭૧.૮૩$ ટકા મનોવલણ દર્શાવતો હતો. નમૂનામાં સરાસરી પ્રમાણભૂલ .૮૦૮૨ હતી. પ્રાપ્તાંકોનું પ્રમાણ વિચલન ૨૨.૧૭ હતું અને કાયા પ્રાપ્તાંકોનો વિસ્તાર ૧૦૧ હતો, તેથી $૧૦૧ \div ૨૨.૧૭ = ૪.૫૫$ એટલે કે પ્રમાણ વિચલન સરાસરી કરતાં લગભગ પાચમાં ભાગનું હતું જે દર્શાવે છે કે નમૂનામાં વૈયક્તિક તફાવતોનું પ્રમાણ ઓછું જોવા મળ્યું હતું. વિરૂપતાનું માપ -.૫૨૬, વિરૂપતાની પ્રમાણ ભૂલ .૮૮, કુદૃઢતાનું માપ -.૩૮૬ અને કુદૃઢતાની પ્રમાણભૂલ .૧૭૮ હતી.

* આસીસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, શ્રી સ્વામીનારાયણ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન,, ભાવનગર.

વિદ્યાર્થીઓના સાતમાં ધોરણમાં વિજ્ઞાન મનોવલણ માપદંડ પર મળેલા પ્રાપ્તિઓના અંકશાસ્ત્રીય માપો :

કુમારો અને કન્યાઓના સાતમા ધોરણના વિજ્ઞાન મનોવલણ માપદંડ પરના પ્રાપ્તિઓની સરાસરી, પ્રમાણ વિચલન અને ટી-ગુણોત્તર આ મુજબ જાણવા મળ્યો હતો :

જાતીયતા	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણ વિચલન	સરાસરીની પ્રમાણ ભૂલ	ટી-ગુણોત્તર
કુમાર	૪૩૨	૮૫.૪૩	૨૨.૭૧	૧.૦૮	૧.૧૦૧
કન્યા	૩૨૧	૮૭.૨૨	૨૧.૪૨	૧.૧૮	

કુલ ૪૩૨ કુમારો અને ૩૨૧ કન્યાઓ પર વિજ્ઞાન મનોવલણ માપદંડનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો. કુમારોનો વિજ્ઞાન મનોવલણ સરેરાશાંક ૮૫.૪૩ (૦૧.૧૮ ટકા) હતો. તેમનું પ્રમાણ વિચલન ૨૨.૭૧ હતું અને સરાસરીની પ્રમાણ ભૂલ ૧.૦૮ હતી. જ્યારે કન્યાઓનો વિજ્ઞાન મનોવલણ સરેરાશાંક ૮૭.૨૨ (૭૨.૬૮ ટકા) હતો. તેમનું પ્રમાણ વિચલન ૨૧.૪૨ હતું અને સરાસરીની પ્રમાણ ભૂલ ૧.૧૮ હતી.

સાતમા ધોરણના કુમારો અને કન્યાઓના મનોવલણની સરાસરીઓ વચ્ચેના તફાવતની સાર્થકતા માટેનો ટી-ગુણોત્તર ૧.૧૦૧ હતો, જે ૦.૦૫ કક્ષાએ સાર્થક ન હતો. અર્થાત શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થયો ન હતો. સાતમા ધોરણના કુમારો તથા કન્યાઓના સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક, વાસ્તવિક તફાવત ન હતો. સાતમા ધોરણના કુમારો અને કન્યાઓનું વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ સમાન હતું અને તેમાં જાતીય તફાવત ન હતો.

તારણો :

- ૧) પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સાતમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓના વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ હકારાત્મક જોવા મળ્યું હતું જે સરેરાશ ૭૧.૮૩ ટકા હતું.
- ૨) સાતમા ધોરણના કુમારોનું વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ સરેરાશ ૭૧.૧૮ ટકા જેટલું હતું.
- ૩) સાતમા ધોરણની કન્યાઓનું વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ સરેરાશ ૭૨.૮૬ ટકા જેટલું હતું.
- ૪) સાતમા ધોરણના કુમારો અને કન્યાઓના વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણમાં જાતીય તફાવત જોવા મળ્યો ન હતો.

શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો :

- ૧) વિજ્ઞાન શિક્ષણની ગુણવત્તા વધારવી જોઈએ.
- ૨) શાળાઓએ વિજ્ઞાન શિક્ષણની પ્રવૃત્તિઓ અસરકારક બને તથા વિદ્યાર્થીઓની રુચિ વધે તેવા કાર્યક્રમો ગોઠવવા જોઈએ.
- ૩) વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું નકારાત્મક મનોવલણ સર્જનારા પરિબળો શોધી કાઢીને તેનું નિવારણ કરવું જોઈએ.
- ૪) વિદ્યાર્થીઓનું વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ વધારે હકારાત્મક બનાવવા માટે સેમિનારો, કાર્ય-શિબિરો જેવા કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવું જોઈએ.

સંદર્ભ

- ⇒ ગોહિલ, જે. (૧૯૮૪). માધ્યમિક શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓનું વિજ્ઞાન પ્રત્યેનું મનોવલણ. અપ્રકાશિત એમ.એડ્. લઘુશોધ નિબંધ, ભાવનગર યુનિવર્સિટી.
- ⇒ ભોગાયતા, ચં. (૧૯૮૮). મનોવલણ અને તેનું માપન. અપ્રકાશિત લેખ. ભાવનગર યુનિવર્સિટી.
- ⇒ પ્રસ્તુત સંશોધન લેખ માસ્ટર ઓફ એજ્યુકેશનના ભાગરૂપે કરાયેલ લઘુશોધ નિબંધ, ભાવનગર યુનિવર્સિટીમાં કરવામાં આવેલ.

* Kanhaiya Pandey

Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 13 - 14

ISSN :- 2319 - 8168

TO STUDY THE SCHOOL EFFECTIVENESS OF RURAL AND URBAN SCHOOLS OF DURG DISTRICT

The present study is an attempt to explore school effectiveness of Middle School of Durg District. The sample includes 40 schools of rural and urban area. The data were collected by using self-made tool of school effectiveness. The result revealed that govt. and private school-effectiveness is different and rural and urban locality based there is no-significant difference in school-effectiveness.

Key-Words – Rural-Urban, Private-Govt. Schools, School-Effectiveness.

Introduction :-

Educationalists have been working in the field for the last several decades. **Guba and Bidwell** have explained that, “effectiveness is a function of the congruence of expectations and behaviour.” **Getzels, Lipham and Campbell** hold that, “effectiveness is a measure of the concordance of the role behaviour and the role expectations.” The same behavior may be held effective at one time and ineffective at another time by the same person, depending on the expectation he applies on the behaviour. In either case, judgment of effectiveness and ineffectiveness are impossible to interpret unless both the expectation being applied and the behaviour observed are known. **Carter V. Good** defines administrative effectiveness as, “the extent to which satisfactory results have been produced through the control, directions and management exercised by the executive authority, satisfactory results shall be judged in terms of the objective of the activity.”

A school is effective in achieving its aims only when it provides suitable environment for the all-round development of its pupils and makes them good citizen. It includes in it various aspects such as innovativeness, school result, school environment etc.

Objective :-

- ◆ To study the difference, between School - Effectiveness of Govt. and Private Schools.

- ◆ To study the difference between School Effectiveness of rural and urban schools.

Hypothesis :-

- H_{01} There will be no significant difference between school effectiveness of Govt. and Private School.
- H_{02} There will no significant difference between school effectiveness of Rural and Urban School.
- H_{03} There will no significant difference between school effectiveness of Rural Govt. and Urban Govt. Schools.
- H_{04} There will no significant difference between school effectiveness of Rural Private and Urban Private School.

Delimitation :-

- ◆ This study is limited to Durg District.
- ◆ This Study was concluded only in Middle Schools of Durg District.
- ◆ This Study we collected data from 40 Principal of Middle School.

Methodology :-

A Descriptive method was used for this study. The sample were selected from rural area and urban area of Durg District of Chhattisgarh. In this study total 40 schools were selected randomly.

Tools :-

The data were collected through using self made school effectiveness tool. In this test 25 question are related to school environment, progress report, school facilities and Teachers abilities.

* Asst. Professor, Kalyan P.G. College Bhilai Nagar (C.G.)

Statistics used :-

t-Test is applied to find out the difference between two group.

Data analysis and results:-

Data was analyzed by employing t-Test and results were given below :-

H₀₁ There will be no Significant difference between school effectiveness of Govt. and Private Schools.

Table- 1.1

Mean, SD and t- value of the Govt. and Private School

Sl.No.	Types of School	N	M	SD	t-value
1.	Govt. Schools	20	38.65	10.15	2.72
2.	Private Schools	20	69.25	16.23	

Df = 58, P < 0.05, Significant

Careful glance at the result inserted in the table-1.1 clearly reveal that t-value of the magnitude 2.72 is higher than the table value 1.96 which is significant at 0.05 level, so the hypothesis rejected.

Result - There is significant difference between school effectiveness of govt. and private schools.

H₀₂ There will no significant difference between school effectiveness of rural and urban school.

Table – 1.2

Mean SD and t-Value of the rural and urban school

Sl.No.	Locality	N	M	SD	t-value
1.	Rural area	20	43	14.28	0.00036
2.	Urban area	20	64.9	20.54	

Df – 38, P > 0.05, Non-significant

Careful glance at the result inserted in the table-1.2 clearly reveal that t-value of the magnitude 0.00036 is lower than the table value 1.96. Which is non-significant at 0.05 level. So the hypothesis is accepted.

Result – There is no significant difference between school effectiveness of rural and urban schools.

H₀₃ There will be no significant difference between school effectiveness of rural govt. and urban govt. schools.

Table -1.3

Mean SD and t-Value of the rural govt. and urban govt. school

Sl.No.	Category	N	M	SD	t-value
1.	Rural govt.	10	31.3	7.42	0.0003
2.	Urban govt.	10	46	7.33	

Df – 18, P > 0.05, Non-significant

Careful glance at the result inserted in the table – 1.3 clearly reveal that t-value of the magnitude 0.0003 is lower than the table value 1.96 which is non-significant at 0.05 level. So the hypothesis is accepted.

Result -There is no significant difference between school effectiveness of rural and govt. schools.

H₀₄ There will be no significant difference between school effectiveness of rural private and urban private schools.

Table – 1.4

Mean, SD and t-Value of the rural Private and urban Private school

Sl.No.	Category	N	M	SD	t-value
1.	Rural private	10	54.7	8.44	8.94
2.	Urban private	10	83.8	6.61	

Df-18, P < 0.05, Significant

Careful glance at the result inserted in the table – 1.4 clearly reveal that t-value of the magnitude 8.94 is higher than the table value 1.96 which is significant at 0.05 level. So the hypothesis is rejected.

Result -There is significant difference between school effectiveness of rural private and urban private schools.

Conclusion :-

Govt. Schools are found to be less effective as compared to Private Schools. This is probably because the private schools are self-management and they want to grow that school in high position. They are also aware of the current developments of competitive world and hence strive for becoming the best.

REFERENCE

- ⇒ Srivastava, Ranjana (1988). School effectiveness in Relation to organizational climate, Ph.D. Thesis. Abstracts, Indian Educational Review, Pp-90-93.
- ⇒ Ina blau and ofer presses (2013) e-leadership of school principal : incresing school effectiveness by a school data management system, british journal of eduction and technology, vol.44, issue-6, Pp1000-1011

* Nabamita Maiti

Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 15 - 17

ISSN :- 2319 - 8168

A STUDY OF SELF CONCEPT OF 10TH STANDARD STUDENTS OF RURAL AND URBAN AREAS

The present study is an attempt to explore self concept among 10th standard students. The sample includes 160 10th standard students. The data were collected by using 'Children Self Concept Scale'. The result revealed that there is a significance difference between Self Concept of 10th standard students of rural and urban areas.

INTRODUCTION- Self Concept is a collection of beliefs about one self that includes elements such as academic performance, gender roles, racial identity and many others. Self Concept is the accumulation of knowledge about the self such as beliefs regarding personality traits, physical characteristics, abilities, values, goals and roles. Self Concept interacts with self esteem, self knowledge and social self from the self. Self Concept is perhaps the basis of all motivated behavior. Self Concept is related to self image, self esteem and self confidence.

OBJECTIVES OF THE STUDY -

- To study the self concept of 10th standard students of rural and urban areas.
- To study the self concept of 10th standard boys of rural and urban areas.
- To study the self concept of 10th standard girls of rural and urban areas.
- To study the self concept of 10th standard boys and girls of rural areas.
- To study the self concept of 10th standard boys and girls of urban areas.

HYPOTHESIS –

- H₁**- There will be significant difference between the self concept of 10th Standard students of rural and urban areas.
- H₂**- There will be significant difference between the self concept of 10th Standard boys of rural and urban areas.

H₃ - There will be significant difference between the self concept of 10th Standard girls of rural and urban areas.

H₄ - There will be significant difference between the self concept of 10th standard boys and girls of rural areas.

H₅ - There will be significant difference between the self concept of 10th standard boys and girls of urban areas.

DELIMITATION –

The study would be delimited by the following given consideration-

- The study is conducted only on students of class 10th.
- The study is conducted on students of rural and urban areas of Durg district of Chhattisgarh in India.
- There are limited students are selected for this study.

METHODOLOGY-

In this research paper survey method is used. For the present study sample are selected from 160 students, which belonging to rural and urban areas school of Durg district. The students were selected by using **Simple Random Sampling Method**. Self concept is dependent variable and rural and urban areas school students are independent variable.

* Asst. Professor, Kamlakant Shukla Institute, Bhatapara

TOOL USED -

In this study, 'Children Self Concept Scale' (CSCS) tool is used by Dr. S.P.Ahluwalia and Dr. Hari Shankar Singh.

STATISTICAL ANALYSIS -

With the view to understand the Self Concept in students of 10th standard, 't' test are selected.

ANALYSIS, INTERPRETATION AND DISCUSSION -

H₁ – There will be significant difference between the self concept of 10th standard students of rural and urban areas.

Table No. - 1.1

<i>Sl No.</i>	<i>Comparison group</i>	<i>No. of students</i>	<i>Mean</i>	<i>Standard Deviation</i>	<i>‘t’ Value</i>
<i>1</i>	<i>Rural area</i>	<i>80</i>	<i>57.31</i>	<i>2.84</i>	<i>7.48</i>
<i>2</i>	<i>Urban area</i>	<i>80</i>	<i>60.75</i>	<i>3.02</i>	
<i>df = 158</i>			<i>P<0.05</i>		
<i>Significant difference</i>					

From the above table 1.1 we know that, there are 80 students of rural areas which mean value is 57.31 and standard deviation is 2.84. Another 80 of urban areas which mean is 60.75 and standard deviation is 3.02. where df is 158 and 't' value is calculated which is 7.48.

Result - We know from H₁ there is a significant difference between the self concept of 10th standard students of rural and urban areas. Thus, the hypothesis hereby accepted.

H₂ - There will be significant difference between the self concept of 10th Standard boys of rural and urban areas.

Table No. - 1.2

Sl No.	Comparison group	No. of students	Mean	Standard Deviation	't' Value
1	Boys (Rural area)	40	57.58	2.79	5.83
2	Boys (Urban area)	40	61.25	2.93	
df = 78			P<0.05		
Significant difference					

From the above table 1.2 we know that, there are 40 boys students of rural areas which mean is 57.58 and standard deviation is 2.79. Another 40 boys students of urban areas which mean is 61.25 and standard deviation is 2.93. Where df is 78 and 't' value is calculated which is 5.83.

Result - We know from H₂ there is a significant difference between the self concept of 10th standard boys of rural and urban areas. Thus, the hypothesis hereby accepted.

H₃ - There will be significant difference between the self concept of 10th standard girls of rural and urban areas.

Table No - 1.3

<i>Sl No.</i>	<i>Comparison group</i>	<i>No. of students</i>	<i>Mean</i>	<i>Standard Deviation</i>	<i>‘t’ Value</i>
<i>1</i>	<i>Girls(Rural area)</i>	<i>40</i>	<i>57.05</i>	<i>2.68</i>	<i>5.16</i>
<i>2</i>	<i>Girls(Urban area)</i>	<i>40</i>	<i>60.25</i>	<i>2.81</i>	
<i>df = 78</i> <i>P<0.05</i> <i>Significant difference</i>					

From the above table 1.3 we know that, there are 40 girls students of rural areas which mean is 57.05 and standard deviation is 2.68. Another 40 girls students of urban areas which mean 60.25 and standard deviation is 2.81. Where df is 78 and 't' value is calculated which is 5.16.

Result - We know from H_3 there is a significant difference between the self concept of 10th standard girls of rural and urban areas. Thus, the hypothesis hereby accepted.

H4 - There will be significant difference between the self concept of 10th Standard boys and girls of rural areas.

Table No. - 1.4

Sl No.	Comparison group	No. of students	Mean	Standard Deviation	't' Value
1	Boys(Rural area)	40	57.58	2.79	0.87
2	Girls(Rural area)	40	57.05	2.68	
df= 78		P>0.05			No significant difference

From the above table 1.4 we know that, there are 40 boys students of rural areas which mean is 57.58 and standard deviation is 2.79. Another 40 girls students of rural areas which mean is 57.05 and standard deviation is 2.68. Where df is 78 and 't' value is calculated which 0.87.

Result - We know from H_4 there is no significant difference between the self concept of 10th standard boys and girls of rural areas. Thus, the hypothesis hereby rejected.

H5 - There will be significant difference between the self concept of 10th Standard boys and girls of urban areas.

Table No. - 1.5

Sl.No.	Comparison group	No. of students	Mean	Standard Deviation	't' Value
1	Boys(Urban area)	40	61.25	2.93	1.56
2	Girls(Urban area)	40	60.25	2.83	
df = 78		P>0.05			No significant difference

From the above table 1.5 we know that, there are 40 boys students of urban areas which mean is 61.25 and standard deviation is 2.93. Another 40 girls students of urban areas which mean is 60.25 and standard deviation is 2.81. Where df is 78 and 't' value is calculated which is 1.56.

Result - We know from H_5 there is no significant difference between the self concept of 10th standard boys and girls of urban areas. Thus, the hypothesis hereby rejected.

CONCLUSION– The importance of self concept in the scholastic achievements of students has been recognized in many researches done so far. In this study there is a significant difference between the self concept of 10th standard students of rural and urban areas.

SUGGESTION –

- Teacher should make appropriate environment in the school.
- To encourage every student for study and other activities.
- Parents should have sympathetic and affectionate attitude towards their children.
- School should be provided various aids like – journals, magazines, books, computer facilities to all the students.

REFERENCE

- ⇒ Agarwal, R. (2003). The relationship between sex and general self Concept in grade a students, Bharatiya Siksha Shodh Patrika, pp. 17 - 22.

* if.kek dkf"kd

Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 18 - 20

ISSN :- 2319 - 8168

t y d dfn;k d f"kk ,o thou "kyh ij v/;;u

**कारागार जिसका अर्थ पिंजरा होता है, कारावास के लिए होता है। वे व्यक्ति भी जिन पर मुकदमा चल रहा है, बंदी गृह में रखे जाते हैं। इन स्थानों में अपराधियों को सुधार के लिए रखा जाता है। वर्तमान समाज सुधार पुनर्वासन एवं अपराधियों के उपहार पर विशेष बल देकर अपराधियों की अपराधिक मनोवृत्तियों में परिवर्तन लाना चाहता है, ताकि वे समाज में पुनः अपराध न करें, कारागार से अपराधियों के सुधार अथवा पुनर्वास की अपेक्षा जाती है। प्रस्तुत अध्ययन में न्यादर्श 50 कैदियों को लिया गया है, तथा यादृश्चिक विधि के द्वारा आंकड़ों का संग्रहण किया गया है। प्रस्तुत शोध में प्रतिशत सांख्यिकी का प्रयोग किया गया है, जिसका परिणाम शोध पत्र में दिया गया है।

Hkfedk& शिक्षा एक ऐसी प्रक्रिया है जिससे अपने आंतरिक एवं बाह्य गुणों का विकास होता है, जिसके द्वारा वह समाज से तालमेल बनाए रख सकता है। शिक्षा के द्वारा ही समाज का विकास किया जा सकता है। समाज का स्वरूप शिक्षा पर ही निर्भर रहता है। शिक्षा का विकास शिक्षा की स्थिति का निम्न होना समाज की विकास की गति का निम्न होना है। अपराधी शिक्षा के द्वारा अपनी गुणों का विकास कर सकते हैं। समाज में अपना महत्वपूर्ण योगदान प्रदान कर समाज को विकास की ओर ले जा सकते हैं। इसके लिए अपराधियों को अपने जीवन का एक अंग शिक्षा को मानना होगा, जिससे वह अपने विचारों में परिवर्तन कर सके। अपराधियों को ऐसी शिक्षा प्रदान करनी चाहिए जिसके द्वारा वह भविष्य में रोजगार के अवसर प्राप्त कर सके। शिक्षा व्यक्ति के प्रत्येक पहलु को विकसित करके उसका चरित्रिक निर्माण करती है, अर्थात् मानवता का पाठ पढ़ाती है। परंतु जब यही शिक्षा का स्तर निम्न या शिक्षा प्राप्त नहीं हो पाती तो व्यक्ति का सर्वांगीण विकास नहीं हो पाता, जिसके कारण व्यक्ति सामाजिक वातावरण में समायोज नहीं कर पाता, जिसके कारण व्यक्ति बुराईयों में लिप्त हो जाता है, जिसमें अपराध भी शामिल है। अपराध जिस तीव्र गति से समाज में विकसित हो रहे हैं, इसमें सभी वर्गों के लोग शामिल हैं। अतः शोध कर्त्ताओं ने अपना विषय चुका है।

mnn";

1. जेल के कैदियों में शिक्षा के स्तर का अध्ययन करना।
2. जेल के कैदियों के पारिवारिक पृष्ठभूमि का अध्ययन करना।
3. जेल के कैदियों के शैक्षिक वातावरण का अध्ययन करना।

4. जेल के कैदियों में रोजगार के प्रभाव का अध्ययन करना।

5. जेल के कैदियों के सांसारिक गुणों का अध्ययन करना।

leL;k dFku

***t y d dfn;k d f"kk ,o thou "kyh ij v ; ;u"**

ifjdYiuk

H₁ जेल के कैदियों में शिक्षा का स्तर निम्न पाया जाएगा।

H₂ जेल के कैदियों की पारिवारिक पृष्ठभूमि निम्न पायी जाएगी।

H₃ जेल में कैदियों के शैक्षिक वातावरण का स्तर निम्न पाया जाएगा।

H₄ जेल में कैदियों को रोजगार के अवसर हेतु प्रोत्साहित किया जाएगा।

H₅ जेल के कैदियों में सांसारिक गुण निम्न पाया जाएगा।
ifj l heu& रायपुर जेल के अंतर्गत रायपुर शहर मध्य में स्थित (केन्द्रीय जेल रायपुर) का चयन शोध पत्र हेतु किया गया है। इस अध्ययन में जेल के कैदियों को लिया गया है, जो जेल गृह में निवासरत हैं।

1. अध्ययन के लिए छत्तीसगढ़ के रायपुर शहर का चयन किया गया है।
2. रायपुर शहर के अंतर्गत ही केन्द्रीय जेल रायपुर का चयन किया गया है।
3. केन्द्रीय जेल रायपुर जेल गृह में 50 कैदियों का चयन यादृश्चिक चयन के रूप में किया गया है।
4. यह अध्ययन "जेल के कैदियों के शिक्षा एवं जीवन शैली पर अध्ययन।

*** lgk;d ik/;id& deydkr 'kDyk bLVhV;V - HkkVkiijk**

ifof/ll& प्रस्तुत शोध पत्र में सर्वेक्षण प्रविधि का प्रयोग किया गया। कैदियों का चयन में सम्भाव न्यादर्ष (Random) के रूप में किया गया है। प्रस्तुत शोध पत्र अध्ययन में केन्द्रीय जेल गृह के 50 कैदियों का चयन न्यादर्ष के रूप में किया गया है। शोध कर्त्ता द्वारा स्वयं निर्मित उपकरण प्रश्नावली अनुसूची का प्रयोग किया गया है।

midj.k& प्रस्तुत शोध पत्र में शोध कर्त्ता ने कैदियों के जीवन पर आधारित मुख्य बिंदुओं का चयन कर प्रश्नावली अनुसूची का निर्माण किया है जिसमें 30 प्रश्नों को रखा गया है, जिसमें कैदियों के सामान्य शिक्षा संबंधी, पारिवारिक पृष्ठभूमि से संबंधी, शैक्षिक वातावरण से संबंधी, शैक्षणिक रोजगार संबंधी कैदियों में सांसारिक गुणों से संबंधित बिंदुओं पर आधारित प्रश्नों को सम्मिलित किया है।

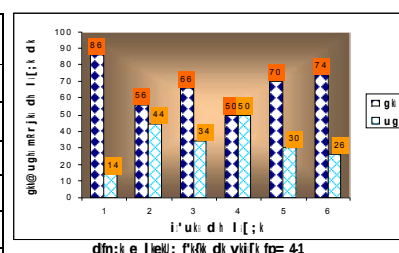
i;Dr lkf[;d%& प्रस्तुत शोध पत्र में प्रतिशत का प्रयोग किया गया है।

inRrk dk fo'y'k.k ,o ifj.kke&

ifjdYiuk ,p₁^{Mdfn;k} e f'k{kk dk Lrj fuEu ik;k tk,xk A**

lkj.kh Øekd 4-1

क्र.	कथन	'हाँ' संख्या %	'नहीं' संख्या %	कुल % मे
1	क्या आप शिक्षित हैं ?	86	14	100
2	क्या आपके माता-पिता शिक्षित हैं ?	56	44	100
3	क्या आपके परिवार के सभी सदस्य शिक्षित हैं ?	66	34	100
4	क्या आपके पिता आपको घर में स्वयं पढ़ाते थे ?	50	50	100
5	क्या विद्यालय की पढ़ाई में आपका मन लगता था?	70	30	100
6	क्या आपके घर की महिलाएँ भी शिक्षित हैं?	74	26	100
	;lx	67	33	100

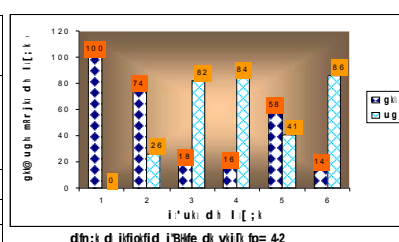

ifj.kke& कैदियों में सामान्य शिक्षा से संबंधित परिकल्पना स्वीकृत नहीं है। शिक्षा का अपराधी से संबंधित कारण न होकर अन्य कारण सहायक होते हैं।

ifjdYiuk ,p₂^{Mdfn;k} dh ikfjokfjd i"BHkfe fuEu ikb xb**

lkj.kh Øekd 4-2

क्र.	कथन	'हाँ' संख्या %	'नहीं' संख्या %	कुल %
1	आपके पिता क्या कार्य करते हैं ?	100	0	100
	मजदूरी 26 नौकरी 16 व्यवसाय 52 अन्य 06			
2	क्या आपके पिता के अतिरिक्त घर के अन्य सदस्य कार्य करते हैं?	74	26	100
3	क्या आपके पिता नशा करते हैं ?	18	82	100
4	क्या आपके पिता नशे की हालत में घर आते हैं ?	16	84	100
5	क्या आपके पिता की आय से आपके घर का खर्च चल जाता है ?	58	41	100
6	क्या आपके घर पारिवारिक कलह होता है ?	14	86	100
	;lx	47	53	100

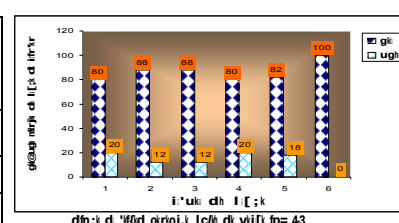

ifj.kke& "पारिवारिक पृष्ठभूमि से संबंधी i'u " स्वीकृत होती है।

ifjdYiuk ,p₃^{Mdfn;k} d 'kf{kd okroj.k dk Lrj fuEu ik;k tk,xk**

lkj.kh Øekd 4-3

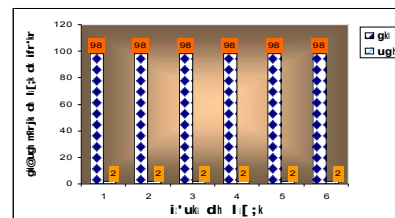
क्र.	कथन	'हाँ' संख्या %	'नहीं' संख्या %	कुल %
1	क्या आप पढ़ाई में रुचि रखते हैं ?	80	20	100
2	क्या आस-पड़ोस के लोग शिक्षित हैं?	88	12	100
3	क्या आस-पड़ोस में शिक्षा का वातावरण है ?	88	12	100
4	क्या आपके आस-पड़ोस के लोग पढ़ने के लिए प्रोत्साहित करते हैं ?	80	20	100
5	क्या आस-पड़ोस के लोग आपकी समस्या का समाधान करते हैं ?	82	18	100
6	क्या महिलाओं को शिक्षित होना चाहिए ?	100	00	1000
	;lx	8634	1366	100

ifj.kk& कैदियों की शैक्षिक वातावरण संबंधी परिकल्पना पुष्ट नहीं है, क्योंकि लोगों में यह भ्रान्ति है, कि अप्रशिक्षित लोग ही अपराध करते हैं। अपराध का संबंधी शिक्षा से नहीं है।

ifjdYiuk ,p₄ Mty e dfn;k dk jktxkj d volj gr iKRIkfg fd;k tk,xk**
lkj.kh Øekd 4-4

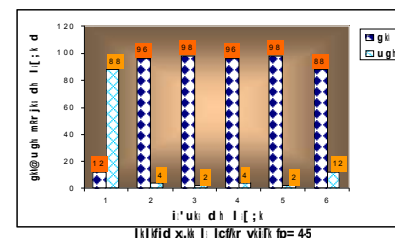
क्र.	कथन	'हाँ' संख्या %	'नहीं' संख्या %	कुल %
1	क्या कैदियों को शिक्षा देनी चाहिए ?	98	02	100
2	क्या कैदियों को रोजगार के सामान्य अवसर प्रदान करना चाहिए ?	98	02	100
3	क्या कैदियों को व्यावसायिक शिक्षा प्रदान करना चाहिए ?	98	02	100
4	क्या कैदियों को जेल में व्यावसायिक शिक्षा का अवसर देना चाहिए ?	98	02	100
5	क्या जेल में कैदियों को रोजगार के लिए प्रोत्साहित करना चाहिए ?	98	02	100
6	क्या महिलाओं को भी रोजगार करना चाहिए ?	98	02	100
;lk		98	02	100

ifj.kk& "कैदियों के शैक्षिक रोजगार संबंधी" परिकल्पना पुष्ट होती है।

ifjdYiuk ,p₅ Mdfn;k e lkIkJd x.k fuEu ik;k tk,xk**
lkj.kh Øekd 4-5

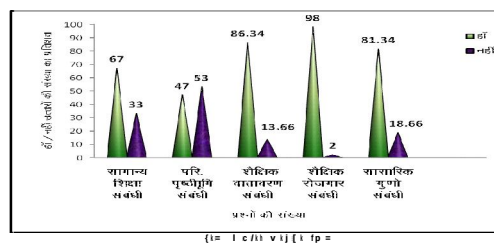
क्र.	कथन	'हाँ' संख्या %	'नहीं' संख्या %	कुल %
1	क्या आप समाज से अलग-अलग रहना चाहते हैं ?	12	88	100
2	क्या आप समाज से तालमेल कर पाते हैं ?	96	04	100
3	क्या आप अपने व्यक्तिगत गुणों का विकास करना चाहते हैं ?	98	02	100
4	क्या आप समाज सुधार में योगदान देना चाहते हैं ?	96	04	100
5	क्या आप लोगों को शिक्षा देना चाहते हैं ?	98	02	100
6	क्या आप नशामुक्ति के लिए सहयोग देना चाहेंगे ?	88	12	100
;lk		81.34	18.66	100

ifj.kk& कैदियों में सांसारिक गुणों से संबंधित परिकल्पना स्वीकृत होती है।

Mdfn;k d lHkh {k= lc/kh i'u dk ifr'kr foofj.k**

क्षेत्र संबंधित प्रश्न	'हाँ' %	'नहीं' %
कैदियों में सामान्य शिक्षा संबंधित	67	33
परिवारिक पृष्ठभूमि से संबंधित	47	53
शैक्षिक वातावरण से संबंधित	86.34	13.66
शैक्षिक रोजगार संबंधी	98	02
कैदियों में सांसारिक गुणों से संबंधित	81.34	18.66

l>ko

- (1) जेल के कैदियों को अनिवार्य शिक्षा दिया जाना चाहिए।
- (2) कैदियों के नैतिक एवं व्यक्तिगत गुणों का विकास होना चाहिए।
- (3) कैदियों को व्यावसायिक शिक्षा प्रदान किया जाना चाहिए।
- (4) कैदियों को लघु व्यवसाय का प्रशिक्षण प्रदान किया जाना चाहिए।
- (5) कैदियों के लिए समान रोजगार के अवसर प्रदान किए जाने चाहिए।
- (6) अधिकांश कैदियों के माता-पिता अप्रशिक्षित हैं, अतः इनके लिए प्रौढ़ शिक्षा की व्यवस्था की जाए।
- (7) कैदियों में शिक्षा के माध्यम से सहयोग, सद्भावना, सेवाभाव, कर्तव्यनिष्ठा, ईमानदारी, आदि गुणों का विकास कर सकते हैं।
- (8) जेल के कैदियों के शिक्षक को विशेष प्रशिक्षण की व्यवस्था किया जाए।

- (9) कैदियों के लिए नवीन संसाधनों की व्यवस्था की जावे।
- (10) कैदियों के शिक्षण एवं शिक्षक का समय-समय पर मूल्यांकन किया जाए।
- (11) जिन कैदियों को शिक्षा के प्रति कम रुचि है, उन्हें शिक्षा के महत्व को बताया जाए।
- (12) शिक्षा के द्वारा प्राप्त व्यवहार का समय-समय पर समीक्षा किया जाना चाहिए।

lHkh xFk lph

- ⇒ Simon, F. and Corbett, C. (1996) An evaluation of prison work and training. Home office occasional paper. London, Home office.
- ⇒ Crow, I, Richardson, P., Riddington, C. and Simon, F. (1989) Unemployment Crime and offenders. London Rou Hedge

* Kirtisinh Chauhan

Management

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 21 - 25

ISSN :- 2319 - 8168

CORPORATE GOVERNANCE: CONCEPTUAL FORMWORK

This paper is based on conceptual framework of corporate Governance. The paper begins with introductory part of the corporate governance. Then paper included Structure, Process and Code of conduct given by Kumar Mangalam Committee and Present scenario

Corporate Governance

In recent times high quantities of domestic and international capital are being availed by business, a prime benefit of Corporate Government is the improvement in the prospects for attracting long – term capital. The investors are afforded a wide range of choices by the world-wide development of corporate finance and control systems. Providers of finance today emphasize on good governance and credibility aspects of the corporation. Good practices in Corporate Governance must be evolved in order to attract international investors and encourage domestic investors.

The Concept, Structure and Process

Corporate as we are all aware, do not come into being from thin air, there has to be some substance, some meaning, and some objective for a corporate to come into existence. For a company of small means to grow up into a huge corporate is an achievement itself. But, to sustain the growth and carry out further expansion, related and unrelated segments such require acumen, which in normal circumstances- would not be possible for one single person. A group comprising of persons specialized in their own fields such as finance, manufacturing, marketing, etc. most get together and form a board. This board must choose its leader, e.g. like in the army we have GOC, OC, and IC and so on the chain of command is well defined. This group works in unison to pull along the whole organization. Its relevance to the group has many ramifications. Most of us must be shareholders in some company or the other or may be representing

the operating management. The group is responsible vis-à-vis its accountability to its providers of capital, the investors or shareholders, for efficient utilization of assets. There must be total transparency and be institutionally sound.

By Definition

Governance assumes greater significance for publicly traded companies because of the separation of management from shareholders in general, leading to conflict of interest of the management and shareholders. Pre-requisites of good governance are education, technical skills, core competency and a system of effective communication, both internal and external.

Key Points of Corporate Governance

The management which is represented by working directors is very distinct and separate from providers of capital and managers—representing the executive group from the line are responsible for the efficient use of assets in pursuit of the firms' objective. Besides the judicious functioning of the management and the managers the firm has to perform. It must achieve or strive to achieve heightened economic performance in order to survive and sustain its long-term goals. For this the firm has to garner support, generate stable, long-term and low cost capital.

Code of Corporate Governance

The environment we operate in is dynamic, with laws, regulations, practices, concepts and cultures in a constant state of evolution and flux. As a result, any code of framework built thereon must change with the times, wherever corporate governance framework

* Assistant Professor, J.K. Ram arts and Commerce College, Veraval

has been built on this code, such framework must be serviced time to ensure it mirrors appropriate reactions to changing realities. A one time installation of a corporate governance system based on this code should not entitle any enterprise to claim, for all times to come, that it has a due process of corporate governance in place. For verifying whether this code, it is necessary for the enterprise to subject themselves at intervals of not less than 3 years to a review and revamping of the framework and procedures to the extent necessary.

Regulations

In India, SEBI introduced a code of corporate governance by way an amendment to the listing agreement with the stock exchange. This made the organizations follow regulations and listing rules bearing societal values. This disclosure could be legally mandated or it could be totally voluntary in nature.

Indian Scene

SEBI put into place the code of corporate governance under clause 49 in the listing agreement of SEBI. On the other hand, Call put down its Code of Corporate Governance for which a panel was constituted by the ICAI under the chairmanship of Vinod Jain. This gives us to understand that Corporate Governance is a well-understood phenomenon in India. But, is it practiced in its true sense. The answer is NO! Very few organizations are transparent in the true sense and most camouflage their activities defeating the real essence of Corporate Governance.

Challenges Faced by Corporate Governance

Challenges faced by Corporate which are detrimental to the effective implementation and following of Corporate Governance are; Ineffective Leadership of the Chairman; One might be tempted to say why? I would say—can a ship reach the shore without the able guidance of its captain? On the same grounds, lack of competence by the board members is often the cause of an organization's misfortunes with each pulling the sails in the direction he pleases. The ship stalls mid—water and eventually flounders and goes under. This is followed up by a lack of trust amongst Member of the Board and the staff down the line as they (Members of the Board) show a lack of interest

and time to address important issues. The functions, roles, responsibilities are not defined and this leads to lack of clarity between role of Management and the Board.

All the above leads to a state of perceptual change showing that there is less predictability in decision—making which is needed for quick decisions while on the other hand there awaits more complex issues to be dealt with. The problems cited above show that there is no sustained commitment to vision, mission and values across the organization. All this would eventually lead to poor Management Information System a case where too much or too little would arise. And above all a stupid mentality would develop such as “Accession to the throne” mentality leading to harsh undercurrents, which can dislodge even an edifice.

All said and done the challenges do not end just there. Further the Corporate Governance is faced with a challenging task of recruitment of Members of the Board. This is all the more important as even one misfit can spoil the show just as one rotten apple can spread the rot to a basket full of apples. So selection of the right Member of the Board is of prime importance for proper Corporate Governance to be in place. It has to put in place a succession plan so that the right candidate is to fill the slot as the older one moves out, just as Lord Tennyson said the old order changed giving way to new. So with present day scenario—we have to be ready to move in and move out to sustain the ever—dynamic process of change. The size and cost of the boards should not such be that weight above becomes so huge that let alone the organization, they would not be able to sustain themselves and the organization would collapse like a house of cards. A good corporate governance system must ensure that the enterprise does not fall short in fulfilling this obligation, hence good governance, in the context of a publicly traded company, implies.

(a) Optimal utilization of resources for enhancing the value of the enterprise by effectively monitoring executive performance and supporting entrepreneurship spirit. (b) Ethical corporate behaviour in honouring and protecting the rights of all

stakeholders. Corporate governance is the structure and process of;

- (a) Monitoring executive performance.
- (b) Ensuring accountability of management to shareholders,
- (c) Motivating management towards creating value for shareholders,
- (d) Protecting interests of other stakeholders including the local community. Adding value Addition through Good Governance which;
 - ◆ Provides stability and growth to the enterprise.
 - ◆ Is demonstrated by adoption of good corporate practices, builds confidence.
 - ◆ Reduces perceived risks, consequently reducing cost of capital.
 - ◆ In the knowledge driven economy excellence in soft skills such as management, will be the ultimate tool for the corporate to leverage a competitive advantage in the financial market
 - ◆ Good corporate practices promote stability and long—term sustenance of all.
 - ◆ A good corporate citizen becomes a role model and enjoys a position of pride.
 - ◆ Potential stakeholders aspire to enter into relationships with an enterprise whose governance credentials are exemplary.

Another important challenge that faces the Corporate Governance is having effective communication with its own members and the public, I.e. the shareholders;

- (a) The enterprise should maintain an interactive communication web site having for two—way communication with shareholders. The web site must include key information regarding the enterprise and must be updated regularly.
- (b) The enterprise should publish quarterly financial reports.
- (c) The enterprise should display in its web site the comments of the chairman of the board/CEOs on important reports relating to the enterprise published in important newspapers/journals/ electronic media.
- (d) The enterprise on its web site the number of suggestions received from shareholders in last three months.

- (e) The enterprise must display on its web site the names, e-mail addresses, etc. of key—personnel to facilitate communication.
- (f) The enterprise must display on its web site the number of grievances received and redressed in last three months and the number of unsettled grievances.
- (g) The enterprise shall display at its web site a brief resume of its directors.
- (h) The enterprises must send to each household of shareholders the half yearly financial results including the summary of events in

In order to remain competitive the organization must ensure implementation of newer technologies. This is the surest way of cutting costs besides proper utilization of money of the shareholders.

Factors influencing Quality of Governance

Quality of Governance Depends of the following Factors;

- (a) **Integrity of the Management:** A board of directors with a low level of integrity is tempted to misuse the trust, reposed by shareholders and other stakeholders, to take decisions that benefit a few at the cost of others.
- (b) **Ability of the Board:** The collective ability, in terms of knowledge and skill, of the board of directors to effectively supervise the executive management determines the effectiveness of the board, A board, which does not have members with right specializations, lacks this ability.
- (c) **Adequacy of the process:** Board of directors cannot supervise the executive management if the process fails to provide sufficient and information to the board, necessary for reviewing plans and the performance of the enterprise. Similarly, the process should be such that it should not dampen the entrepreneurial spirit of the executive management.
- (d) **Commitment Level of individual Board Members:** The quality of a board depends on the commitment of individual members to tasks, which they are expected to perform as board members.
- (e) **Quality of Corporate Reporting:** The quality of corporate reporting depends on the

transparency and timeliness of corporate communication with shareholders. This helps the shareholders in making economic decisions and in correctly evaluating the management in its stewardship function.

(f) Participation of Stakeholders in the Management: The level of participation of stakeholders determines the number of new ideas being generated in optimum utilization of resources and for improving the administrative structure and the process. Therefore, an enterprise should encourage and facilitate stakeholders' participation.

(g) The Board Responsibilities

- Overseeing Strategic Development & Planning,
- Management Selection, Supervision and Upgrading,
- Maintenance of Good Member Relations,
- Protecting and Optimizing the Organizations' Assets, and
- Fulfilling Fiduciary and Legal Requirements.

(h) Chairman's Leadership Ability: 'It is no understatement to say that the leadership ability and performance of the chairman is the most significant determinant of the success or failure of any Board' Inadequacy of the Chairman's Leadership ability can be very disastrous; "Quality of leadership is undoubtedly the most critical of the key factors determining board success or failure, so much so that the problem of, and solution to, board under-performance can be traced almost always to a failure of leadership"

Role of SEBI in Corporate Governance

The SEBI, as the custodian of investor interests, did not lag behind. On May, 1999, it constituted an 18-member committee, chaired by the young and forward-looking industrialist, Mr. Kumar Mangalam Birla (a chartered accountant himself) on corporate governance, mainly with a view to protecting the investor's interests. The Committee made twenty-five recommendations, nineteen of them mandatory in the sense that these were enforceable. The listed companies were obliged to comply with these on account of the contractual obligation arising out of

the listing agreement with stock Exchanges. The mandatory recommendations of the Kumar Mangalam Committee include the Constitution of Audit Committee and Remuneration Committee in all listed companies, appointment of one or more independent Directors in them, recognition of the leadership role of the chairman of a company, enforcement of Accounting Standards, the obligation to make more disclosures in annual financial reports, effective use of the power and influence of institutional shareholders, and so on.

- ◆ The board of a company should have an optimum combination of executive and non-executive Director with not less than 50 percent of the Board comprising the non-executive Directors.
- ◆ The Board of a company should set-up a qualified and an independent Audit Committee.
- ◆ The Audit Committee should have minimum three members, all being non-executive Directors, with the majority being independent, and with at least one Directors having financial and accounting knowledge.
- ◆ The chairman of the Audit Committee should be an independent Director.
- ◆ The board of directors is combination of executive directors and non-executive directors.
- ◆ The non-executive directors comprise of promoter director and independent directors. Independent directors are those, who, apart from receiving director's remuneration, do not have any material pecuniary relationship or transactions with the company, its promoters, its management or its subsidiaries that in the judgment of the Board may affect their independence of judgment.
- ◆ The chairman of the Audit Committee should be present at Annual General Meeting to answer shareholder queries.
- ◆ The company Secretary should act as the secretary to the Audit Committee.
- ◆ The Audit Committee should meet at least thrice a year. The quorum should be either two members or one-third of the member of the Audit Committee.
- ◆ The Audit Committee should have powers to

investigate and activity within its terms of reference, to seek information from and employee; to obtain outside legal or professional advice, and to secure attendance of outsiders if necessary.

- ◆ The Audit Committee should discharge various roles such as, reviewing any change in accounting policies and practices; compliance with Accounting Standards; compliance with Stock Exchange and legal requirements concerning financial statement; the adequacy of internal control systems; the company's financial and risk management policies, etc.
- ◆ The Board of Directors should decide the remuneration of the non-executive Directors.
- ◆ Full disclosure should be made to the shareholders regarding the remuneration package of all the Directors.
- ◆ The Board meetings should be held at least four times a year.
- ◆ A Director should not be a member in more than ten committees or act as the chairman of more than five committees across all companies in which he is a Director. This is done to ensure that the members of the Board give due importance and commitment of the meetings of the Board and its committee.
- ◆ The management must make disclosures to the Board relating to all material, financial and commercial transactions, where they have personal interest.
- ◆ In case of the appointment of a new Director or re-appointing of a Director, the shareholders must be provided with a brief resume of the Director his expertise and the names of companies in which the person also holds Directorship and the membership of committees of the Board.
- ◆ A Board committee should be formed to look into the redressal of share of shareholders complaints like transfer of shares, non receipt of balance sheet, dividend, etc.
- ◆ There should be a separate section on Corporate Governance in the annual reports of the companies with a detailed compliance report.

REFERENCE

- ⇒ Aggarwal, Sanjay (1988) Corporate governance: Need for today, Chartered Secretary, 28:11 pp.1128
- ⇒ Atkins, David H., "Corporate Governance: Lessons from Abroad", Canadian Business Review, Autumn 1995, pp 24-26
- ⇒ Bajaj, R (1997), Draft code corporate Governance, Confederation of Indian Industry
- ⇒ D'Souza, Erro (Nov.2000), "Structure of Corporate Finance," Economic and political Weekly
- ⇒ Gopal, k (June-1998), "Emerging trends in Corporate Governance," The Management Accountant
- ⇒ Madhavi, Mitra (1999), "Corporate Governance and Management Audit," Chartered Secretary
- ⇒ Mohanty, Ashok, K. and Sahu, Promod, K. (Oct.-Dec1998). An analysis of Corporate Governance in India, the Indian Journal of Commerce, p. 122.

* Dr. D.N. Patel

Commerce

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020 Page :- 26 - 28

ISSN :- 2319 - 8168

CHANGING RURAL MARKET AND ROLE OF MARKETERS WITH REFERNEC TO NORTH GUJARAT.

Research firms have started conducting surveys, academicians published papers and business had made inroad on the area called rural market. The word on everybody lips are - "The real North Gujarat lives in the village". In Present paper researcher by conceptual research focused on the changing rural North Gujarat from the eyes of marketer's perspectives. As North Gujarat Rural Market is extremely fragmented, having small number of players on the seller's side and large number of player on the buyer side. MNCs are more focusing toward capturing cream in rural market. Present paper discuss about the tool which company are using to make their presence felt and it also find the modern way for marketing implementation and value addition.

[Keywords: Marketers, MNCs, Rural market]

1 INTRODUCTION:

We view rural market as a periodic concourse of people for the purpose of buying and selling, i.e., exchanging goods, services and even ideas.

North Gujarat has almost 575 villages, 80% of which has population less than 1000 and about 67% of whose population are dependent on land based activities. Rural areas are scattered and it is next to impossible to ensure the availability of a brand all over the country. Advertising in such a highly heterogeneous market, which is widely spread, is very expensive. The North Gujarat Consumer market is a multi-tiered pyramid which requires multi pronged market strategies.

North Gujarat has roughly fifty percent of its population under 27 years of age. It is true that Consumer North Gujarat is flourishing, but at the same time North Gujarat Consumer has his roots deep into his traditions.

2. RURAL CONSUMERS: OCCUPATION, INCOME, CULTURE.

The attitude toward rural market should be that of investor. The growing market provide the opportunity and approach should be one of market seeding. The market provides opportunity and opinion for the rural

marketer and low penetration level suggests opportunities. The marketer needs to have information system that track sales to different market and help to identify market potential. Low income group Consumption is clear signal that marketer need to address the bottom of pyramid with cost effective value for money product. Rural North Gujarat offers a bigger growth opportunity through greater penetration and then consumption.

Fast growing product segments such as flat panel TVs, LCD TVs, Plasma TVs, Slim CRT TVs, frost-free refrigerators, fully automatic washing machines, split

Air-conditioners, DVD players, microwave ovens, and home theatre systems - products entailing high aspiration value are likely to see a growth in consumption

2.1 Changing Rural Consumer:

Rural market differs by geography, occupation, social and cultural factors. This in turn influence of product design, promotion, pricing and use of channels. There is need to develop positioning and product variant according to geography and social grouping. The product offering in rural market was needed to reflect the product use-situation. The changing behavior of

* I/c Principal, Shri Sarvajani Commerce College, (Eng. Mid), Mehsana.

a segment of rural market suggests an initial entry strategy of mimicking the urban marketing programme. The product and packaging are to be creatively used for developing and delivering value. The product attribute and feature should reflect the environment of that consumer.

2.2 Product awareness and benefit:

North Gujarat consumers are also associated with values of nurturing, care and affection. These values are far more dominant than values of ambition and achievement. Product which communicates feelings and emotions gel with the North Gujarat consumers. Education on the product benefits is common in rural markets. This is also seen in the case of shampoos. Shampoos are positioned on cleaning effectiveness and convenience, a replacement of soap nut or even soap in rural market. A demonstration of product features and explaining product virtues is an approach used by some of the rural marketers. Hindustan Lever's campaigns to wash shirts or shampoo the villagers' hair are instances of product education. In many such situations, potential consumers form queues to experience the product benefits. The peculiarity of rural market has forced marketing companies to innovate their product offering and rework their marketing strategies which are otherwise designed for urban market. The product has to satisfy rural need and should offer value for money. Differentiating consumer need and perception provides opportunity to marketers. Modern means of communication have less influence on cultural and social practices in rural areas than they do in urban. It was discovered that even the number, size and shape of pan holders in the stove varied from district to district.

2.3 Rural distribution:

The rural distribution is not much developed for the reason,

- 1) Lack of Proper infrastructure such as all weather roads, electrification and sanitation, and
- 2) Lack of marketer's imagination and initiative. The biggest rural marketer's especially FMCG companies used to service up to the block town level, with the villagers coming out and reaching there.

2.4 Pricing Tag:

The pricing issue is closely related to issues of positioning and packaging. As competition in rural markets is generally with the unorganized sector or against a product category, price is a critical factor in consumer choice. In rural markets, low price alone is not sufficient. The price has to be convenient for both the consumer and the retailer. The absolute amount is important. Prices of Re 1, Rs 2 and Rs 5 are favored but not Rs 3, 6, 7 and 9. Cadbury's chocolate at Rs 6 and Relish at Rs 3 did not succeed and had to be withdrawn. To maintain the absolute price, it may make sense to decrease volume instead of increasing price. The absolute amount is more important than the contents.

Hindustan Lever found that retailers in villages were cutting its large 100 gm Lifebuoy soap into smaller pieces and selling these. So it introduced a smaller 75 gm pack. It also introduced Wheel detergent in a 100 gm pack (Joshi, 1991).

2.5 Decision Implications:

Marketers can target consumers according to their unmet needs on price or product features and develop new markets through unique positioning. The product and packaging are to be creatively used for developing and delivering value. The product attributes and features should reflect the environment of these consumers.

Marketers can use product and package design to influence perception. The size, shape and color are important cues that a rural marketer can use to communicate

effectively and create a favorable attitude. Distinct colors, designs and symbols help the illiterate rural consumer identify the brand. The ability to leverage strengths either in distribution or costs is important to deliver the value offering.

Value and not price is important in rural markets. It is relative value that is important and so the launch price of a new product has to take into account the price of substitute products. In the case of nonessential items for which the consumer pays a large sum, demand for quality and preference for a brand name suggests offering a high priced model in addition to offering a stripped down version. In the case of high-

priced durables, the market potential can be enlarged Through hiring the product. The presence of a large number of consumers has implications for package size of non-durables. It is preferable to have a small sachet with a low purchase price though priced higher than competing brands by unit of measure.

3. HOW TO ADD VALUE THROUGH RURAL MARKETING:

There are many North Gujarat's, as a marketer you have to find your North Gujarat. Successful marketers came up with different offerings from one rupee packs, to family packs. Message targeted at rural market need to be simple, comprehensible and in language understood by the consumer. The use of picture adds to the effectiveness.

Narrating the stories increase the retention of message. Rural marketing is thus a time consuming affair and requires considerable investments in terms of evolving appropriate strategies with a view to tackle the problems. Without supporting market institutions, rural markets tend to be lean and lacking, leading to high marketing and operational costs. An innovation that reduces operational costs and enhances harmonization of marketing functions is required in rural markets. Now the North Gujarat consumer is knowledgeable and sensitive. Consumers are increasingly more aware and are actively managing their financial affairs. People are increasingly looking not just at products, but at integrated financial solutions that can offer stability of returns along with total protection. Each of these will be delivered to different target segments and will need to be delivered using different distribution systems. North Gujarat markets surprised many retail giants, for example when Colgate came with the Gel toothpaste, it primarily looked at the Urban markets and didn't think about rural markets much. It positioned Colgate Gel as an urbane choice in its advertisements, but on the contrary it became a huge hit in the rural markets. Rural North Gujarat discovered that the Gel paste came for a longer time and that satisfied the mother's need for economy. New entrants bring new capacities into the business which in turn drives down the profitability of the business. In order to protect their long term profitability, the business incumbents have

to build up entry barriers. Without entry barriers, no business can earn sustainable high returns. The main barrier to the emergence of a bona fide market for intervention capital industry however is not financial. It is cultural in affluent nations. Product companies should see inventor as adversaries and vice versa. But product companies should see inventor as wellspring of innovation and should trust them - and invention and capitalists - enough to tell them what new technologies the company actually need.

4. CONCLUSION:

Urban market has become congested with too many competitors. Fallacy in Marketing is that you cannot reach to market unless you have access to conventional expensive means. Very tempting to position an offering as serving many needs, but it is hard to communicate so many benefits on a limited budget during a downturn. Thinking Narrow is a simple logic you have a finite resources to market your services and your customer has a finite capacity to access and analyze data. As such, your best bet is to reach out through one single message. The next big revolution could happen in the rural sector. When it happens the marketers should have already studied the lay of land and thought of the strategies and tactics for victory. The only way for existence is application of Darwin Principal: survival of the fittest. The time to prepare tomorrow is today.

REFERENCE

- ⇒ Arathoon Marion, 'Its' the same world after all'; Brand Equity, October 6-12 (2003)
- ⇒ Assisi, Charles and Gupta, Indrajit 'ITC's Rural Symphony', Business World, January 20, 2003
- ⇒ Banerjee, gargi.2006. 'Banking the hinterland', Business world, 11 September,
- ⇒ businessworld.1997. 'Boom time in Backwaters', 28 February
- ⇒ Challapalli, sravanthi.2005. 'the great rural Goldrush', at <http://www.blonnet.com>, accessed 1September 2010
- ⇒ C.K.Prahalad, ' The fortune at the Bottom of the Pyramid', Wharton School Publishing 2005

* Parth Bhatt

** Prof. Sandeep Bhatt

Commerce

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 29 - 33

ISSN :- 2319 - 8168

FORENSIC ACCOUNTING – WATCH DOG OR SNIFFER DOG

Maurice E. Peloubet coined the term 'Forensic Accounting' in 1946. Kautilya was the first economist to articulate the need of forensic accountants. The cataclysmic business failures of this decade have been revealing on many levels. The growing arena of business and surging number of white-collar crimes that have led to the development of Forensic Accounting. Forensic Accounting borrows knowledge from Accounting, Finance, Law, Computerization, Ethics, Criminology, etc. While Forensic Accounting developed as early as 1995 in USA, it put its first step in India just few years back. It is desired that in near future an accounting standard will be formulated on Forensic Accounting. This paper aims at throwing light on Forensic Accounting. It encompasses the terminology, a brief note on its origin, role of Forensic Accountants, the techniques involved in their work and the present scenario of Forensic Accounting in India.

Key Words: Forensic Accounting, Fraud, Auditing, Law, White collar crimes.

Introduction

We have recently witnessed significant emphasis on improving investor confidence and public trust in financial reports. Reported financial scandals (e.g., Enron, WorldCom, Global Crossing, Qwest, Satyam, CWG, 3G, Parmalat) have eroded investor confidence and made forensic accounting an attractive career opportunity for accountants to combat fraud. Necessity is the mother of all inventions. Yes, it is the growing arena of business and surging number of white-collar crimes that have paved the way for the development of Forensic Accounting. According to AICPA, "Forensic Accounting is the application of accounting principles, theories and discipline to facts or hypothesis at issues in a legal dispute and encompasses every branch of accounting knowledge." According to The Accountant's Handbook on Fraud and Commercial Crime, "Forensic Accounting is the application of financial skills and an investigative mentality to unresolved issues, conducted within the context of the rules of evidence." Forensic Accounting borrows knowledge from Accounting, Finance, Law, Computerisation, Ethics, Criminology, etc. Forensic accounting is

defined in this study as the practice of rigorous data collection and analysis in the areas of litigation support consulting, expert witnessing, and fraud examination. Investigation plays a pivotal role in Forensic Accounting. It is the flavor of investigation that demarcate it from the conventional accounting practices. In wide sense, it can be identified as integrity of accounting, auditing and investigative skills to secure a particular result. Maurice E. Peloubet coined the term 'Forensic Accounting' in 1946. Kautilya was the first economist to articulate the need of forensic accountants. Centuries ago he inked his book, Arthashastra (ACCOUNTING of Material Wealth) containing 40 ways of embezzlement. He also stressed on checks, accounting and auditing. He also stated that detecting an appointed official's dishonesty is as difficult as detecting the amount of water drunk by a swimming fish. Another noteworthy person in this context is Birbal, one of the famous Navaratnas of the Moghul Emperor Akbar, who used various tricks to investigate various crimes. Role of a Forensic Accountant Earlier, we were of the belief that detection and prevention of frauds or white-collar crimes is a part of conventional accounting function.

* Research Scholar, Department of Business studies, Sardar Patel University, V.V Nagar.

** Professor, Department of Business studies, Sardar Patel University, V.V Nagar.

TYPES OF FRAUDS:

Here are the some types of frauds:

- 1) Bank frauds**
- 2) Corporate frauds**
- 3) Insurance frauds**
- 4) Cyber frauds**
- 5) Securities frauds**

1) Bank Frauds: The number of bank frauds in India is substantial. It is increasing with the passage of time in all the major operational areas in banking. There is different area in Bank Deposits, loan, inter branch, accounting, transaction etc. Bank fraud is a big business in today's world.

2) Corporate Frauds: In India, is rising 45% from leading Indian business declared that fraud e.g. Satyam Computers stunned the national financial world in 2009 Satyam Founder B. Ramalingan Raju declared he had inflated profit and jacked up the companies Balance Sheet by more than one billion dollars.

3) Insurance Frauds: There is different type of frauds in insurance sectors. E.g. health insurance, claims fraud, false claims, insurance speculations, application frauds etc.

4) Cyber Frauds: Who says Indian cyber crimes are still in the infancy? This is a man who penetrated the Ecommerce for his personal benefits to a great use credit card, ATM card, cyber taking Work at home etc.

5) Securities Frauds: Although not corruption scams these have affected many people there is no way that the investor community forget the under tune Rs. 4000 crore Harshad Metha scam and over Rs. 1000 Crore Ketan Parekh scams which ended the shareholder wealth in form of big market.

But the recognition of Forensic Accounting has changed this notion of ours that "Auditor is a watchdog and not a bloodhound". They only check for the compliance of a company's books to GAAPs, auditing standards and company policies. Hence, the need for a bloodhound was apprehended. Like, a bloodhound, they are to sniff out fraud, criminal transactions out of the financial records of corporate entities, banks or any other organisation. Thus, a forensic accountant is a financial detective with a

suspicious mind who can pull out the latent truth and assist in dispute resolution. His duty is to analyse, interpret, and summarise complex financial and business related issues. They are to look beyond the numbers and concentrate on substance over form. This new and groundbreaking accounting has two main spheres: - (i) Litigation support and investigation (ii) Dispute resolution. The former represents factual representation of economic issues encompassing existing litigation. If the dispute reaches the courtroom, he may testify as an expert witness. Whereas in latter case, he quantifies the damages sustained by parties involved in legal disputes and can assist in resolving disputes, even before those reach the courtroom. A Forensic Accountant is supposed to have a threefold approach:

(a) Base layer – Accounting knowledge

(b) Middle layer- Knowledge of auditing, internal controls, risk assessment and fraud detection

(c) Top layer- Knowledge of the legal environment and strong communication skills.

According to a Forensic Accounting expert, the traits of a forensic accountant could be compared with a well baked pizza. The base of Forensic Accounting is accounting knowledge. Size and the extent of baking decide the qualities of the pizza. A middle layer is a dispersed knowledge of auditing, internal control, risk assessment and fraud detection. It is like the spread of the cheese on the pizza. The toppings of this pizza are the basic understanding of the legal environment. The legal environment is essential in order to support the litigations. The cherry on the toppings of the pizza is a strong set of communication skills, both written and oral. It is just the beautification part. As perfect that combination of the pizza base, cheese spread and good toppings makes the pizza delicious similarly the perfect knowledge of accounting, auditing, legal environment and good communication skills make a Forensic Accountant perfect. A well- equipped forensic accountant can provide the following services:

1. Investigate the financial evidence.
2. Analysis and presentation of the financial evidence in a computerised form.

3. Communicate their findings in the form of reports, exhibits and collection of documents.

4. Assist in legal proceedings, including testifying in court as an expert witness and preparing visual aids to support trial evidence.

These services of forensic accountants can be utilised in various fields. The sphere of their activities is quite large. They take up various types of assignments. While they can be of help in business related fraud investigation, they can also handle matrimonial dispute cases. A list of such cases taken up by a Forensic Accountant is given below.

Criminal Investigations: A Forensic Accountant is normally called for in case of a criminal investigation, if it entails financial and other related frauds. The Investigative Agencies (EOW, CID, SFIO, etc), regulatory bodies (SEBI, TRAI, etc) and other stake-holders seek for these services from them as and when required. Earlier, we were of the belief that detection and prevention of frauds or white-collar crimes is a part of conventional accounting function. But the recognition of Forensic Accounting has changed this notion of ours that “Auditor is a watchdog and not a bloodhound”. They only check for the compliance of a company’s books to GAAPs, auditing standards and company policies. Hence, the need for a bloodhound was apprehended. Like, a bloodhound, they are to sniff out fraud, criminal transactions out of the financial records of corporate entities, banks or any other organisation. Thus, a forensic accountant is a financial detective with a suspicious mind who can pull out the latent truth and assist in dispute resolution. Stakeholders and ownership disputes: These assignments often involve a detailed analysis of financial records over a period for quantifying the issues in a dispute. For example, amount payable to a deceased partner or legal heirs of a deceased partner. Insurance and other related claims: Insurance policies differ significantly as to their terms and conditions. Accordingly, these assignments involve an in-depth review of the policy to investigate coverage issues and the appropriate method of quantifying the economic losses resulting from an event. These assignments demand great knowledge of the forensic accountant in the local laws

and regulations in place. For example, motor accidents, loss on account of fire, natural calamities, business discontinuance, etc.

Business related Fraud investigation: Business investigations involve asset identification and recovery, tracing funds, forensic intelligence gathering and due diligence reviews. These investigations are carried out with the objective of determining the existence, nature, and extent of fraud and may concern the identification of perpetrator. These investigations often involve interviews of personnel who had access to the funds and a detailed review of the documentary evidence. Dispute settlement: Business firms engage forensic accountants to handle contract disputes, construction claims, product liability claims, infringement of patent and trade marks cases, liability arising from breach of contracts and so on. Matrimonial dispute cases: Forensic accountants entertain cases pertaining to matrimonial disputes wherein their role is merely confined to tracing, locating and evaluating any form of asset involved. Thus, we see how forensic accountants help the organizations or individuals and society at large. They are an indispensable part of today’s legal team.

Tools Used in Forensic Accounting Assignment
Besides the various techniques of auditing, forensic accountants adopt some special techniques which are as follows:

Benford’s Law: It is a mathematical tool used in determining whether a variable under study is a case of mistake or fraud. The steps underlying this law are very simple. Once the variable is decided, the left most digit of the variable is extracted and summarised for entire population. The summarisation is done by classifying the first digit field and calculating its observed count percentage. Then Benford’s set is applied. A parametric test called Z-test is carried out to measure the significance of variance between the two populations, i.e. Benford’s percentage of first digit for a particular level of confidence. If the data conforms to the percentage of Benford’s law, it means that the data is Benford’s set i.e. there is 68% (almost 2/3rd) chance of no error or fraud. The 1st digit may not always be the only relevant field. Benford has given separate sets for

2nd, 3rdand for last digit as well.

Theory of Relative Size Factor (RSF): RSF is measured as the ratio of the largest number to the second largest number of the given set of data. This technique is used to identify the highest number in the data but in some relation with the second highest data in the number. In this method the records that fall outside the prescribed range are taken into the books of doubt and it calls for further investigation. It is very helpful in highlighting all unusual fluctuations which may be generated from fraud or genuine errors. Forensic Accountant is normally called for in case of a criminal investigation, if it entails financial and other related frauds. The Investigative Agencies (EOW, CID, SFIO, etc.), regulatory bodies (SEBI, TRAI, etc.) and other stake-holders seek for these services from them as and when required. The assignments pertaining to stakeholders and ownership disputes often involve a detailed analysis of financial records over a period for quantifying the issues in a dispute.

Data mining techniques: It is a set of assisted techniques designed to automatically mine large volumes of data for new, hidden or unexpected informations or patterns. Data mining techniques are categorized in three ways: Discovery, Predictive modeling and Deviation and Link analysis. It discovers the usual knowledge or patterns in data, without a predefined idea or hypothesis about what the pattern may be, i.e. without any prior knowledge of fraud. It explains various affinities, association, trends and variations in the form of conditional logic. In predictive modeling, patterns discovered from the database are used to predict the outcome and to guess data for new value items. In Deviation analysis the norm is found first, and then those items are detected that deviate from the usual within a given threshold (to find anomalies by extracted patterns). Link discovery has emerged recently for detecting a suspicious pattern. It mostly uses deterministic graphical techniques, Bayesian probabilistic casual networks. This method involves “pattern matching” algorithm to ‘extract’ any rare or suspicious cases.

AATs: AATs are computer Programs developed for assisting auditors. Forensic Accounting software

comes in two different varieties – data extraction software and financial analysis software. Data extraction software is designed to conduct spreadsheet analysis on all the company’s computer database records, such as billings, accounts receivable, payroll, purchasing, etc. This helps in detecting anomalies and calls for investigation. Financial analysis software uses monthly, quarterly or annual financial statements and benchmarks the ratios between different accounts such as billings by revenues or supply costs as a percentage of revenue. India’s economy has been rising for the past few years. But this rise is accompanied by some evils as well. India has also been experiencing white-collar crimes and scams for the past few years. Thus, the need of Forensic Accountants was realised. Forensic Accountants played a major role in letting the cat out of the bag in the 2008 Satyam scam. Of late, the CWG and 2G scams are in limelight in India. They are having a major role in these scams as well. While Forensic Accounting developed as early as 1995 in USA, it put its first step in India just few years back. Forensic Research Foundation has been established in India for the investigation of fraud. Another international investigation organisation has also put its feet on the Indian land. Serious Fraud Investigation Office (SFIO) is another noteworthy organisation set up in India for serving the same purpose.

Computer Assisted Auditing Tools (CAATs): CAATs are computer programs developed for assisting auditors. Forensic Accounting software comes in two different varieties – data extraction software and financial analysis software. Data extraction software is designed to conduct spreadsheet analysis on all the company’s computer database records, such as billings, accounts receivable, payroll, purchasing, etc. This helps in detecting anomalies and calls for investigation. Financial analysis software uses monthly, quarterly or annual financial statements and benchmarks the ratios between different accounts such as billings by revenues or supply costs as a percentage of revenue. **Data Mining Techniques** It is a set of computer-assisted technique designed to automatically mine large volumes of data for new, hidden, or unexpected

information or patterns. Data mining techniques are categorised in three ways: Discovery, Predictive modeling, Deviation and Link analysis. It discovers the usual knowledge or pattern in data, without a predefined idea or hypothesis about what the pattern may be, i.e. without any prior knowledge of fraud. In predictive modeling, patterns discovered from database are used to predict the outcome and to guess data for new value items. In deviation analysis the norm is found first and then those items are detected that deviate from the normal. Link discovery has emerged of late for detecting a suspicious pattern. It mostly uses deterministic graphical techniques, Bayesian probabilistic casual networks. This method involves “pattern matching” algorithm to extract any rare or suspicious case.

Ratio Analysis: Data analysis ratios are used for detecting fraud. These ratios help in tracing the possible symptoms of fraud. Such commonly employed ratios are –

- (i) the ratio of the highest value to the lowest value (max/min)
- (ii) the ratio of the highest value to the second highest value (max1 /max2)

Besides the above-mentioned ratios, the financial ratios also help a forensic accountant. Ratios help in estimating costs, identifying deviations, etc.

Forensic Accounting in India

India's economy has been rising for the past few years. But this rise is accompanied by some evils as well. India has also been experiencing white-collar crimes and scams for the past few years. Thus, the need of forensic accountants was realised. Forensic accountants played a major role in letting the cat out of the bag in the 2008 Satyam scam. Of late, the CWG and 2G scams are in the limelight in India. They are having a major role in these scams as well. While Forensic Accounting developed as early as 1995 in USA, it put it first step in India just few years back. Forensic Research Foundation has been established in India for the investigation of fraud. Another international investigation organisation has also put its feet on the Indian land. Serious Fraud Investigation Office (SFIO) is another noteworthy organization set up in India for serving the same purpose. We are

looking forward to Forensic Accounting gaining a great momentum in India. We have a great expectation from ICAI in this respect. We expect that in near future an accounting standard will be formulated on Forensic Accounting. This will strengthen the walk of Forensic Accounting from infancy to maturity. This new weapon of Forensic Accounting will be an immense help to law enforcement agencies and regulatory bodies in curbing white-collar crimes and scams.

REFERENCE

- ⇒ Dr. G S Mehta and Tarun Mathur (2007): Preventing Financial Fraud through Forensic Accounting. The Chartered Accountant.
- ⇒ Wikipedia, the free encyclopedia
- ⇒ Journal of Forensic Accounting: Editor-In Chief: Crumbley D. Larry, Publisher: Inc. Edwards. R.T.
- ⇒ Journal of The Chartered Accountant 2007, Pages: 1000-1010. Dr. Madan Bhasin
- ⇒ www.forensicaccounting.com
- ⇒ www.indiaforensic.com
- ⇒ www.ezinearticles.com

* Prof. Archana Kella

** Prof. Sandip Bhatt

Commerce

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 34 - 37

ISSN :- 2319 - 8168

RECENT DEVELOPMENTS IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT RESEARCH

Management is very broad subject. From the branches of management Human Resource is an important aspect. Human Resource Development is considered by scholars of Business Administration as a sub-discipline of Human Resource Management, concerned with developing productive skills by imparting training. "HRD is the process of increasing the knowledge, the skills, and the capacities of all the people, in a society. In economic terms, it could be described as the accumulation of human capital and its effective investment in the development of an economy. In political terms, HRD democracy. From the social and cultural points of view, the development of human resources helps to people lead fuller and richer lives, less bound to tradition. In short, the processes of HRD unlock the door to modernization" (Dr. Muhammed Tariq Khan, Dr. Naseet Ahmed Khan, Khalid Mahmood (2012)). Many Researchers have developed concepts and theories on HRD which have been used in various organizations. Definition and Scope of HRD varies from person to person. This research article presents trends developed in HRM and HRD research. The author has reviewed articles and papers on HRD published in National, International journals, online journals and E-Theses. Researches in various aspects of HRD with their objectives, methodologies and conclusions are presented. Mainly study types, research methods, specific topics, data collection tools, type of samples and sampling methods are analysed.

Key Words: Human Resource Management (HRM), Human Resource Development (HRD), Trend Analysis.

Introduction:

Growth and Development of any organisation very much depends on the skilled and developed Human Resource of that organisation. 'Human Resource' means employees or workforce in an organisation who strive for increasing its profit. 'Development' is the acquisition of capabilities that are needed to execute the present job or the future expected job. After analysing Human Resource Development we can simply state that HRD is the process of helping people to acquire competencies (Smruti Patre and Rashmi Gupta, 2011). Human Resources in any organisation are considered an important and valuable asset and that's why Human Resource accounting is also done and the value of human resources is shown in the balance sheet. Proper planned recruitment,

selection, training, promotion, transfer, remuneration, motivation of human resource leads to great success to an organisation and without planning its effect is just reverse. Due to drastic change in technological, social, political and economical factors challenges for Human Resource Management has been increased. With the changing circumstances HR professionals have to adapt modern methods for HR practices. Keeping in mind the importance of Human Resource it has become inevitable to know what is the present status of HRM and HRD practices and what is future scope.

Many researches have been done till date in the field of HRM and HRD with different objectives, research areas and research methodologies. Researchers have developed new theories and conceptual framework

* I/c Principal, Tolani Institute of Commerce, Adipur (Kachchh),

** Professor, P G Dept. of Business Studies, S. P. University, Vallabh Vidyanagar.

for organisations too.

Objective of the study:

The main objective of this study is to analyse the trend of research in field of Human Resource Management and Development.

Research Methodology:

This research paper has been developed by using descriptive secondary data. The author has reviewed literature on HRM and HRD published in National, International Journals, online journals and e theses.

Limitation of the Study:

Many researches are under taken in the field of Management. This research paper is prepared by focusing on Human Resource Management and Human Resource Development researches.

Trend Analysis:

Impact of Training and Skill Development Programmes on employees:

Hospitality Firms: Training is one of the effective factors which influence the efficiency of employee positively simultaneously it reduces the wastage of resources and improves the quality of work. Uma Pricilda Jaidev and Susan Chirayath (2012) conducted a study on Pre-Training, During Training and Post-Training Activities as predictors of transfer of training. The objective of the study was to investigate whether pre, during and post training activities are related to transfer of training. Trainees from different four hospitality firms having national presence were selected as sample. Primary data collection was done through questionnaire from 136 respondents and data analysis was done by using various statistical tools. This study concludes that organisational factors play a significant role in aiding positive transfer of training.

Automobile Organisation: Another aspect of training does it boost the confidence, self esteem & motivation in learner. Positive Vocational Education and Training (VET) experience can generate benefits to individuals beyond those of income and employment. It is well-known fact that the skill level and educational attainment of the employees decide the quality of production as well as make them efficient to adapt the challenges of changing working environment. K. M. Nagendra, S Radha and C. G. Naidu (2013) conducted a study in automobile

organisation with an objective to assess whether the new framework of Attitude-Skill-Knowledge (ASK) model for Technical and Vocational Training (TVT) can enhance the critical employability skills. The review of the skill gap survey report and other related research reports (cede top, 2008, 2011a, 2011b, 2011c, 2011d and 2011e and cheryle, 2011) indicate that the main reason for low employability of qualified candidates is not the core trade skills but the lack of generic skills and more specifically the right attitude. From the convenient sampling technique and data analysis they conducted that the new ASK model for TVT enhances the employability of trainees by improving the key employability skills.

Educational Institute: Shafqat Hussain, Muhammed Sarwar Naeemullah Khanhas conducted a study on Faculty Development Programme for University Teachers: Trainee's Perception of Success. This article is based on the third party evaluation report of the impact of National Academy of Higher Education (NAHE) Faculty Development Programme. The data used in this study were collected by first author as part of the project for evaluation of NAHE's faculty development. All teachers of public sector universities/institutions attended one-month staff development course, constituted the population and sample of the study. A questionnaire consisting of 49 items based upon five point Likert scale was the instrument of the study. The analysis of data revealed that the National Academy of Higher Education Faculty Development Programme was relevant to the needs of university teachers, the resource persons were competent and delivery mechanism was appropriate. It improved their teaching in actual classroom situations.

Osoian Codruta (Senior Lecture Ph.D.) and Zoharic Monica of Babes – Bolyai Univeristy conducted a study on "Human Resources Development needs in Higher Education". Four Universities were part of the research sample. Their study focused on the faculty on the Faculty Development Programme addresses the specific needs expressed by the employees.

A paper titled as Thematic Debate: "Higher Education Staff Development: A continuing mission"

is drafted by John Fienden, a study conducted by Commonwealth Higher Education Management Service (CHEMS) is collaboration with few other associations. This paper discusses a key activity in Higher Education Institutions of the Future Staff Development is central to the quality of Higher Education. The paper suggests that there is significant scope for collaborating in meeting the challenges, through the sharing of experiences, workshops and exchanges of materials and ideas.

Impact of HRM practices on Organisations:

R. P. Rastogi (2013) expressed referring many studies that in view of globalisation and advances in communication technology, it is now necessary to understand behavioural science from a wider angle in order to harness human talent and control spread of malpractices in society. According to him for HR Development and management it is desirable to concentrate on human relation issues confronting individuals and organisations. The top executive has to be emotionally intelligent and mindful, and has to be acquainted with knowledge of Behavioural Science.

Smrati Patre and Rashmi Gupta (2011) conducted a study on "The Perception of Management & Institute Faculty towards HRD Culture, with Reference to Nagpur city" with an objective to analyse the HRD climate of management institutes. Other objectives were to study the differences in the perception of faculty on the basis of gender, age, experience, qualification & job approval status. This study was conducted by collecting primary data through HRD climate questionnaire from selected management institute faculties in Nagpur City. Authors conclude that HRD climate plays a very important role in success of any organisation because it directly or indirectly affects the performance of the employees. If HRD climate is healthy and favourable, employees contribute their best towards the achievements of their organisational goals.

A study of Human Resource Management in Textile Industry conducted by A Subbiah, M. Selvakumar and B Krishnaveni (2012) with an objective to analyse the HRM practices by analysing the opinion of employees about recruitment selection, training

methods, salary & working conditions in samples spinning mills (Textile Industry) in Madurai District. The study is comprehensive and analytical and based on survey method. Data has been collected in three stages. The primary data has been collected by interview schedule, secondary data from various published and unpublished records, reports, booklets and journals and lastly the researcher had discussions with the officials of mills and trade union leaders. Conclusion of this study is that training is compulsory for new employees. The Management should provide internal and external training programme to improve the efficiency and update the knowledge of employees.

Healthy HR practices create healthy work environment in which employees become committed and loyal towards organisation. Prabhjot Kaur Mahal (2012) conducted a study with an objective to examine, evaluate and interpret the relation between organisational HR practices and employee commitment, and to see whether these are positively or negatively co-related. Primary and Secondary data was collected using a questionnaire. The sample consisted of managerial level & permanent employees of five large organisation located in Punjab including education pharmaceutical, banking sector, hospitals & govt offices. Study reveals that if employees are given a good working environment, they show high organisational commitment and ultimately it brings stability among employees.

According to Dr. Muhammad Tariq Khan, Dr. Naseer Ahmed Khan, Khalid Mahmood (2012) HRD is an important and very attention receiving discipline in present time. They conducted the study on – An Organisational Concept of Human Resource Development – How Human Resource Management scholars view 'HRD' with the core objective to present an organisational model of HRD encompassing all the aspects of HRD from organisational point of view. This article has been developed from descriptive secondary information searched by reviewing literature from journals published & unpublished and books. This study gives various definitions and concepts of HRD from different researchers point of view.

HRD activities are not restricted to Industries or corporate sectors only but educational institutions also. Human Resource Management is one of the functional areas of management which deals with the functions starting from recruitment to retirement of people in an organisation. The Universities that have world class ambition need to acquire and nurture quality faculty to distinguish one university from other (R. P. Das, 2013). This study focused on recruitment and selection of Teaching Staff in Indian Universities with the objective to critically analyse the existing recruitment and selection practices of Teaching Staff in Indian Universities. The Author concluded that at the time of recruitment preliminary screening of the applications, analysis of aptitude of candidates towards teaching and research must be done. Continuous professional development is the embodiment of life long learning for teachers (Biswajit Behera, 2013).

Kulshreshtha, Monika (2013) conducted a study on "HRD intervention in Indian Banking sector and their implication on employees managerial effectiveness, a study of selected public and private sector banks". This study aims to develop a framework for HRD practices in Indian public and private sectors banks & its impact on employees managerial effectiveness. HRD intervention are time bound and tailor-made for the specific problems of any organization and therefore HRD intervention in this study is dealt as HRD practices. Inter sectorial difference in HRD practices and managerial effectiveness is examined and for this purpose three public sector banks and three private sector banks have been selected as sample. The type of study is empirical in nature. A framework consisting of qualitative and quantitative tools has been used in the study. Standard questionnaire for HRD practices and managerial effectiveness was adopted and the same has been administered to 356 managers of selected banks across Delhi and NCR (National Capital Region). The research paper titled as "Protecting the Competitive Advantage Derived Through HR: Challenges for IT Industry" by Nagapavan Chintalapati (2013) presents a conceptual framework to discuss the possible and preferable HR practices

by classifying the key area: Recruitment, Results, Reward, Retention, Retrenchments. The concept is applied with specific reference to the IT Industry in India. The data is collected from secondary sources and published reports regarding IT Industry. The methodology adopted for the study was the 'grounded theory' method of qualitative research. The findings reveal that no single solution can be prescribed which suits all organisations of IT Industry and therefore HR Departments have to customise solutions for their firm.

Findings:

From reviewing the research papers it is concluded that the importance of HRM & HRD practices is accepted in each & every organisation whether it is banking sector, textile industry, automobile organisation or academic institutions.

Mainly researches are undertaken to analyse the impact of training and skill development programmes on employees as well as to analyse the impact of HRM practices on organisations. Researches are undertaken with different research methods in which survey method is dominating one in management research. Researchers have commonly use 'questionnaire' as primary data collection tool. Data analysis has been done by using statistical tools. Results are presented in descriptive manner as frequencies, percentage tables, charts and diagrams. The most frequently studied sample participants are employees of organisations. Convenient sampling methods are used at the most. No significant difference is found while analysing the research trends in HRM and HRD.

REFERENCE

- ⇒ A. Subbiah, M. Selvakumar and B. Krishnaveni (2012), "A study of Human Resource Management in Textile Industry", The IUP Journal of Management Research, vol.XI, No.1, pp.48-70.
- ⇒ Biswajit Behera (2013), "Need of Continuous Professional Development of Teachers, University News A weekly journal of Higher Education, vol.51, No.51, pp.19-23.

* Prof. G.V. Patel

Commerce

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 38 - 40

ISSN :- 2319 - 8168

GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND ITS IMPACT ON INDIA

The global financial crisis originated in United States of America. During booming years when interest rates were low and there was great demand for houses, banks advanced housing loans to people with low credit worthiness on the assumption that housing prices would continue to rise. Later, the financial institutions repackaged these debts into financial instruments called Collateralized Debt Obligations and sold them to investors world-wide. In this way the risk was passed on multifold through derivatives trade. Surplus inventory of houses and the subsequent rise in interest rates led to the decline of housing prices in the year 2006-07 which resulted in unaffordable mortgage payments and many people defaulted or undertook foreclosure. The house prices crashed and the mortgage crisis affected many banks, manufacturing companies and investment firms world-wide that had invested heavily in sub-prime mortgages. Different views on the reasons of the crisis include boom in the housing market, speculation, high-risk mortgage loans and lending practices, securitization practices, inaccurate credit ratings and poor regulation of the financial institutions. There are various factors that flush an economy into the weird state of recession but Inflation is the main factor which contributes more towards the situation. Inflation is a condition of an economy when the prices of goods and services rise immensely over a period of time. The higher the rate of inflation, the smaller the percentage of goods and services that can be purchased with the same amount of money.

KEYWORDS: Sub prime, Real Estate, Securitization, Speculation. Globalization,

1. INTRODUCTION

It is significant to understand the impact of current global crisis on Asian economies and emerging economies in particular on India because optimists pointed out earlier these economies would act as the shock absorber that would act as buffer to the Western economic slowdown. It was further suggested that a 'decoupled Asia' through its own growth and expanding domestic demands would ensure higher imports demands for its growing economies and thus limit the economic slowdown in the developed economies.

There is no dramatic change has happened since then, as employment growth is only 1 % annually and even less in the manufacturing sector (Dasgupta and Singh 2006). In the age of globalization, no country can remain isolated from the fluctuations from world economy. Heavy losses suffered by major International Banks is going to affect all countries of

the world as these financial institutes have their investment interest in almost all countries.

2. IMPACT OF GLOBAL CRISIS ON INDIA

Due to globalization, the Indian economy cannot be insulated from the present financial crisis in the developed economies. The development in the U.S financial sector has affected not only America but also European Union, U.K and Asia. The Indian economy too has felt the impact of the crisis though not to the same extent. It is premature to try to quantify the consequences of the crisis on the Indian economy. However the impact will be multi-fold.

1 INFORMATION TECHNOLOGY:

With the global financial system getting trapped in the quicksand, there is uncertainty across the Indian Software industry. The U.S. banks have huge running relations with Indian Software Companies. A rough estimate suggests that at least a minimum of 30,000 Indian jobs could be impacted immediately in the wake

* I/c Principal, Smt. T. S. R. Commerce College, Patan

of happenings in the U.S. financial system. Approximately 61 per cent of the Indian IT Sector revenues are from U.S financial corporations like Goldman Sachs, Washington Mutual, Citigroup, Bank of America, Morgan Stanley and Lehman Brothers. The top five Indian players account for 46 per cent of the IT industry revenues.

2 EXCHANGE RATE: Exchange rate volatility in India has increased in the year 2012-09 compared to previous years. Massive selling by Foreign Institutional Investors and conversion of their holdings from rupees to dollars for repatriation has resulted in the rupee depreciating sharply against the dollar. Between January 1 and October 16, 2012, the Reserve Bank of India (RBI) reference rate for the rupee fell by nearly 25 per cent, from Rs.39.20 per dollar to Rs.48.86 (Chandrasekhar and Gosh 2012). This depreciation may be good for India's exports that are adversely affected by the slowdown in global markets but it is not so good for those who have accumulated foreign exchange payment commitments.

3 FOREIGN EXCHANGE OUTFLOW: The financial institutions in India are exposed to the world financial market. Foreign institutional investment (FII) is largely open to India's equity, debt markets and market for mutual funds. The most immediate effect of the crisis has been an outflow of foreign institutional investment from the equity market. There is a serious concern about the likely impact on the economy because of the heavy foreign exchange outflows in the wake of sustained selling by Foreign Institutional Investors in the stock markets and withdrawal of funds by others. The crisis resulted in net outflow of \$ 10.1 billion from the equity and debt markets in India till 22nd Oct, 2012 (Kundu 2012)

4 INVESTMENT: The tumbling economy in the U.S is going to dampen the investment flow. It is expected that the capital inflows into the country will dry up. Investments in mega projects, which are under implementation and in the pipeline, are bound to buy more time before injecting funds into infrastructure and other ventures. The buoyancy in the economy is absent in all the sectors. Investment in tourism, hospitality and healthcare has slowed

down. Fresh investment flows into India is in doubt.

5 REAL ESTATE: One of the casualties of the crisis is the real estate. The crisis will hit the Indian real estate sector hard (Sinha 2012). The realty sector is witnessing a sudden slump in demand because of the global economic slowdown. The recession has forced the real estate players to curtail their expansion plans. Many on-going real estate projects are suffering due to lack of capital, both from buyers and bankers. Some realtors have already defaulted on delivery dates and commitments. The steel producers have decided to resort to production cuts following a decline in demand for the commodity.

6 STOCK MARKET: The financial turmoil affected the stock markets even in India. The combination of a rapid sell off by financial institutions and the prospect of economic slowdown have pulled down the stocks and commodities market. Foreign institutional investors pulled out close to \$ 11 billion from India, dragging the capital market down with it (Lakshman 2012). Stock prices have fallen by 60 per cent. India's stock market index Sensex touched above 21,000 mark in the month of January, 2012 and has plunged below 10,000 during October 2012 (Kundu 2012). The movement of Sensex shows a positive and significant relation with Foreign Institutional Investment flows into the market.

3 IMPACT OF A FINANCIAL CRISIS ON INDIAN ECONOMY

A slowdown in the US economy is a bad news for India. Indian companies have major outsourcing deals from the US. India's exports to the have also grown substantially over the years. Indian economy is likely to loose between 2 to 3 percentage points in GDP growth in the next fiscal year.

The industry and economists are worried over the impact of recession in the US on exports and stock markets, as the US is India's largest market for goods and services. The National Bureau of Economic Research of the US has now admitted that the country has been in recession for a year. Economists point out that the US recession comes against the backdrop of the merchandise exports falling in October for the first time in five years and stock market indices dipping

over 50 per cent over the last year. India's Exports in October, 08 were 12 per cent lower than in the same month of 2007. This is a clear indicator of the effect of recession in the US and Europe on India. According to the Associated Chambers of Commerce and Industry (Assocham), slowing external orders will hurt local manufacturers, which will, in turn, curb job creation. The increasing decline in exports would mean slashing of jobs. The government should roll out a package in terms of incentives to bail out exporters.

4. CONCLUSIONS

While the developed world, including the U.S, the Euro Zone and Japan, have plunged into recession, the Indian Economy is being affected by the spill-over effects of the global financial crisis (Chidambaram 2012). Great savings habit among people, strong fundamentals, strong conservative and regulatory regime have saved Indian economy from going out of gear, though significant parts of the economy have slowed down and there is a wide variance of opinion about how long it will continue. It is expected that growth will be moderate in India. The most important lesson that we must learn from the crisis is that we must be self-reliant. Though World Trade Organization (WTO) propagates free trade, we must adopt protectionist measures in certain sectors of the economy so that recession in any part of the globe does not affect our country.

The preventive measures adopted by Indian Government is showing results and again Indian economy is getting back on track which gets reflected on GDP achieved. Also Indian stock markets has recovered nicely and bring back Indian and overseas investors faith in the equity.

The most important lesson that we must learn from the crisis is that we must be self-reliant. Though World Trade Organization (WTO) propagates free trade, we must adopt protectionist measures in certain sectors of the economy so that recession in any part of the globe does not affect our country.

REFERENCES

- ⇒ Atreya Manohar M 2012. The U.S Financial Crisis: Impact on the Indian IT Sector. From <[http:// www.vcircle.com](http://www.vcircle.com)> (Retrieved December 29, 2012)
- ⇒ Bageshree S, Srivatsa S Sharat 2012. Global slowdown hits Garment Industry. The Hindu, Daily, October 27, 2012. p.12
- ⇒ Chandrasekhar CP, Ghosh Jayanthi 2012. India and the Global Financial Crisis. From <[http:// www. macroscan.org](http://www.macroscan.org)> (Retrieved October 8, 2012)
- ⇒ Chidambaram P 2012. Spill – over effects of global crisis will be tackled. The Hindu, Daily, November 19, 2012, P. 15
- ⇒ Gregoria Jose De 2012. The International Financial Crisis an impact on the Chilean Economy. From <[http:// www.bis.org](http://www.bis.org)>

* Dr. J.K. Patel

Commerce

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 41 - 43

ISSN :- 2319 - 8168

PROBLEMS AND PROSPECTS OF FORENSIC ACCOUNTING PROFESSION IN INDIA

The system of financial reporting and the accounting and auditing profession are often accused because of the appearance of frauds and the loss of trust in the reliability of financial information on the part of the users and makers of economic decisions. Great financial frauds at the end of the past and the beginning of this century have imposed the need for deeper investigation of irregularities in the area of financial reporting. Within profession, the Enron scandal lead towards formation of a new regulative bodies and the appearance of a new profession, this is called Forensic Accounting Investigation or simply Forensic Accounting (FA). It is the combination of the Accounting, Auditing and Investigation skills. Forensic Accountants are related with deterring, detecting and investigating frauds in financial reporting. Later on they became financial detectives employed by management to uncover fraudulent financial reporting and misappropriated assets. Forensic Accounting in India, of late (after Satyam scam) has come to limelight recently due to rapid increase in white-collar crimes and the belief that our law enforcement agencies do not have the expertise needed or time to uncover frauds. This exploratory research paper discusses on the problems and prospects of forensic accounting, as profession in India on the basis secondary data collected from various sources. [Keyword: Forensic Account, Finance, Investment, Fraud]

1. INTRODUCTION:

Accountants all over the world need to make sure that their explanation of Generally Accepted Accounting Practices (GAAP) make certain "a true and honest representation of accounting data and information." Debates on what is 'true and fair' view according to GAAP is continuing globally and many professional bodies have taken a more regulated approach including the US. Under contemporary conditions of business activity, securing dependable financial information through disclosing financial statements is considered a generally accepted motto. Numerous financial frauds from the past and the beginning of the century have seriously disrupted the faith of numerous users in financial information contained in financial statements. The greatest frauds of the users of financial information and primarily investors have been committed by exhibiting falsified financial statements. Many groups in society are expecting accountants to adopt a more vigorous role

in providing assurance regarding reliable financial reporting, responsible corporate governance and detection and prevention of frauds. The opportunities for forensic accounting are growing at a rapid space. Collapse of Enron and World Trade Centre twin towers have blessed the American Forensic Accountants with the opportunities. The nature of fraud in India has undergone a change. Therefore in the Indian context the Forensic accountants are the most required in the wake of the growing frauds. However, Forensic accounting is still embryonic in India. In the wake of the Satyam scam, demand for forensic accountants has gone up in India. The formation of Serious Fraud Investigation Office is the landmark creation for the forensic accounting profession in India.

2 OBJECTIVES AND RESEARCH METHODOLOGY:

The present study has been taken with an overall objective of highlighting the problems and prospects

* Principal, Shri V.R. Patel College of Commerce, Mehsana

of Forensic accounting in India in the context of growing of multiple frauds; accordingly, the reminder of the paper is organised as under. Section three discuss on the conceptual issues of Forensic Accounting. Section four elaborates the genesis of Forensic Accounting. Section five and section six explains the scope and modus operandi of Forensic Accounting. Section seven discusses on the problems and prospects of the same and the last section i.e. section eight is devoted for concluding observations. The study is basically exploratory in nature and depends exclusively on secondary data. Secondary data are collected from various reports published by GOI, RBI, KPMG, Price Water house and other research papers on Forensic Accounting.

3 SCOPE OF THE FORENSIC ACCOUNTING

The services rendered by the forensic accountants are given below:

1. Fraud detection where employees commit

Fraud: Where the employee pampers in fraudulent activities and is caught to have committed fraud, the forensic accountant tries to establish any assets created by them out of the

2. Criminal Investigation: Forensic accountant are engaged for fraud and white-collar crime investigations for the purpose of civil and criminal actions.

3. Matters related with professional negligence: Professional negligence cases are taken up by the forensic accountants. Non-conformation to Generally Accepted Accounting principles (GAAP) or non-compliance to auditing practices or ethical codes of any profession is identified by them; they are required to measure the loss due to such professional negligence or shortage in services.

4. Arbitration service: Forensic accountants render arbitration and mediation services for the business community, since they are trained in the area of alternative dispute resolution. They also resolve the mattes related with partnership and corporation disputes.

5. Settlement of insurance claims: Insurance companies recruit forensic accountants to have a precise assessment of claims to be settled. Similarly, policyholders seek the help of a forensic accountant

when they need to challenge the claim settlement as worked out by the insurance companies. A forensic accountant handles the claims relating to substantial loss policy, property loss due to different risks, loyalty insurance and other types of insurance claims.

6. Dispute settlement: Business firms recruit forensic accountants for resolving the cases related with contract disputes, construction claims, product liability claims, and infringement of patent and trademarks, liability arising from breach of contracts and so on.

4 Forensic Accounting Profession in India

In India forensic accounting is still considered a new inclusion into the field of fraud detection. Forensic accounting has not got its due recognition in this country even after alarming increase in the complex financial crimes due to dearth of qualified accountants with adequate technical know-how on forensic issues and lack of properly trained professionals to investigate and report on the complex financial crimes. Following are the major problems in successful implementation of the profession of forensic accounting in India:

- ◆ Due to the complex and traditional judicial system and political fancy, forensic accountants are facing a stiff challenge in gathering information against such big shots (politicians and/or bureaucrats) that is admissible in the court of law.
- ◆ It will be quite costly if any issues on financial defalcation or fraud were brought to court and where it involves expert witnessing. Thus, most companies prefer to settle the issue outside the court to shun the expensive cost and the risk of bad publicity on their corporate image.
- ◆ Forensic accounting is an expensive service in comparison to investigative auditing. Moreover, it is not mandatory for companies to appoint forensic accountant unlike internal/external auditors in order to prevent/detect irregularities in their financial transactions.
- ◆ So far, there is no specific guideline or act on forensic accounting practices frame by the authorities.
- ◆ The following steps may be taken for successful implementation of the profession of forensic

accounting in India –

- ◆ In order to bring awareness or make people understand the significance of forensic accounting as a preventive-detective-investigative tool to check on irregularities in financial transaction, new legislation should be enacted.
- ◆ To develop the necessary skills to be forensic accountant one must have thorough knowledge in criminology, psychology, accounting practices, auditing practices, various laws, good communication – oral and written and litigation procedures. Conferences, seminars and training programmes need to be organized in a wide manner to enhance the skills and ability of professional accountants in forensic issues.
- ◆ Forensic accounting may be integrated into the academic curriculum of various tertiary institutions as a means of increasing awareness of the subject matter. More research should be undertaken in the area of forensic accounting so that adequate information on the subject matter could be gathered for the expansion of knowledge.
- ◆ It should be made mandatory to recruit a forensic accountant in all the companies especially in public sector companies and large scale companies.

5 CONCLUSION

The failure of corporate communication structure has made the financial community realize that there is a great demand for skilled professionals that can identify, expose and prevent structural weaknesses in three key areas: poor corporate governance, flawed internal controls and fraudulent financial statements. Forensic accounting skills are becoming increasingly relied upon with a corporate reporting system that emphasizes its accountability and responsibility to stakeholders. So far forensic accounting in India is being used as an investigative tool, rather than a preventive tool. There is an acute shortage of forensic accounting skill sets in India. A huge demand for forensic accountants has come up in the wake of the requirements from the investors after the Satyam fiasco. There are only about 400 forensic accountants in the country though India loses approximately \$40

billion because of frauds. If forensic auditing is made mandatory in financial and corporate sector many of the scams involving thousands of crores can be avoided. With the above objectives in mind, some of the initiatives taken by regulatory bodies show a positive sign in preventing scams.

REFERENCE

- ⇒ Okoye E. and Akenbor Cletus O. (2009), “Forensic accounting in developing Economies- Problems and Prospects”, The University Advance Research Journal, Issue- I.
- ⇒ 09. Rezaee, Z. (2005), “Causes, Consequences and Deterrence of Financial Statement Fraud,” Critical Perspectives in Accounting, Volume 16, pp. 277-298.
- ⇒ Sabale, R.J. (2011), “Frauds In India – Harmful Matter”, Indian Streams Research Journal , Vol. .1, pp.128-130.
- ⇒ Singleton, T.W., Singleton, A.J., Bologna, G.J. and Lindquist, R.J. (2006), “Fraud Auditing and Forensic Accounting,” John Wiley & Sons, Third edition.
- ⇒ www.indiaforensic.com

* Dr. H.B. Patel

Commerce

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 44 - 47

ISSN :- 2319 - 8168

CORPORATE GOVERNANCE : PILLARS OF INVESTERS' PROTECTION

In today's globalized scenario there are many scams and frauds making headlines. Thus, word over there is a growing concern to continuously review the system and procedures to enhance corporate governance. Corporate Governance is about promoting corporate fairness, transparency and accountability. It describes all factors affecting the organizational processes and the organization may be publicly limited, privately limited or nonprofit one. Corporate governance is thought to be the subject matter of only public Ltd. Companies. However, it also encompasses not-for-profit and other social institutions such as societies, hospitals, educational institutions etc. The vast amount of literature available on the subject has led to innumerable definitions of corporate governance. However, to get a fair view on the subject they can be understood in a narrow sense and a broad sense. In a narrow sense, corporate governance involves a set of relationships amongst the company's management, its board of directors, shareholders and other stakeholders. These relationships, which involve various rules and incentives, provide the structure through which the objectives of the company are set, and the means of attaining those objectives and monitoring performance are determined. In a broader sense, however, good corporate governance is important for overall market confidence, the efficiency of international capital allocation, the renewal of countries' industrial bases, and ultimately the nations' overall wealth and welfare. In both the narrow as well as in the broad definitions, the concepts of disclosure and transparency occupy centre-stage. In the first instance, these concepts create trust at the firm level among the suppliers of finance. In the second instance, they create overall confidence at the aggregate economy level. In both cases, they result in efficient allocation of capital.

Factors Influencing Corporate Governance.

The Ownership Structure

The structure of Ownership of a company determines, to a considerable extent, how a corporation is managed and controlled. The pattern varies across the globe. There is the co-existence of state owned, private and multinational Enterprises in some countries and dominance of any one of them in other countries.

The Structure of company Boards.

Along with the structure of ownership, the structure of company boards has considerable influence on the way the companies are managed and controlled. Company boards vary in size, composition and structure so as to best serve the interest of the shareholders. Board membership may include both

inside directors. However, it is the quality of the directors, the interest they take and the roles that they assume which are more important than mere numbers or composition.

The financial Structure

The financial structure of the company, that is proportion between debt and equity, has implications for the quality of governance. The lenders exercise significant influence on the way a company is managed and controlled. Banks as creditors, for example, can perform the function of screening and monitoring companies, as banks are better informed than other investors.

The Institutional Environment

The legal, regulatory and political environment within which a company operates determines the quality

* Lecturer, Shree Ambaji Arts & Commerce College, Ambaji

of corporate governance in large manner. In fact, corporate governance mechanisms is outcome of economic and legal institutions and political decisions.

Two Tier Structure

Corporate governance is one of the main reasons for the existence of the terms like CFO, CEO, Presidents and Vice Presidents etc. The evolution of public ownership created a separation where stockholders' interests are looked after, many firms have implemented a two-tier is the board of governors who are elected by the corporation. On the second tier is the upper management who are hired by the board of governors.

Board of Directors

The board of directors is made up two types of representatives who are selected by the shareholders. The first involves individuals chosen from the company. This can be a CEO, CFO, manager or any other person who works for the company on a daily basis. The other type of representative is chosen externally and is considered to be independent for the company. The role of the board is to monitor the managers of a corporation, acting as an advocate for stockholders the managers of a corporation, acting as an advocate stockholders. In essence, the board of directors tries to make sure that shareholders' interests are well served.

Board members can be Divided into Three categories:

1. The chairman of the board is the key-person of the corporation who is responsible for running the board smoothly and effectively. His or her duties typically include maintaining strong communication with the chief executive officer and high-level executives, formulating the company's business strategy, representing management and the board to the general public and shareholders, and maintaining corporate integrity. A chairman is elected from the board of governors.

2. **Inside Directors** Inside the directors are either shareholders of high-level management from within the company. These directors are responsible for approving high-level budgets prepared by upper management, implementing and monitoring business strategy, and approving core corporate initiatives and

projects.

3. Outside Directors

They are not directly part of the management team. The purpose of having outside directors is to provide unbiased and impartial perspective of issues brought to the board.

Management Team

1 Chief Executive officer (CEO) As the other top manager, the CEO is typically responsible for the entire operations of the corporation and reports to the board of directors. It is the CEO's responsibility to implement board decisions and initiatives and to maintain the smooth operation of the firm.

2. Chief Operations Officer (COO) The COO looks after issues related to marketing, sales production and personnel. He/she is basically responsible for the corporation's operations.

3 Chief Finance Officer (CFO) : The CFO is responsible for analyzing and reviewing financial data, reporting financial data reporting financial performance, preparing budgets and monitoring expenditures and costs and reports to the CEO.

Management and the board of governors together have the ultimate goal of maximizing shareholders value. In theory, management looks after the day-to-day operations and the board ensures that shareholders are adequately represented. But the reality is that many boards up of management.

It is desirable to have a good balance between internal and external board members. Also, there should be separation of CEO and chairman roles and a variety of professional expertise on the board from accountants, lawyers and executives. It's not uncommon to see boards that are comprised of the current CEO (who is chairman), the CFO and the COO, along with the retired CEO, family members, etc. This does not necessarily signal that a company is a bad investment, but a shareholders should question whether or not such structure is in his / her best interests.

The Indian Scenario:

In our country, several mechanisms of governance have formally been in place for much longer time than in most of the developing countries. The Satyam

scandal has highlighted this issue in academic circles and other forums.

India has had its own share of corporate frauds. The vanishing non-banking finance companies, sinking mutual funds, the vanishing non-banking finance companies, sinking mutual funds, take plantation schemes and time-share holiday companies are just a few well-known examples. On the lines of western models, India also commissioned committees to look into corporate governance. The Kumar Mangalam Birla committee set up by SEBI gave its report in 1999. The Naresh Chandra Committee set up by DCA (2003) took it forward. Another Committee on corporate governance was constituted by SEBI, under the chairmanship of Narayan Murthy to suggest how best to further improve corporate governance practices. Detailed requirements have been laid down in these reports to ensure good corporate governance.

Some Statistics from Economic Times.

More than 70% of ET 100 boards don't have women in their boards.

Of the 2,211 BSE listed companies that have filed data with the Exchange only 4.9% of all directors are women.

More than 70% of the ET 100 boards still haven't split the Chairman and CEO posts.

More than 80% of ET 100 boards still don't have lead independent directors. The fact remains that hundreds of listed companies still have to comply with clause 49 norms. In BSE itself there are 390 companies still to file data.

The Promoters role

Unlike in the west, Indian promoters, hold large equity stakes. Boards historically have been networks of influence for promoters. Thus, family and businessmen friends are often nominated, leading to a cozy relationship in which both objectivity and independence are lost.

Many promoters assemble the boards in such a way that it's a culture of collective consent' and independent directors are mere pawns. In promoter led company boards the level of independence of independent directors is considerably limited as has been brought out in the Satyam episode. But in many

companies with diversified ownership, the approach of the board is sharply different and independent directors often have different views.

It's a well-known fact that Indian businessmen and executives crave for directorship and promoters know it well. Promoters know that the combination of money, perquisites, and bragging rights of being on a prominent board combined with non-financial leverage of being from the same social circle often make directors fall in line.

In the era of globalization, corporate governance is high on every board's agenda. Promoters have been quick to crack the corporate governance code because boards with the right names provide the shine effect that helps in many ways, including getting FII money. So they window dress their boards with academics, consultants, women and international personalities but old and faithful favorites like CAs, bureaucrats and layers still remain permanent fixtures.

Indian boards have their own quickers and preferences too. Satyam's earlier board had a clear proclivity for Telugu speaking gents. Though preferences don't affect the independence of the board they point to interesting possibilities. Many boards show clear regional preferences, especially Gujarati and some traditional South Indian companies. Sometimes clannish behavior also creeps in. For example, a large North Indian group's board of members who belonged to a particular sector in Punjab.

The Independent Directors

The Indian corporate sector is characterized by multiple board memberships. There are hardly a few competent and experienced independent directors who can add value. So there is glamour for those few good ones. Popular board member choices like Rama Bijapurkar, Omkar Goswami, N. Vaghul, Ashok Ganguly, Keki Dadiseth, Tino Priyaman Mehta, Cyril Shroff and Nimesh Kampani.

The selection of directors in Indian companies remains arbitrary in most companies and lacks thoroughness. Often the promoters' influence runs large. In contrast it's a much more thorough process globally. Nestle Kidwai says that her selection and induction into the Nestle Global Board took nearly a year.

Independent directors complain that it's the companies attitudes that defeat the very purpose for which they are on boards. To do a job well one needs information and time. For information, one has to be able to rely on the auditors and management. For time, one has to be paid, as a good director will need to spend one month on the company. Few Indian companies are willing to compensate for that. The independence directors have to rely upon the management for information, and often information and time is short supply in board meeting. There is no choice but to take the management's word for most issues.

The Regulatory factor

The Indian regulatory environment has some serious shortcomings that some companies take advantages of it. For example, Section 372A of the companies act says that while the company can invest 100% of its free reserves without even a special resolution at a shareholders meeting, it can't change the name of the company without one. After the boom run, many Indian companies, especially in IT, have more money on their balance sheets than some mutual funds. Then there are other inscrutable laws that make it easy for promoters to bypass boards.

Section 287 of the companies act says regarding quorum requirements, that one-third of the total strength or two directors, whichever is higher, is the necessary requirement for a board meeting. So the requirements in the companies ACT.

The regulators are doing a good job in laying down the form of good corporate governance, the push for enforcement will need to come from the shareholders. The regulators are doing a good job in laying down the form of good corporate governance. At the same time, mere legislation may not be sufficient. For good corporate governance to take root, shareholders must know that their own activism and alertness is crucial.

Conclusions

Corporate governance in its true form starts after starts basics like board composition size, committees, systems of check and balances, has been put in place. However it is often just reduced to meeting the minimum legal requirements in most cases. Today's challenging business environment requires boards to be more involved, knowledgeable, and proactive.

Legal rules alone cannot ensure good corporate governance depends upon the commitment of the people in the organization.

As we go into future, corporate governance will become more relevant and a more acceptable practice. Seeds already sown towards honest business practices. More and more progressive companies are drawing and enforcing codes of conduct, are accepting accounting standards and are following more stringent disclosure norms than are mandated by law. These tendencies would be further strengthened by a variety of forces today that are acting today and would become stronger in years to come.

To conclude it can be said that all the three pillars of investor protection-the independent directors, the auditors and the regulations need to be aligned so as to make the institution of corporate governance a success.

REFERENCE

- ⇒ Arora Ramesh K, Saxena Tanjul, "Corporate Governance – Issues and Perspectives" Mangal Deep Publications, Jaipur, 2004.
- ⇒ Chikodkar M. M. "Corporate Governance, "Principals and Practice" The Management Accountant November 2000.
- ⇒ Kirt C. Butler "Multinational Finance" 3rd ed South- Western College Publishing 2004.
- ⇒ Professor Department of Accountancy and Business Statistics University of Rajasthan Jaipur.
- ⇒ Koli Laxmi Narayan "Role of Stakeholder in Corporate Governance (with reference of Accounting Profession)" Agra Nov 2002.
- ⇒ Mahanta Vinod "Satyam Saga: What about India inc's Corporate Governance?" ET Bureau 23 Jan 2009.
- ⇒ Rolph N.S. Balgobin "Global Governance Practice: The Impact of Measures Taken to Restore Trust in Corporate Governance Practice Internationally" August 2006.
- ⇒ Sharma K. R. "Accountants and Corporate Governance" Indian Journal of Accounting Vol XXXI December 2000.

* Mayuri Chudasama

Commerce

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020 Page :- 48 - 50

ISSN :- 2319 - 8168

ROLE OF POWER SECTOR IN ECONOMIC DEVELOPMENT OF INDIA

Power is the engine of economic development. It makes the wheels of industrial development to move towards expansion. No economic activity may be performed without the use of power. In early stages of civilization human beings and animals were the main source of power. But now dimension magnitude and management of [power sector have changed. Human beings and animals have been replaced by coal, electricity, atomic power and solar energy. The share of nonn traditional sources have been incresing day by day. From production to distribution new system divices have been developed through modern technology. Multi uses of power has incresed the demend of power but supply has not matched its demand level. Hence the gap between demand and supply has increased in developing countries like india.

Growth of power sector in India.

No doubt power development is the key to the economic development. The power sector has been receiving adequate priority ever since the process of planned development began in 1950. The power sector has been getting 18-20% of the total public sector outlay in initial plan periods. Remarkable growth andn progress have led to extensive use of electricity in all sectors of economy in the successive five years plans. Over the yeras (1950) the installed capacity of power plants (Utilities) has incresed to 89090 MW (31.3.98) from meagre 1713 MW in 1950, registering a 52 fold increase in 48 years. Similarly, the electricity generation incersed from about 5.1 billion units to - 82 fold increase. The per capita consumption of electricity in the country also increased from 15KW in 1950 to about 338 KW in 1997-98, which is about 23 times. In the field of Rural Electrification and pump set emargination and pump set emargination, country has made a tremendous progress. About 85% of the villages have been electrified expect far-flung areas in North Eastern states, where it is difficult to extend the grid supply.

Structure of power supply.

In december 1950 about 63% of the installed capacity in the utilities was in the private sector and about

37% was in the public sector. The Industrial policy Resolution of 1956 envisaged the generation, transmission and distribution of power almost exclusively in the public sector. As a result of this resoltion and facilitated by the Electricity (supply) Act 1948, the electricity industry developed rapidly in the state sector.

In the constitution of india "Electricity" is a subject that falls within concurrent jurisdiction of the centre and the states. The Electricity (Supply) Act, 1948, Provides an elaborate institutional framework and financing norms of the performance of the power sector industry in the country. The Act envisaged creation of state electricity Boards (SEBs) for planning and implementing the power development programmes in thier respective states. The Act also provided for creation of central Electricity Authority (CEA) constituted under the Act is responsible for power planning at the national level. In addition the Electricity (Supply) Act also allowed from the beginning the private licence to distribute and / or generate electricity in the specified areas designed by the concerned state Government/ SEB.

During the post independence period, the varoius states played a predominant role in the power development. Most of the statags have established

* M.Com., M.Phil., K.S.K.V. Kutch University, Kutch

State Electricity Boards. In some of these States separate corporations have also been established to install and power systems are managed and operated by the respective electricity departments. In a few states private licences are also operating in certain urban areas.

From the fifth plan onwards i.e. 1974-79, the Government of India got itself involved in a big way in the generation and bulk transmission of power to supplement the efforts at the state level and took upon itself the responsibility of setting up large power projects to develop the hydroelectric resources in the country as a supplementary effort in meeting the country's power requirements. The National Thermal Power Corporation (NTPC) and National Hydroelectric Power Corporation (NHPC) were set up for these purposes in 1975. North-Eastern Electric Power Corporation (NEEPCO) was set up in 1976 to implement the regional power projects in the North-East. Subsequently two more power generation corporations were set up in 1988 viz. Tehri Hydro Development Corporation (THDC) and Nathpa Jhakri Power Corporation (NJPC) to construct, operate and maintain the inter-state and interregional transmission systems. The National Power Transmission Corporation (NPTC) was set up in 1989. The corporation was renamed as power grid in 1992.

The policy of liberalization which the Government of India announced in 1991 and consequent amendments in electricity (Supply) Act have opened new vistas to involve private efforts and investment in power sector. Considerable emphasis has been on attracting private investment and the major policy changes have been announced by the government in which are enumerated below.

:- The electricity (Supply) Act, 1948 was amended in 1991 to provide for creation of private generating companies for setting up power generating facilities and selling the power in bulk to grid or other persons.

:- Fiscal Environment for private sector units modified to allow liberal capital structuring and an attractive return on investment. Up to 100 per cent foreign equity participation can be permitted for projects set up by foreign private investors in the Indian Electricity sector.

:- Administrative and legal environment modified to simplify the procedures for clearance of the projects. Policy guidelines for private sector participation in the renovation & modernization of power plants issued in 1995.

In 1995, the policy for mega power projects of capacity 1000 MW or more and supplying power to more than one state introduced. The mega projects to be set up in the regions having coal and hydel potential or in the coastal regions on imported fuel. The mega policy has since been refined and power trading corporation (PTC) incorporated recently to promote and monitor the mega power projects and sell it to the identified SEBs.

:- In 1995, Government came out with liquid fuel linkages (Naphtha) were approved for about 12000 power MW power plant capacity. The nontraditional fuels like condensate and / or emulsion have also been permitted for power generation.

Government has promulgated Electricity Regulatory bodies both at the central level and at the state Electricity Regulatory Commission (SERCs) at the Central and the State levels respectively. The main function of the CERC is to regulate the tariff of generating companies owned or controlled by the Central Government, to regulate the tariff of generating companies, other than those owned or controlled by the central government, if such generating companies enter into or otherwise have a composite scheme for generation and sale of electricity including tariff of the transmission utilities, to regulate interstate bulk sale of power and to aid and advise the Central Government in formulation of tariff policy. The CERC has been constituted on 24.07.1998.

The main functions of the SERC would be to determine the tariff for electricity wholesale bulk, grid or retail, to determine the tariff for electricity wholesale bulk, grid or retail, to determine the tariff payable for use by the transmission facilities to regulate power purchase and procurement process of transmission utilities and distribution utilities, to promote competition, efficiency and economy in the activities of the electricity industries etc. Subsequently, as and when each state Government notifies, other

regulatory functions would also be assigned to SERCs. :- The Electricity laws (Amendment) Act, 1998 passed with a view to make transmission as a separate activity for inviting greater participation in investment from public and private sectors. The participation by private sector in the area of transmission is proposed to be limited to construction and maintenance of transmission lines for operation under the supervision and maintenance of transmission lines for operation under the supervision Utility (STU). On selection of the private company, CTU/STU would be recommended to the CERC/SERC for issue of transmission licence to the private company.

The Electricity laws (Amendment Act, 1998 provides for creation of Central and state Transmission utilities. The Function of the central transmission Utility shall be to undertake transmission of energy through interstate transmission system and discharge all functions of planning and coordination relating to interstate transmission Utilities, Central Government, State Governments, generating companies etc. Power grid corporation of India limited will be Central Transmission Utility.

The function of the State Transmission Utility shall be to undertake transmission of energy through intrastate transmission system and discharge all functions of planning and coordination relating to intrastate transmission system with Central Transmission Utility, State Governments, generating companies etc.

The Market Potential to sustain the GDP Growth rate of India @8% plus per annum needs the power sector to grow at 1.8 to 2 the GDP rate of growth as exposed by economists, planners and industry and experts. This would mean a capacity addition of 18,000—20,000/- MW to achieve this ambitious plan of moving India to a Developed economy status, as an Economic Global Powerhouse.

Recommendations to Achieve GDP TARGET

To achieve the GDP target of 8% following milestones are to be achieved at earliest :

- ◆ Attract US\$ 250 Billion Investment into the sector (FDI & Domestic Investment Combined).
- ◆ Adequate capacity growth to sustain GDP

growth at 8% plus.

- ◆ Reliable and quality power on 24X7 basis, at least in urban & industrialized areas.
- ◆ 100% rural electrification with adequate and qualitative power for irrigation purpose.
- ◆ Increasing the role of hydel and renewable energy in the mix.
- ◆ Urgent need to develop the alternatives, both in the fuel and technology terms.
- ◆ Focus on implementation (outcomes are more important than outlays)

REFERENCE

- ⇒ World Wind Energy Association (February 2009). “World Wind Energy Report 2008” Report.
- ⇒ http://www.wwindea.org/home/images/stories/worldwindenergyreport2008_s.pdf. Retrieved 16-March-2009.
- ⇒ India to unveil 20GW solar target under climate plan Reuters July 28 2009
- ⇒ Sr.Lecturer Department of EAFM Government P.G.College Jhunjhunu (Raj)
- ⇒ India: Can she make the most of her opportunities Power Engineering International March 2010 by Ravi Krishnan.
- ⇒ <http://cea.nic.in/>
- ⇒ http://www.kpmg.de/docs/PowerSector_2010.pdf

* ડૉ. હેમુ જાંબુકીયા

Rural Study

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 51 - 54

ISSN :- 2319 - 8168

એકવીસમી સદીની પડકારરૂપ સમસ્યા: શેરીબાળકો

રાષ્ટ્રની સાચી પ્રગતિ રાષ્ટ્રની પ્રાકૃતિક સંપદાઓ પર કે રાષ્ટ્રના ભૌતિક વિકાસ જેવા કે કારખાનાઓ, ખાણો, ઉદ્યોગો પર આંકી શકાય નહિ પરંતુ રાષ્ટ્રની સંપન્ન માનવસંપદા પર જ આંકી શકાય. સમગ્ર વિકાસનાં કેન્દ્રમાં માનવ ખુબ જ મહત્વનો છે, તેથી જ લોકકેન્દ્રિત વિકાસનો ખ્યાલ વિકસ્યો છે. પ્રાકૃતિક અને ભૌતિક સંપદા અને સંપત્તિઓ ઉપયોગ કરનાર વર્ગ સ્વસ્થ અને તંદુરસ્ત હોય તો જ તેનો અર્થ રહે છે. તેમા બાળ કોના સર્વાંગી વિકાસ માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવાની જવાબદારી કુટુંબ, સમાજ અને સરકારની છે. બાળકો સમાજનો એક વિશિષ્ટ સંવેદનશીલ વ્યક્તિત્વ ધરાવતો સમુહ છે તેની સાર-સંભાળ લેવા, તેમનું શોષણ તથા સંયોગોને આધિન તેમને બાળઅપરાધી થતા અટકાવવા તેઓની જરૂરીયાત પુર્ણ કરવાની સાથે સાથે આદર્શ, નાગરિક બનાવવાની જવાબદારી કુટુંબ, સમાજ અને શાસનની છે. આજનું બાળક એ દેશનો ભાવિ નાગરિક છે. સ્વસ્થ સમાજ રચનાના નિર્માણ અને તેન ટકાવી રાખવા કુટુંબ અને રાષ્ટ્રની મહત્વની ભૂમિકા છે. જેને પરિપુર્ણ કરવા ભારત સરકારે સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની મહાસત્તા દ્વારા ૨૦ નવેમ્બર ૧૯૮૮ ના રોજ સ્વીકૃત બાળકના અધિકારોના રક્ષણ અંગેની સમજૂતીના કરારનો ૧૧/૧૨/૧૯૮૨ ના રોજ સ્વીકાર કરેલ છે.

બાળકોના કલ્યાણ અને વિકાસ માટેની નીતિ નિર્ધારણ અંગે સને ૧૯૮૦ માં શિખર સંમેલન યોજવામાં આવ્યું હતું. જેમા વિ વના ૧૫૦ જેટલા દેશોના પ્રતિનિધીઓએ વચન આપ્યું હતું કે દરેક બાળકને સંપુર્ણ ભોજન, પુર્ણ આરોગ્ય, વિકાસ માટે સ્વચ્છ વાતાવરણ શિક્ષણની પુર્ણ તક મળે અને કોઈપણ બાળકને મજૂરી કરવા માટે મજબૂર કરવામાં ન આવે જેથી બાળકોના અધિકારોનું રક્ષણ થાય. આ શિખર સંમેલન પછી ઘણા દશોએ આ બાબતને કાર્યાન્વિત કરવા માટે કાર્યયોજના બનાવી તેમા ભારતના પ્રત્યેક રાજ્યે પણ બાળ કોના કલ્યાણ અને વિકાસ માટેના રાજ્ય સ્તરીય કાર્યયોજના બનાવી તેમા ભારતના પ્રત્યેક રાજ્યે પણ બાળકોના કલ્યાણ અને વિકાસ માટેના રાજ્ય સ્તરીય કાર્યયોજનાનું નિર્માણ કર્યું તે સંદર્ભમાં અનેક કાર્યક્રમો અમલમાં મુક્યા.

વર્તમાન સમયમાં જુદા જુદા દેશોમાં શહેરીકરણની પ્રક્રિયા ખુબજ ઝડપથી વધતી જાય છે. સતત અનાવૃષ્ટિ, અતિવૃષ્ટિ, વાવાઝોડ, ભુકંપ જેવી કુદરતી આફતોના કારણે રોજગારીની યોગ્ય તકોને અભાવે રોજીરોટીની શોધમાં ગ્રામીણ લોકોએ સ્થળ ઈંતર કરવું પડે છે તેઓ શરૂઆતમાં વૈકલ્પિક

રોજગારી માટે શહેરોમાં આવે છે અને ધીમે ધીમે તેઓ જે તે શહેરમાં સ્થાયી થઈ જાય છે. શહેરોમાં રહેવા યોગ્ય જગ્યાના અભાવના કારણે તેમને જ્યા પણ જગ્યા મળે ત્યાં ગંદા વસવાટોમાં સ્થાયી થવું પડે છે. ઘણાં લોકોને ગંદા વસવાટો કે ઝુપડપટ્ટીમા પણ જગ્યા ન મળતા તેઓ શહેરનાં રસ્તાઓ, ધાર્મિકસ્થળો, ફૂટપાથ, પાર્કની જગ્યાઓ વગેરે સ્થળોએ રહે છે. આ જગ્યાઓ પર રહેતા લોકોમાં મહિલાઓ અને બાળકોની સ્થિતિ ખુબજ કફોડી હોય છે. નગર કે શહેરોમાં પણ ધંધા રોજગારની નિયમિત વ્યવસ્થા નિશ્ચિત હોતી નથી જેના કારણે કૌટુંબિક કલેશો વધી જાય છે અથવા લોકો અસામાજીક ધંધાઓમાં જોડાય છે જેમાંથી અનેક સમસ્યાઓ ઉદભવે છે. હાલમાં બાળકો પ્રત્યે થતા અવ્યવહાર અને અમાનવીય વર્તનના કારણે ઉભી થતી સમસ્યાઓ નજર અંદાજ કરી શકાય નહિ કારણ કે આપણે સૌ માનીએ છીએ કે આજના બાળ કો એ રાષ્ટ્રના આવતી કાલના નાગરિકો અને દેશનું ભાવિ છે. બાળકોની મોટાગની સમસ્યાઓ બાળકો પ્રત્યે દુવ્યવહારમાથી ઉત્પન્ન થાય છે. શેરી બાળકોની વાસ્તવિક ઘટનાઅ બાળકો પ્રત્યે થતા દુવ્યવહારની નીપજ છે. બાળકોની જુદી જુદી કક્ષામાં શેરી

* મદદનીશ પ્રાધ્યાપક—ગ્રામવિકાસ, મહાદેવ દેસાઈ ગ્રામસેવા મહાવિદ્યાલય, રાંધેજા

બાળકોની કક્ષા ખુબજ જોખમી ગણી શકાય કારણ કે શેરીબાળકોએ બીજા બાળકોની સરખામણીમાં વંચિતતાનો ભોગ બનવાની શક્યતા બીજા બાળકોની સરખામણીમાં સૌથી વધારે છે તેથી શેરી બાળકોની સમસ્યાઓ ખૂબજ પડકાર જનક છે.

➤ શેરી બાળકોની ઉત્પત્તિ:

પ્રાચીન સમયમા કુટુંબના સભ્યો પોતાના બાળકોને કંઈક હાથ કારીગરી શીખવવા માટે નિષ્ણાંત વ્યક્તિ પાસે મોકલતા દા.ત.: ભરતગુંથણ, શિવણ, નકશીકામ, સુથારીકામ, લુહારીકામ, વારસાગત વ્યવસાયો વગેરે તે જમાનામાં હસ્તગત કરવા તેને જ શિક્ષણ માનવામાં આવતુ અને શાળાનું શિક્ષણ ગૌણ ગણાતુ કુટુંબના વડીલો હુન્નરકળા શીખવવાના હેતુથી જ બાળકને નિષ્ણાંતની પાસે મોકલતા. બાળક કુટુંબને આર્થિક રીતે મદદરૂપ બને તેવો કોઈ ભાવ ન હતો. નિષ્ણાંત પણ બાળકને પ્રેમપુર્વક, બાળકની ઈચ્છા અનુસાર અને બાળકોને રસ પડે તે રીતે શીખડાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં જેમાં બાળકનુ કોઈપણ પ્રકારનું શોષણ થતું નહોતું પરંતુ ઔદ્યોગિકરણ અને શહેરીકરણના લીધે જુના અને પરંપરાગત વ્યવસાયો તુટવા લાગ્યા. વધતી જતી વસતિને કારણે તેમજસ્થાનિક રોજગારીના અભાવને કારણે રોજીરોટીની શોધમાં ગ્રામ્ય વિસ્તારો તરફથી લોકો શહેરો તરફ સ્થળાંતર કરવા લાગ્યા. જેમાં પરિવારની સાથે મહિલાઓ અને બાળ કો પણ શહેરોમા આવ્યા. વધતી જતી મોંઘવારીમાં પોતાનું અને પોતાના કુટુંબનું ભરણપોષણ કરવા તથા કુટુંબના ખર્ચને પહોંચી વળવા સ્ત્રીઓ અને બાળકોને પણ મજૂરીકામ કરવાની ફરજ પડી. આવી સ્થિતિમા બાળકો કામ કરવા તૈયાર ન હોય ત્યારે તેમને ઘરથી ભગાડી મુકવા તેમજ નબળી આર્થિક પરિસ્થિતિવાળા કુટુંબો વધારે બાળકોને આવકનુ સાધન માનતા હોવાના કારણે કુટુંબના સભ્યોની સંખ્યા સતત વધતી રહે છે. કુટુંબની સભ્ય સંખ્યા વધવાના કારણે બાળકોની જરૂરિયાતો સતોષાતી નથી અને બાળકો વચ્ચે ભેદભાવવાળા વર્તન વ્યવહારના કારણે બાળકો પોતે ઘર છોડી દે છે. ઘણીવાર કુટુંબમા બાળકની સતત ઉપેક્ષા થવાના કારણે માનસિક રીતે કંટાળીને બાળકો ઘરેથી ભાગી જાય છે. ઘણીવાર સોતેલા માતા કે પિતાના શારીરિક તથા માનસિક ત્રાસના કારણે પણ બાળક ઘર છોડી દે છે. આ ઉપરાંત ક્યારેક મિત્રોના સંગથી દોરવાઈ જઈને કે ક્યારેક કુટુંબમા ચોરી કે નાના મોટો ગુનામાં સપડાવવાની મારજુડની બીકથી ઘર છોડીને ભાગી જાય છે. આવી અનેક વિકટ પરિસ્થિતિ માંથી

બહાર આવવા અને સ્વતંત્રતાથી જીવન જીવવા તેઓ ઘણી નાની ઉમરે ઘર છોડવાનો નિર્ણય લે છે અહિથી આ બાળકોની અકલ્પનીય સમસ્યાઓ અને કષ્ટદાયક જીવનની શરૂ થાયછે એમ કહી શકાય. ટુંકમા જોઈએ તો ગામડાનાં કુટુંબો શહેર તરફ સ્થળાંતર કરે છે. પરિણામે ગ્રામ્ય સમાજનુ શહેરી સમાજમાં રૂપાંતર થાય છે ગંદા વસવાટો અને ઝુપડપટ્ટીવાળા શહેરો ચોકાવનારી ઝડપે વધી રહ્યા છે. ગરીબાઈમાં સપડાયેલા બાળકો અને મહિલાઓ શહેરીકરણના કારણે ઉભી થતી સમસ્યાઓનો ભોગ સહેલાઈથી બને છે. હાલમાં શેરીબાળકોની સમસ્યા જેવી કે શોષણ, જાતિય સતામણી, બાળકોનો ગેર-ઉપયોગ, ઉપેક્ષા અને તિરસ્કાર તથા બાળકો અને વાલીઓના બગડેલા સંબંધો માટે વિવિધ પરિબળો કાર્યરત છે. પીટર ટફેકન જણાવે છે કે ગરીબોને તરછોડવામાં આવ્યા છે. અને ગરીબમાં પણ સૌથી ગરીબ એવાં બાળકોને શેરીઓમાં છોડી દેવામાં આવ્યા છે. જ્યારે યુવાનોને જુદી જુદી રીતે તરછોડવામાં આવે, ઉપેક્ષિત કરવામાં આવે અને તેમની સાથે ગેરવર્તન કરવામાં આવે ત્યારે શેરીઓમાં આવી જાય છે. આમાં જ શેરી બાળકોની ઘટનાના મૂળ જોઈ શકાય છે આવા બાળકોને દુનિયાના શહેરોની શેરીઓમાં જીવવા અને ગુજરાન ચલાવવા મજબુર થવું પડે છે.

➤ શેરીબાળકો કોણ છે?(Who are street children?)

ચોક્કસ કહી શકાય કે શેરીબાળકોની સમસ્યા કોઈ એક ચોક્કસ દેશ પૂરતી મર્યાદિત નથી. હકીકતમાં તો તે ત્રીજા વિશ્વના દેશોની સામાજિક વાસ્તવિકતા છે લોકપ્રચલિત ભાષામાં શેરીના બાળકોના જુદા જુદા નામાભિધાન થયા છે વિકસિત ઉત્તરમાં તેમને 'ઘર વિહોણા યુવકો', 'ભાગી ગયેલા' કે 'કાઢી મુકેલા' કહેવાય છે વિકાસશીલ દેશોમાં તેમને 'પાર્કિંગ બોયઝ' (કેન્યા), 'પોગી બોયસ' (ફીલીપીનસ), 'પીવેટસ' (બ્રાઝીલ), 'ગાભાવિણનાર' (ભારત), રખડેલ/અનાથ' (બોગોટા) વગેરે કહેવાય છે. નેપલ્સમાં તેમને 'સ્નુગ્નિજો' (ભમતો ભમરડો), પેરુમાં 'પજારો કુટેરો' (ફળખાનાર પક્ષી) જે બજારમાં પોલીસનુ ધ્યાન રાખતો હોય, કોલમ્બીયામા 'ગેમીન' (નકારાત્મક અર્થ સૂચક) વગેરે કહેવાય છે. રવાન્ડામા 'સેલીગોમેન', ઝેર મ્યભાષામાં 'સંધ્યાકાળના બાળકો' એવો શબ્દ તેમના નાજુક અને અચોક્કસ દરજજાનુ સુચન કરે છે અધિકૃત ભાષામાં શેરીના બાળકોને 'અનિયમિત

પરિસ્થિતિમાં રહેતા બાળકો' અથવા મુશ્કેલ સંજોગોમાં રહેલ બાળકો કહેવામાં આવે છે. (Street children of Kanpur page no.16)

➤ **યુનિસેફ શેરીબાળકોની વ્યાખ્યામાં મુખ્ય પાંચ તત્વો ઉપર ભાર મૂકે છે.**

૧) વિશાળ સંખ્યામાં (બાળકો) પોતાના પરિવાર માટે અથવા પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી રાખવા શેરીઓમાં હોય છે, વળતર ઘણું જ નિમ્નકક્ષાનું હોઈ શકે અને ત પણ રોકડ કરતાં વધુ તો વસ્તુમાં હોય આ બાળકો માટે શેરીઓમાં બીજું કંઈ કરતા કામનું સ્થળ વિશેષ હોય છે.

૨) તેમની મજૂરીનું વળતર નહિવત હોવાથી વારંવા તેઓ પોતાના મોટોભાગનો સમય શેરીઓમાં વીતાવે છે.

૩) મોટાભાગના અનૌપચારિક છૂટક વ્યવસાયોમાં પોતાના જીવન નિર્વાહનો રસ્તો કરી લે છે. જેમ કે નાના ફેરીયા, બુટ પોલીસવાળા છોકરા, શેરી વાળનાર, કાચોમાલ ભેગો કરનાર કે ક્યારેક અમુક બાળકો ચોર કે શેરીમા જાતીય ઉપભોગનું પાત્ર વગેરે.

૪) તેમના કામ અને જીવનના સ્વરૂપની દ્રષ્ટિએ તેઓ તેમની પોતાની જ ઉપર નિર્ભર હોય છે. અને મોટેભાગે વડીલોના રક્ષણથી વંચિત હોય છે. આવા કારણોને લીધે તેઓ 'ઘણાં જોખમો અને અસમાજિક જૂથોનો સહેલાઈથી શિકાર બનતા હોય છે.

૫) સંરક્ષણ અને વિકાસ માટે જરૂરી સેવાનો તેમને લગભગ મળતી જ નથી.

➤ **શેરીના બધા જ બાળકો એક સરખાં નથી તેથી તેમની વ્યાખ્યા કરવાનો એક માત્ર આધાર કુટુંબ સાથેના તેમના સંબંધોના પર છે.**

૧) લગભગ ૭૫ ટકા શેરીબાળકો પોતાના પરિવાર સાથે સંબંધ જાળવે છે તેઓ પરિવારની અંદર કે બહાર માલિકની નજર હેઠળ કામ કરે છે. અથવા તો પોતે સ્વરોજગાર હોય છે. અને પ્રચલિત માન્યતાથી વિરુદ્ધ તેઓ ઘણી ખરી રાત્રિ પોતાના પરિવાર સાથે વિતાવે છે.

૨) લગભગ ૨૦ ટકા જેટલા શેરીબાળકો તેમનાં દિવસો અને કેટલીક રાત્રીઓ શેરીમાં કે કોઈ જાહેરસ્થળમાં ગુજારે છે નથી તો તેમણે કુટુંબનો ત્યાગ કર્યો કે નથી કુટુંબે તેમનો ત્યાગ કર્યો પણ ગરીબાઈ, હિંસા, દારૂ અને જાતિય સતામણીએ તેમને ઘરમાંથી બહાર રહેવા મજબૂર કર્યા છે.

આવા બાળકોમાં પ્રતિકાર કરવાની ભાવના ઓછી હોવાથી તેઓ શોષણનો ભોગ સહેલાઈથી બનતા જતા હોય છે અને તેઓ ઘણીવાર લાંબાગાળે પોતાની જાત માટે નકારાત્મક દ્રષ્ટિકોણ વિકસાવતા થઈ જાય છે.

૩) જેમને બિલકુલ કુટુંબ જ ન હોય તેવા શેરી બાળકોની સંખ્યા ૫ ટકા છે. આવા બાળકોમાં અનાથ ભાગી જનાર નિરાશ્રિતો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે આવા તરછોડાયેલા બાળકો ઉંડો સાંવેગિક આઘાત અનુભવતા હોય છે.

➤ **યુનિસેફની યુ.કે.(સંયુક્ત રાજ) સમિતિ શેરીબાળકોની કક્ષા નક્કી કરવાનો આધાર પુરો પાડે છે શેરી બાળકોના કુટુંબ સાથેનાં સંબંધો અનુસાર તેમને ૩ કક્ષામાં મુકી શકાય:**

૧) **શેરીમાનાં બાળકો : (Children on the Street) :** એવા બાળકો જે સતત કુટુંબના સંપર્કમાં રહે છે. તેમના જીવનનું કેન્દ્રબિંદુ ઘર હોય છે. બહુ જ થોડા બાળકો શાળા એ જતાં હોય છે શાળાના કામના દિવસો મોટાભાગના શાળા પુરી થતા ઘરે પાછા ફરતા હોય છે. અને મોટાભાગના ઘર જે લતામા હોય ત્યાંના સ્થાનિક સમાજના તેઓ અંગ છે તેવી લાગણી ધરાવતા હોય છે.

૨) **શેરી પર રહેનાર અને નભનાર બાળકો: (Children of the Street) :** આ જૂથ નાનું છે પરંતુ જટિલ છે. આ જૂથનાં બાળકો શેરીને જ પોતાનું ઘર સમજે છે. અને તેઓ ત્યાંજ પોતાના સાથીદારો વચ્ચે જ પોતાનો ખોરાક, આશ્રય વગેરે શોધે છે અલબત્ત કુટુંબના બંધનો તો છે જ પણ તે ઘણા દૂના છે અને તેઓ પોતાના જૂના જૂના ઘરે ક્યારેક જાય છે.

૩) **ત્યજાયેલા બાળકો: (Abandoned Children) :** એવા બાળકો કે જેમને કુટુંબ સાથે તદ્દન સંપર્ક નથી કે કુટુંબ વગરના બાળકો છે, તેમજ અવગણેલા અને ત્યજાયેલા બાળકો છે જેમાં અનાથ ઘરેથી ભાગી આવલા તથા નિરાશ્રિતોનો સમાવેશ થાય છે જેમને 'શેરીમાનાં બાળકો' કહે છે. આ સૌથી દુબાયેલ બાળકો છે. તેઓ સંપૂર્ણપણે સ્વનિર્ભર હોય છે. માત્ર સામગ્રી માટે જ નહીં પણ મનોવૈજ્ઞાનિક રીતે પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવવામાં પણ તેઓ પણ આમતો શેરીના બાળકો છે.

સંક્ષિપ્ત કહી શકાય કે 'શેરીબાળકો એવો શબ્દ છે જે કામ કરવાની અને જીવનની અમુક પરિસ્થિતિઓનો સમુહ છે એ વાત પ્રકાશમાં લાવે છે અને વ્યક્તિગત બાળકના તેનો પોતાના અંગત કે સામાજિક લક્ષણોને બદલે એક સરખા સમુહને રહેવાના સ્થળ તરીકે વધારે

ગણે છે. 'શેરી બાળકો' માં શહેરી વિસ્તારમાં શેરીઓમાં કામ કરતા તમામ બાળકોનો સમાવેશ થાઈ જાય છે. આમાં તેઓ કેટલો સમય ત્યાં ગાળે છે કે તે ત્યાં રહેવાના કારણો કયાં છે તે ગણતરીમાં લેવાતું નથી.

શેરીબાળકોનો વ્યાપ: અત્યાર સુધીમાં વિશ્વમાં શેરી બાળકોની સંખ્યા નક્કી કરવાના કોઈ સંતોષકારક પ્રયત્નો થયા નથી. તેથી શેરીબાળકોની સંખ્યાનો સંખ્યા વિષયક જે કંઈ માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે તેમા સતત તફાવત જોવા મળે છે. દુનિયામાં શેરી બાળકોની સંખ્યાનો અંદાજ કરવો લગભગ ખૂબ જ મુશ્કેલ છે. તેમ છતાં ૧ થી ૧૦ કરોડ શેરી બાળકો છે એવો અંદાજ છે. શેરીબાળકો (જેઓ ખરેખર શેરીઓ ઉપર જીવે છે) શેરી બાળકો (જેઓ પોતાના કુટુંબ સાથે સંપર્ક જાળવી રાખે છે. પણ મોટા ભાગનો સમય શેરીઓમાં જ વિતાવે છે તેનો સરવાળો કરવામાં આવે તો સંખ્યા લગભગ ૧૦ કરોડ જેટલી થાય. વિકાસશીલ અને ઔદ્યોગિક એમ બે પ્રકારના રાષ્ટ્રો શેરી બાળકોની સંખ્યાનો અંદાજ એવું સૂચવે છે કે આજે તેમની સંખ્યા લગભગ ૮ કરોડ છે તેમાંથી અડધો તો લગભગ લેટીન અમેરીકામાં જ છે.

Anti Slavery Society, U.K. અહેવાલનાં મુજબ ૩૨ મિલિયન શેરી બાળકો છે અને શેરી બાળકોની ઘટના સૌ પ્રથમ લેટિન અમેરિકામાં જોવામાં આવી. કેટલા છોકરા અને છોકરીઓ શેરી બાળકો છે તેનો ચોક્કસ અંદાજ મેળવવા કેટલાક પ્રયત્નો થયેલા છે. એક અંદાજ મુજબ ૪૦ મીલીયન શેરી બાળકો છે. તેની વિરુદ્ધમાં લોકો કહે છે કે આ સંખ્યા ઘણી વધારે છે. છતાં "Association of Childrens" દ્વારા પ્રકાશીત એક અહેવાલમાં Judgest of Brazil ૧૮૮૪ જુલાઈમાં તેના અંદાજ મુજબ બ્રાઝિલમાં ૩૦ મિલિયન શેરી બાળકો છે. જેનાથી કહી શકાય કે તે ૪૦ મિલિયન બાળકોના અંદાજથી મળતા આવે છે. યુનિસેફના એક અંદાજ મુજબ ૧૮ વર્ષ સુધીના શેરી બાળકો લેટિન અમેરિકામાં ૫૦ મિલિયનથી પણ વધુ છે.

'દરેક શેરીબાળક બાળમજૂર હોઈ શકે પરંતુ દરેક બાળ મજૂર શેરી બાળક ન હોઈ શકે. (Every street child is child labour but evry child labour is not street children) વાક્યને ધ્યાનમાં રાખી જોઈએ તો વર્તમાન સમયમાં લાખો કરોડો બાળકોના બાળપણનો ભોગ લઈ રહેલ બાળમજૂરી તરફ વિશ્વનું ધ્યાન ખેંચાયું છે. આંતરરાષ્ટ્રીય મજૂર સંગઠને એના ૨૦૦૨ ના અભ્યાસમાં જણાવ્યા મુજબ વિશ્વમાં ૫ થી ૭ વર્ષની વયજૂથના કામ કરતાં બાળકોની સંખ્યા

આશરે ૨૪.૬ કરોડ છે, આમાંનાં લગભગ ૮૦% બાળકો એમના આરોગ્ય અને સલામતીના જોખમે જોખમી વ્યવસાયોમાં રોકાયેલ છે. ૧૫ વર્ષથી નીચેની ઉંમરના લગભગ ૧૧ કરોડ બાળકો ખાણો અને રાસાયણિક કારખાનામાં ખૂબજ જોખમી કામ કરી રહ્યા છે. વિશ્વમાં ૫ થી ૧૪ વર્ષની વય જૂથના ૧૨.૭ કરોડ બાળકો મજૂરીમાં રોકાયેલા છે. એમાંથી ૬૦% એશીયા પ્રશાંત પ્રદેશમાં છે.

સંદર્ભસૂચિ

- ⇒ A Gosh: Street Children of Calcutta- UNICEF and National Labour Institute-1992
- ⇒ Jambukiya Hemu: Street Children of Ahmadabad-A Study
- ⇒ Pandey Rajendra: Street Children of Kanpur- UNICEF and National Labour Institute- 1992
- ⇒ Ms. Reddy: Street Children of Bangalore- UNICEF and National Labour Institute-1992
- ⇒ W.S.K. Phillips: Street Children in India- Rawat Publications Jaipur and New Delhi-1994
- ⇒ www.amnesty.org
- ⇒ www.idcr.org
- ⇒ www.thehoat.org

પોલીસી રહી તે પણ વટાવી લેવા એમણે વિચાર્યું. એ વખતે મિ. પોલાક હિન્દમાં હતા. તેમ એમ લખ્યું: આ પોલીસી મારો જીવ ખાય છે જો વીમા કંપની, મેં ભરેલા પ્રિમીયમનાં નાણામાંથી યોગ્ય રકમ કાપી લઈને બાકીની રકમ મને પાછી આપતી હોય તો એ લઈ લેશો.મિ. પોલાકે પણ હિન્દમાં ફાળો ઉઘરાવવાની શરૂઆત કરી.

તા. ૩/૧૨/૧૯૦૮ ના રોજ મિ. પોલકના મુંબઈના યજમાન મિ. જહાંગીર બમનજીપિટીટે એક જાહેર પત્ર લખી આ લડતને આર્થિક મદદ આપવા લોકોને વિનંતિ કરી. મિ. પિટીટ અને ગોખલેની વિનંતીના જવાબમાં આ ફાળામાં લગભગ વીસ હજાર રૂપિયા ભરાયા. એ વખતે સર્કસવાળા પ્રોફેસર રામમૂર્તિએ એક ખેલની ચોખ્ખી ઉપજ રૂપિયા તેરસ આ ફાળામાં આપી બંગાળમાં ડો. રાશબિહારીઘોષે રૂપિયા એક હજાર ભર્યા. લખનૌમાં રાજા પૃથ્વીપાલસિંગે રૂપિયા પંદરસો ભર્યા. નામદાર આગાખાને રૂપિયા ચાર હજાર ભર્યા. નામદાર નિઝામે રૂપિયા પચીસસો ભર્યા. મૈસૂરના મહારાજાએ રૂપિયા બે હજાર ભર્યા. બિકાનેરના મહારાજાએ રૂપિયા એક હજાર ભર્યા. ગોંડળના ઠાકોર સાહેબ, કાસીમ બજારના મહારાજા, મિ.ટી. પલીત અને મિ. પી.ડી. નારાયણસીંગ એ દરેકે રૂપિયા એક એક હજાર ભર્યા. આ ઉપરાંત બીજાં નાનાં મોટાં દાનો તો અનેક હતા. પંડિત જવાહરલાલ નેહરુના બહેન શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતના સસરા બેરિસ્ટર શ્રી સીતારામ નારાયણ પંડિત જે રાજકોટમાં રહેતા હતા એમણે આ ફાળામાં રૂપિયા સો ભર્યા હતા.

ડિસેમ્બર ૧૯૦૮ ની આખરમાં હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનું અધિવેશન લાહોરમાં ભરાયું. એ વખતે તા. ૨૮/૧૨/૧૯૦૮ ના રોજ મિ. પોલકેટ્રાન્સવાલની લડતનું એમની લાક્ષણિક શૈલીમાં રજૂઆત કરી. પછી મિ. સુરેન્દ્રનાથબેનરજીએ એ લડતમાં મદદ આપવા માટે હાજર રહેલાઓને વિનંતી કરી. એના જવાબમાં શ્રીમતી સરલાદેવી ચોધરાણીએ પોતાના હાથે પહેરેલી સોનાની બંગડીઓ એ જ વખતે ઉતારી આપી. સભામાં હાજર રહેલાઓએ લગભગ એક કલાક સુધી નોટો, નાણું અને ઘરેણાંનો વરસાદ વરસાવ્યો. જેમની પાસે એ વખતે રોકડ નહોતી તેમણે મદદનાં વચન આપ્યાં. આ પ્રસંગે આમ રૂપિયા પંદર હજાર એકઠા થયા.

આમ એક બાજુથી ફાળો એકઠો થવા લાગ્યો, બીજી બાજુથી ટ્રાન્સવાલમાં ખર્ચ ઘટાડવા ઉપાયો યોજવામાં આવ્યા.

૧) લડતનું મુખપત્ર 'ઈન્ડિયન ઓપિનિયન' હતું. આ લડતના પ્રચારમાં એને ખૂબ ખર્ચ થયું અને એને માથે દેવું થઈ ગયું. આવેલા ફાળામાંથી પ્રચાર કાર્યને મદદ કરવાના હેતુથી આ પત્રને કેટલીક રાહત આપવામાં આવી, છતાં એ પૂરતી નહોતી તેથી તા.૧/૧/૧૯૧૦ થી એનું કદ ઘટાડવામાં આવ્યું અને એનું રૂપ બદલવામાં આવ્યું. મુખપૃષ્ઠ આપવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું. પત્ર કોઈ વખતે ઘંઘાદારી પેઢી તરીકે ચાલતું જ નહોતું. મતલબ કે એમાંથી નફો તો થતો જ નહોતો.

૨) બીજા પગલામાં, હિન્દી મંડળે સત્યાગ્રહીઓના જામીન થવાનું બંધ કર્યું. અત્યાર સુધી એવો વહીવટ હતો કે જ્યારે કોઈ સત્યાગ્રહીને જામીન પર છુટવાની જરૂર હોય ત્યારે એ માટે હિન્દી મંડળ ગોઠવણ કરતું. પરંતુ હવે એ ગોઠવણ બંધ કરવામાં આવી.

૩) જેઓ જેલ જનારા છે તેઓ કાચા કેદી તરીકે જેલમાં રહી જેલનો જ ખોરાક ખાવો, બહારથી કાંઈ મંગાવવું નહીં. અને એમ કરી ફાળા ઉપરનો બોજો હળવો કરવો.

૪) ફિનિક્સમાં બીજા જેઓ કામ કરે છે તેઓ જરૂર પુરતું જ લે છે અને બધા એ ગરીબાઈનું વ્રત લીધું છે. મકાન ભાડામાં જ મહિને આશરે પૌંડ પચીસ ખર્ચાય છે. આ બધું જોતાં અમે હવે એવો વિચાર કરી રહ્યા છીએ કે છુટક છુટક કુટુંબોને મદદ આપવોન બદલ એક સામાન્ય વસાહત સ્થાપવી બધાએ ત્યાં રહેવા જવું, ત્યાં કમાવા માટે સૌએ કાંઈ ને કાંઈ કામ કરવું. અને એમ કરીન મદદમાં ખર્ચાતી રકમમાં અર્ધો અર્ધ ઘટાડો તો કરવો જ. આવી વસાહતના શરૂઆતના કેપીટલ ખર્ચનો પ્રશ્ન અમને મૂંઝવી રહ્યો હતો. પણ અમને અણધારી મદદ મળી ગઈ છે. એક અંગ્રેજ મિત્રે (મિ. કેલનબેકે જમીન ખરીદીને આપી હતી. ત્યાં જે વસાહત ઉભી કરવામાં આ તેનું નામ 'ટોલ્સટોય ફાર્મ' રાખવામાં આવ્યું.) જમીન ખરીદી, લડત ચાલે ત્યાં સુધી એ અમને વિના ભાડે આપવાની ઈચ્છા દર્શાવી છે. ટૂંક વખતમાં હું તથા એ ત્યાં વસવાટ કરવા જઈશું.

રતન તાતા એ ટ્રાન્સવાલની લડતને મદદ કરવા માટે રૂપિયા પચીસ હજાર સને ૧૯૦૮ નવેમ્બરમાં મોકલ્યા હતા. લગભગ એક વર્ષ પછી તા. ૧૮/૧/૧૯૧૦ ના રોજ એમણે બીજી એટલી રકમ કોલી આપી. મિ. તાતાએ જણાવ્યું: ગયે વર્ષે લગભગ આ વખતે આટલી જ રકમ મોકલતાં મને આનંદ થયો હતો. ત્યાર પછી આ અસમાન લડત

ચાલુ રાખવાના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે આપણા દેશના જુદા જુદા ભાગોમાંથી આશરે એક લાખ રૂપિયાનો ફાળો એકઠો થયો હતો. આ ઠીક છે. પરંતુ મને લાગે છે કે આ રકમ પુરતી નથી. આ પ્રશ્નનું મહત્વ જ્યારે હું વિચારું છું અને માતૃભૂમિનું સ્વમાન સાચવવા માટે ટ્રાન્સવાલમાંના આપણા મુઠ્ઠીભર દેશબાંધવો જે ગૌરવભર્યો સામનો કરી રહ્યા છે તે હું જોઉં છું ત્યારે મને લાગે છે કે એક ઉમદા હેતુ માટે લડનારાં અને દૂર દેશમાં પડેલ હિન્દનાં આ બહાદુર નર-નારીને હિન્દે પૂરતી મદદ કરી નથી. તા. ૧/૪/૧૯૧૨ ના રોજ ગાંધીજીએ શ્રી તાતાને ઉદ્દેશીને આ જાહેર કાગળ લખ્યો: તેમાં એમણે આ બીજા રૂપિયા પચીસ હજારની પહોંચ જાહેરમાં સ્વીકારી. સાથે સાથે એમણે ત્યાર સુધીનો હિસાબ પણ મોકલી આપ્યો. (આ હિસાબ 'ઈન્ડિયન ઓપિનિયન' ના તા. ૬/૪/૧૯૧૨ ના અંકમાં છપાયેલો છે.)

મિ. તાતાની સખાવત આટલેથી ન અટકી ગાંધીજીના કાગળ પરથી જ્યારે એમણે જાણ્યું કે ફાળામાં તૂટ પડી છે ત્યારે, સને ૧૯૧૨ માં એમણે ત્રિજા રૂપિયા પચીસ હજાર આપ્યા. તા. ૩૧/૭/૧૯૧૨ ના રોજ મુંબઈમાં, શેરીફ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બેરોનેટના પ્રમુખપદે મળેલી જાહેર સભામાં એમણે આ રકમનો ચેક મોકલી આપ્યો.

દક્ષિણ આફ્રિકાની લડતમાં અનેક રીતે મદદો આવવા લાગી. ન્યુકેસલ અને ચાર્લ્સ ટાઉન્સના હિન્દી વેપારીઓએ અને બીજા રહીશોએ ખૂબ મદદ કરી. કૂચ શરૂ થયા પછી જે ગામે પડાવ પડતો ત્યાંના લોકો એમની સગવડો માટે ગોઠવણ કરતા. સત્યાગ્રહીની સગવડ માટે કેટલાક શિરસ્તો પાડવામાં આવ્યા હતા. એક શિરસ્તો એ હતો કે જ્યારે એ એક ગામથી બીજે ગામ જવા નીકળે ત્યારે એ જે ગામેથી નીકળે તે ગામવાળા જ એને મદદ કરે. બીજો શિરસ્તો એ હતો કે એ જે ગામે પકડાવા માટે જાય તે ગામના લોકોએ એને નિભાવવાનો. એ જો ત્યાં ન પકડાય અને બીજે ગામ જાય તો એ જ્યાંથી નીકળે ત્યાંના લોકોએ એની રેલગાડીની ટિકિટ કઢાવી આપવી. જો એઓ ન કઢાવે તો સત્યાગ્રહીએ ચાલતા જવું અને ખાવાપીવા માટે રસ્તામાં ભિક્ષા માગી લેવી.

ગોખલે એ શરૂઆતમાં તો દોઢ લાખ રૂપિયા માટે ટહેલ નાખી: પણથી જાણવા મળ્યું કે લડત બહુ જ ઉગ્ર સ્વરૂપમાં ચાલી રહી છે અને માસિક ખર્ચ પૌંડ ૭૦૦૦ (રૂ. ૧,૦૫,૦૦૦) છે, એટલે આ દિશામાં વધુ જોરથી પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો. મુંબઈમાં શ્રીમતી જમનાબાઈ સકકાઈ એ સ્ત્રીઓમાંથી ફાળો ઉઘરાવવો શરૂ કર્યો.

આ વખતે નાણાં આપનારે ઉદાર દિલે નાણાં આપ્યા. મિ. કરીમભાઈ ઈબ્રાહીમ, શ્રી મોરાજીગોકળ દાસ, શ્રી ગોરધનદાસ ખટાઉ અને એક ગૃહસ્થ દરેકે પાંચ પાંચ હજાર રૂપિયા આપ્યા. મિ. હોરમસજીઅરદેશરવાડીયા, શ્રી વિઠ્ઠલ દામોદરદાસ, શ્રી લલ્લુભાઈ શામળદાસ અને શ્રી પુરુષોત્તમદાસ ઠાકુરદાસ દરેકે એક એક હજાર રૂપિયા ભર્યા. પિતા પુરમના રાજાએ પંદર હજાર ભર્યા. ગોંડળનાં રાણી સાહેબે રૂપિયા બે હજાર આપ્યા. મિસિસ એની બેસન્ટે એક હજાર આપ્યા. નામદાર આગાખાને દસ હજાર આપ્યા. દોરાબતાતાએ પાંચ હજાર અને લેડી તાતાએ એક હજાર આપ્યા. કુચબિહારના અને ભાવનગરના મહારાજાએ એક એક હજાર આપ્યા.

➤ દક્ષિણ આફ્રિકાથી ગાંધીજીની વિદાય:

દક્ષિણ આફ્રિકાની લડાઈ જ નિરક્ષરોની હતી, ને તેમાં નિરક્ષર લડવૈયા હતા. ગરીબોની હતી. ને ગરીબો તેમાં ઝૂંઝયા.

દક્ષિણ આફ્રિકા છોડતી વખતે તા. ૧૮/૭/૧૯૧૪ ના રોજ કેપટાઉન આવી પહોંચ્યાં. કેપટાઉનમાં ગાંધીજીને, સુન્દર કોતરકામવાળી ચાંદીની ભુંગળીમાં મુકીને માનપત્ર આપવામાં આવ્યું. અને સોનાનું એક ઘડીયાળ ભેટ આપવામાં આવ્યું. ગાંધીજીએ ભેટ અંગે જણાવ્યું: આ ભેટ મેં જે પ્રકારનું જીવન અહીં ગાળ્યું છે અને જે પ્રકારનું જીવન હિન્દુસ્તાનમાં હું ગાળવાધારું છું તેની સાથે બંધબેસતી નથી.

સંદર્ભસાહિત્ય

- ⇒ ગાંધીજીની દક્ષિણ આફ્રિકાની લડત ભાગ ૧ થી ૫, ચંદુલાલભાઈ દલાલ, પ્રકાશક: પરીક્ષિતલાલ લલ્લુભાઈ મજમુદાર (૧૯૫૮).
- ⇒ દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ, મો.ક.ગાંધી,
- ⇒ સત્યના પ્રયોગો અથવા આત્મકથા, મો.ક.ગાંધી, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, માર્ચ (૨૦૦૮).
- ⇒ મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી, જોસેફડોક, અનુવાદ: પ્રાણજીવન મહેતા, ગુજરાતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ(૧૯૧૨).

* નિર્મલા કે. પરમાર

Rural Study

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 58 - 60

ISSN :- 2319-8168

મહાત્મા ગાંધી અને મહારાષ્ટ્ર— એક અજોડ સંબંધ

'મહારાષ્ટ્ર એ સારા કાર્યકર્તાની મહોર છે.' એવું ભલામણ—પત્ર ગાંધીજીએ ફેજપુર કોર્ગેસ વખતે, તા.૩૧/૧૦/૧૯૩૬ ના 'હરિજન'માં આપેલું છે તેમ છતાં ગાંધીજીનો સંબંધ મહારાષ્ટ્ર સાથે જુનો રહ્યો છે. ૧૮૯૬ માં ગાંધીજીનો સંબંધ મહારાષ્ટ્ર સાથે જુનો રહ્યો છે. ૧૮૯૬ માં ગાંધીજીની ગોખલે સાથે પહેલી મુલાકાત થઈ, અને રાજકીય ગુરુના રૂપમાં ગાંધીજી એ પોતાના હૃદય સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યા. તેમની એ ગુરુ નિષ્ઠા સતત વતધી રહી. ગાંધીજીના કહેવાથી ૧૯૧૨ માં ગોખલે તેમની પહેલી કર્મભૂમી દક્ષિણ આફ્રિકા ગયા. ત્યાં ગોખલેના 'સર્વન્ટસ ઓફ ઈન્ડિયા' સોસાયટીના સભ્ય થવાની ગાંધીજીની ઈચ્છા હતી, પણ અવરોધોનો સુક્ષ્મ વાર થવાથી તેમણે પોતાનો પ્રયત્ન પાછો ખેંચ્યો. ગોપાલક્રિષ્ણ ગોખલે ના ગુરુ ન્યા. રાનડેને પણ તે મળ્યા હતા. તેમની સાથે ઘણો બધો પત્રવ્યવહાર ગાંધીજી એ કર્યો હતો. ફિરોજશા મહેતા, લોકમાન્ય તિલક વગેરે મહારાષ્ટ્ર ના નેતાઓને વિસમી સદી પૂર્વે જ ગાંધીજી મળેલા. તેમનું કાવ્યાત્મક વર્ણન કરતા ગાંધીજી કહે છે. 'લોકમાન્ય સમુદ્ર જેવા. ગોખલે ગંગા જેવા. ફિરોજશાહ મહેતા હિમાલય જેવા લાગ્યા.' ગંગામાં તો હું સ્નાન કરી શકું, સમુદ્રમાં ડુબવાનો ડર છે, હિમાલય ઉપર છડવું કઠીન છે.

મે ૧૯૨૦ માં મહાત્મા ગાંધી અને લોકમાન્ય ટિળક સિંહગઠ ઉપર સાથે આવેલા, અને ત્યાં આ મહાપુરુષો એ ખુબજ વિચાર મંથન કર્યું હતું. 'આ ઘટનાથી અમે બન્ને એકબીજાની વધારે નજીક આવ્યા.' એવું ગાંધીજીએ લખ્યું છે.

૧૯૨૦ માં લોકમાન્યના મૃત્યુ બાદ ગાંધીજી ને લાગ્યું કે 'હું નિરાધાર થયો' માનવતાનું પતન થયું 'સિંહગર્જના સ્તબ્ધ થઈ.'

➤ આશ્રમી(સેવાશ્રમ)જીવનનો આદર્શ:

૧) રચનાત્મક કાર્યક્રમની શરૂઆત:

ઈશ્વર—પ્રાપ્તિ એ ગાંધીજીના જીવનનું ધ્યેય. માટે તેમણે ૫(પાંચ) આશ્રમ સ્થાપીત કર્યા અને ૧૧ વ્રતો લીધા. આ માનો એક આશ્રમ એટલે સેવાશ્રમ આશ્રમ. આશ્રમ એટલે 'સામુદાયિક ધાર્મિક જીવન' એવું ગાંધીજી કહેતા. 'મનુષ્ય માત્રની સેવા કરી આત્મ સાક્ષતકાર કરવો' એ જ તેમના આશ્રમનો ઉદ્દેશ હતો.

ગાંધીજી ૧૯૩૩ માં બંધન મુક્ત થયા. ત્યારબાદ તે મહારાષ્ટ્રના વર્ધા શહેરથી ૪ મિલ દૂર સેગાંવમાં તે એક પિળાના વૃક્ષ નીચે રહ્યા. ત્યારબાદ તેમના માટે બાંબુ અને માટી થી લિપેલી એક નાની ઝુપડી બનાવી આગ જતા એક—એક કાર્યકર્તા ત્યાં આવવા લાગ્યા અને રચનાત્મક કાર્ય કરવા લાગ્યા.

રચનાત્મક કાર્યક્રમનો જન્મ અહિં થયો. ગ્રામઉદ્યોગ તાલિમ, દૂધ—શાળા, ચર્માલય, અને સાથે સાથે રેંટિયાનું સંગીત ગુંજવા લાગ્યું, હાતમાગ સૂત વણવા લાગી, ગ્રામઉદ્યોગોની નવી નગરી જ અહીં ઉત્પન્ન થઈ. સમય જતા 'હિન્દુસ્તાની તાલિમી સંઘ' ની સ્થાપના ઈ.સ.૧૯૩૭ ના ઓકટોબરમાં સેવાશ્રમમાં કરી. વર્ધા મગનવાડીમાં ગ્રામોદ્યોગોનું સંગ્રહાલય ગાંધીજીએ ૩૦ ડિસેમ્બર ૧૯૩૮ માં ખુલ્લું મુક્યું. ખેતી ગૌશાલા, વિદ્યાર્થીની શાળા, ખાદી—ઉત્પાદન, હોસ્પિટલ, ગૃહઉદ્યોગનું શિક્ષણ વગેરે અનેક રચનાત્મક કાર્યો ત્યાં ચાલતા.

૨) સ્વાવલંબ અને રાજકીય ચર્ચાનું કેન્દ્ર સેવાશ્રમ:

સેગાંવ રહેવા ગયા પછી ત્યાંના ગામલોકોને ઉદ્દેશીને ગાંધીજી બોલ્યા 'તમારા બધાની સેવા કરવા સીવાય કોઈપણ પ્રકારના કામ માટે હું અહીંયા આવ્યો નથી.' તમારા રસ્તા અને તમારી આજુ—બાજુની જગ્યા સાફ કરી તમારી સેવા કરવાનો પ્રયત્ન કરીશ. તેમની સાથે—સાથે સ્વાવલંબનનું માટલું પણ આપીશ. તમે મને સહકાર આપશો તો મને સંતોષ થશે. પણ જો તમે સહકાર નહીં આપો તો તમારી વચ્ચે મરી જઈશ.

* મદદનીશ સંશોધક, ગાંધી રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન, જલગાંવ(મહારાષ્ટ્ર)

જ્યાં ગાંધીજી, ત્યાં ભારતની રાજધાની? સ્વતંત્રતાનો ખળભળાટ ત્યાં ચાલે. એ માટે દેશના ખૂણે ખૂણેથી રાજનેતાઓ ત્યાં આવવા લાગ્યા. ઘણા દેશો ઈંગ્લેન્ડ, અમેરિકા વગેરે મોટા-મોટા દેશની પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓ વર્ધા સ્ટેશને ઉતરી, ઘોડાગાડી દ્વારા અથવા બળદ ગાડી દ્વારા ગાંધીજીના આશ્રમમાં આવે અને નીચે પલાંઠી વાળી બેસે ને રાજકીય ચર્ચાઓ કરે. સારા રસ્તાઓ પણ નહીં, અને પોસ્ટઓફિસ પણ નહીં. તેવી ત્યારની સ્થિતિ હતી. પરંતુ ૧૯૩૭ ના વર્ષમાં પ્રાંતિક સ્વરાજ્ય આવ્યું અને મંત્રીમંડળે સેગંવને 'સેવાશ્રમ' નામ આપ્યું. ત્યારબાદ રસ્તા, પોસ્ટ, વગેરે સુવિધા કરી. મીરાબહેન (મિસ સ્લેડ), મહાદેવભાઈ, વિનોબાજી, વગેરેના વિવિધ કાર્યથી સેવાશ્રમ આશ્રમ ભરાઈ ગયો થયો.

૩) સર્વધર્મ સમભાવનું કેન્દ્ર:

બાપુ 'હૃદયકુંજ' નામના પોતાના રહેઠાણમાં રહેતા, સવાર સાંજ નિયમિત સર્વધર્મ પ્રાર્થના થતી. અનાજ દળવું, પાણી ભરવું, રસોઈ બનાવવી, પાયખાના સાફ કરવા વગેરે કોઈને કોઈ પ્રકારના શરીર શ્રમ વગર કોઈને ભોજન ન મળતું. આશ્રમમાં બધા જાતિ ધર્મોને સમાન સ્થાન હતું. કોઈપણ જાતિ ના લોકો અહીં આવી ને, સત્ય, અહિંસા, બ્રહ્મચર્ય, અસ્વાદ, અસ્તેય, અપરિગ્રહ, શરીરશ્રમ, નિભયતા, સર્વ-ધર્મ-સમત્વ, સ્વદેશી વ અસ્પૃશ્યતા-નિવારણ એમ ૧૧ વ્રતની પ્રયોગ શાળા એટલે આશ્રમ.

આમ સેવાશ્રમ આશ્રમની જીવનશૈલી દ્વારા ગાંધીજીએ આશ્રમવીસીઓને રચનાત્મક કાર્યક્રમ, સર્વધર્મ સમભાવ, સામુદાયિક ધાર્મિક જીવન, સ્વાવલંબન, ગ્રામઉદ્યોગોનો વિકાસ અને રાજકીય ચળવળો વિશે સભાનતા જેવા આદર્શોને આશ્રમવાસીઓના જીવન સાથે જોડ્યા.

(૧) યરવડાનો પહેલો અનુભવ અને ગાંધીજીનું જીવન પરિવર્તન:

આ એજ સેન્ટ્રલ જેલ છે. જ્યાં ૨૫૦૦ કેદી એક સાથે રહેતા હતા. તે જ આ કારાગૃહ છે. જ્યાં ૧૮૯૭ માં લોકમાન્ય તિલક પથ્થર ભાંગીને સખત મજૂરીની સજા ભોગવતા હતા. તે જ આ જેલ છે, જ્યાં ચાફેકર બંધુને ફાંસીયે લટકાવ્યા હતા.

એવું આ ઈતિહાસ પ્રસિદ્ધ તેમજ દેશભક્ત પુનિત 'સ્વરાજ્ય મંદિરમાં' રહેવાનો યોગ ગાંધીજીને ચાર વખત મળ્યો. ૫૩ વર્ષની ઉંમરે ૧૯૨૨ ના માર્ચ મહિનામાં આ જેલમાં પ્રવેશ કર્યો. આ જેલમાં ગાંધીજીએ ૧૦૦-૧૧૫ પુસ્તકોનું વાંચન કર્યું.

ઉપનિષદ, મહાભારત, જ્ઞાનેશ્વરી જેવા પૌરાણીક ગ્રંથો એ પણ ગાંધીજીના ઘણા વિકારોને બાળ્યા. માટે મનુષ્યના જીવનમા શાસ્ત્રોની જરૂરીયાત ગાંધીજીને જ્ઞાત થવા લાગી. પહેલી વારનું જેલ ૫, ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૪ ના દિવસે પૂર્ણ થયું. અને કોઈપણ શર્ત વગર ગાંધીજીને રીહા કર્યા.

૨) બીજીવાર યરવડા જેલનો અનુભવ અને ગોળમેજી પરિષદ:

ઐતિહાસિક દાંડી યાત્રાના સફળ પ્રયોગ પછી ૪ મે ૧૯૩૦ ની મધ્યરાત્રે ગાંધીજીની ધરપકડ કરવામાં આવી અને ફરી એક વખત વ્યક્તિમતાને ડામવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો. ગાંધીજી જેલમાં બેસીને યરખા ઉપર સૂતરકાંતતા હતા, અને સંપૂર્ણ દેશ અશાંત હતો. રાજકારણના હાથ સંકોચાયા. આ રાજકીય ગાંઠ છોડવાનો પ્રથમ પ્રયત્ન મિ. સ્લોકબે કર્યો હતો. ત્યારે ગાંધીજીએ તેમની ૧૧ માગણીઓ આગળ કરી. ત્યારબાદ સર તેજ બહાદુર સપુ અને બ.જયકરલાલે તેમણે સમેટવાનો પ્રયત્ન કર્યો. માટે એ ગાંધીજીને યરવડા જેલમાં મળ્યા. એમની ખટ-પટના કારણે પંડિત મોતીલાલ નહેરુ અને પંડિત જવાહરલાલ યરવડામાં ગાંધીજીને મળ્યા. એ સમયે આ પિતા-પુત્ર દેશ માટે શિક્ષા ભોગી રહ્યા હતા. પં. જવાહરલાલ નહેરુ એ રાજ્યસભાના અધ્યક્ષ હતા. બધાએ મદદ કરી. તેમજ સરદા વલ્લભભાઈ પટેલ, સરોજીની નાયડુ વગેરે રાષ્ટ્રભક્તોએ પણ ભાગ લીધો. પણ અંગ્રેજ સરકારની અડચણના કારણે અશાંતિ તે અશાંતિ જ રહી.

ગાંધીજી સાથે તે બનતું પણ નહોતું અને ગાંધીજી સિવાય ચાલતું પણ નહોતું. એવી સરકારની કફોડી સ્થિતિ થઈ. સરકારે ઈંગ્લેન્ડમાં હિન્દુસ્તાનના સ્વરાજની વાટાઘાટો માટે ગોળમેજી પરિષદ બોલાવી હતી. ગાંધીજી સિવાય કે કોંગ્રેસ સિવાય ચાલે તેમ નહોતું. એવું સરકારના ધ્યાનમાં આવ્યું. માટે ૨૫ જાન્યુઆરી ૧૯૩૧ માં ગાંધીજીને કોઈપણ પ્રકારના શર્ત વગર છોડ્યા. ત્યાંથી તે દિલ્લી ગયા, ત્યાં વાઈસરોઈ લોર્ડઈર્વિનને મળ્યા. તેમની સાથેનો સંબંધ વધારે મજબૂત થયો. અને ગોળ મેજી પરિષદમાં હિંદની સ્વતંત્રતાની માગણી રજૂ કરવાના ગાંધીજીના હક્ક માટે બન્ને વચ્ચે કરાર થયો, અને ત્યાંથી ગાંધીજી બીજી ગોળમેજી પરિષદમાં ભાગ લેવા માટે લંડન રવાના થયા. પરિષદમાં બાકી વાટાઘાટો સાથે-સાથે ગાંધીજીએ હિંદુસ્તાનની સ્વતંત્રતા માટેની માંગણી રજૂ કરી, અને તેને માન્યતા મળી.

(૩) ત્રીજી વાર યરવડા જેલમાં આગમન અને અસ્પૃશ્યતા નિવારણની ચળવળ

જેટલા આનંદથી ગાંધીજી રાજદ્વારે જતા એટલા જ આનંદથી જેલમાં પણ જતાં ભારતમાં આવતાની સાથે જ યરવડા જેલે તેમની મહેમાન ગતી કરવા માટે તૈયાર હતી. સરકારે ૪ જાન્યુઆરી ૧૯૩૨ માં મુંબઈમાં ઘરપકડ કરી અને યરવડા જેલમાં બંધ કર્યા.

આ વખતનું યરવડામાં ગાંધીજીનું આગમન ઇતિહાસના પાનાં પર અંકિત થયું. અસ્પૃશ્યોને સ્વતંત્ર મતદાર સંઘ આપવાનો નિર્ણય ૧૭ ઓક્ટોબરના દિવસે જાહેર કર્યો. 'અસ્પૃશ્યતાને હિન્દુ ધર્મમાંથી હટાવવા માટે હું છોલ્લા વાસ સુધી પ્રયત્ન કરતો રહીશ.' આ ઘોષણા ગાંધીજીએ બીજી ગોળમેજી પરિષદમાં કરી હતી. આ જાતિ-નિણાયનો પ્રતિકાર કરવા માટે ૨૦ સપ્ટેમ્બરના દિવસે ગાંધીજીએ આમરણ ઉપવાસ કરવાનો નિર્ણય લીધો. ૬૩ વર્ષના આ તપસ્વીએ ભીષ્મપ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. તેથી સંપૂર્ણ રાષ્ટ્રનાં પ્રાણ વ્યાકુળ થયાં. મુંબઈમાં નેતોની પરિષદ ભરાણી. હરિજનો માટે મંદિરો ખુલ્લા મુકાયા. હરિજનોના નેતા ડો.આંબેડકરે પણ આ સમિતીને માન્યતા આપી. અને 'યરવડા' કરારનો જન્મ થયો. તેથી સરકારનો જાતિ નિર્ણય રદ થયો. ગાંધીજીનું આમરણ ઉપવાસ યશસ્વી થયું. આ પ્રાણયજ્ઞનું સ્વાગત કરવા માટે ડો. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર કલકત્તાથી આવ્યા. કસ્તુરકા, સ્વરૂપરાણી, વાંસતીદેવી, કમલા નહેરુ આવી કેટલીક દેશગિનીઓ ત્યાં આવી. આ સમયે યરવડા જેલ, જેલ ન રહેતા એક રાષ્ટ્રીય પરિષદ બની હતી, નહીં ગાંધીજીનો એક આશ્રમ જ બની હતી. ત્યાં ગાંધીજી ૧૯૩૩ થી આવ્યા. અને 'હરિજન' એ અંગ્રેજી સાપ્તાહિક ચલાવ્યું. અસ્પૃશ્યતા માટે આ જેલમાં ગાંધીજીએ ફરી પાઠા ૮, મે ૧૯૩૩ ના દિવસે ૨૧ દિવસના ઉપવાસ શરૂ કર્યા. સરકારે તેજ દિવસે તેમને છોડ્યા. પરંતુ ફરી પાછા ૧ ઓગષ્ટ ના દિવસે જેલમાં બંધ કર્યા અને ફરી પાછી ૧ વર્ષની સજા કરી. સરકારે તેમને સાદા કેદીની જેમ રાખ્યા અને આગળ આપેલી સગવડો કાઢી નાખી. ૧૫ ઓગષ્ટના દિવસે ફરી ઉપવાસ શરૂ કર્યા. અને ૫(પાંચ) દિવસમાં ફરી પાછી તેમની પ્રકૃતિ ખરાબ થઈ. અને સરકારે તેમને મુક્ત કર્યા. યરવડાના પાંજરામાંથી ગાંધીજી ફરી બહાર આવ્યા. આમ, સેવાગ્રામ આશ્રમ અને યરવડા જેલના અનુભવની સાથે ગાંધીજીએ રચનાત્મક કાર્યો અને મોટા રાજકીય નિર્ણયોને સાકાર કર્યા.

⇒

⇒ સત્યના પ્રયોગો અથવા આત્મકથા, મો.ક.ગાંધી, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, માર્ચ (૨૦૦૮).

* Atul Gujarati

THE ELEMENTS OF SUSPENSE IN GREAT EXPECTATIONS

According to the Greek philosopher Aristotle in his book Poetics, suspense is an important building block of literature. In very broad terms, it consists of having some real danger looming and a ray of hope. If there is no hope, the audience will feel despair. The two common outcomes are: (1) The danger hitting, whereby the audience will feel sorrowful. (2) The hopes being realized, whereby the audience will first feel joy, then satisfaction. Many critics see the origin of detective fiction in Charles Dickens' novels. Great Expectations has certain mysteries. Suspense plays a very important role in the novel from the beginning to the end. The novelist includes mystery to sustain the reader's interest. As the time comes he resolves mysteries one after another. The novel was written by Charles Dickens in 1860 as a tragic-comedy to appeal to readers who liked to laugh, liked romance and liked mystery. The first chapter is very important as it sets the scene in ways of where the story is set, it introduces us to characters and their personalities, gives us as readers any background information about the characters which may be relevant and also needs to get the readers' attention to make them want to read on. We are introduced to Pip as a lonely boy, quite isolated who is at the overgrown churchyard to visit his father, mother and younger brothers who have all passed away before Pip was old enough to understand what they were like and even who they were. Dickens uses a wide range of vocabulary to describe the scenery creating the lonely atmosphere of Pip being isolated surrounded with nature such as grass, fences, cattle, tombstones etc.

INTRODUCTION :

Magwitch, Compeyson, Miss Havisham, Estella and Molly are mysterious characters in "Great Expectations". Magwitch is the benefactor of Pip. He arranges for Pip's education. Mr. Jaggers refuses Pip to provide any information regarding it. He tells him that his benefactor will reveal himself at proper time. He comes to England from Australia and tells Pip that he is his benefactor. His life is shrouded in suspense. He tells his past life to Herbert and Pip. He is the convict whom Pip had met on the marshes. His wife murdered a woman out of jealousy. She was tried and Mr. Jaggers defended her. Then, she eloped with her child. Magwitch had to keep himself hidden. Meanwhile he met Compeyson, who made him commit crimes. Both of them were arrested and tried. But Compeyson the white-collared thing told the judge that Magwitch had made him commit crimes so Magwitch was punished for 14 years and

Compeyson for seven years. Magwitch and Compeyson escaped from the prison, but they were arrested again. Magwitch was exiled and sent to Australia. There he became a sheep farmer and earned a lot of money. Pip helped him and he reminded him of his daughter. So he arranged for his education to make him a gentleman. He then secretly came to England as Provis.

During the Christmas dinner, Pip worries what will happen when Mrs. Joe discovers that the meat pie has been taken. Then, when Mrs. Joe offers brandy to Uncle Pumblechook, Pip holds tightly to the leg of the table, waiting for his fate as he is discovered as the thief. This installment ends with Pip narrating:

But I ran no farther than the house door, for there I ran head foremost into a party of soldiers with their muskets, one of whom held out a pair of handcuffs to me, saying: "Here you are, look sharp, come on!" (Chapter 4)

* Visiting Lecturer, Government Arts College, Vallabhipur

In Dickens's time, readers would have worried that Pip would go to jail as petty thieves were sent to prison. Then, in Chapter 5 when the constables come to the door, asking about the convicts and Joe and Pip go out onto the marshes, Pip worries if he will see his convict and be implicated. As they return, they seek the blacksmith. Pip's convict is caught and Pip worries that he will tell on Pip for stealing. Of course, the visit from Mr. Jaggers with the news of Pip's "great expectations" leads the reader to wonder what it is that Pip has inherited at the end of Chapter 18.

In this stage, Herbert tells Pip the history of Miss Havisham, and Pip wonders about this mysterious past of the woman. He also wonders if he will get to marry Estella. In Chapter 33, Pip is concerned about Estella's resemblance to someone else he has seen. More suspense is contained in Chapter 35 when Pip returns to the forge, Biddy tells Pip that Orlick pursues her. In Chapter 36, Pip turns twenty-one and hopes to learn the name of his benefactor, but Mr. Jaggers is evasive. In Chapter 39, Pip is startled by footsteps on the stairs outside his door, and to his horror and dismay, he discovers the old convict. Magwitch, who calls himself Provis has come to visit, but Pip is shocked when informed that he is his benefactor. Dismayed and repulsed by thoughts that all this time Magwitch has supported him, Pip is caught between his fear of Magwitch and his fear for the old convict.

In Chapter 47 Pip waits for Wemmick's signal to transport Magwitch; in addition, he feels that Compeyson is following him. In Chapter 53 Pip enters the old sluice house because of a letter he has received. This is, indeed, a very suspenseful chapter, one in which Dickens describes the scene,

There was a melancholy wind, and the marshes were very dismal. A stranger would have found them insupportable, and even to me they were so oppressive that I hesitated, half inclined to go back. But, I knew them and could have found my way on a far darker night, and had no excuse for returning, being there. So, having come there against my inclination, I went on against it.

The letter is from Orlick, who tells Pip and says he will kill him. Then, in Chapter 54, Pip and Herbert try to get Provis to the steamer, but when Provis sees Compeyson, he jumps into the water to fight the man, and is injured. He is rescued, but becomes very ill as he awaits trial. Pip hopes he will be granted a reprieve, but Jaggers holds no hopes for him.

All the mysteries are linked together. Provis' wife was no one else but Mr. Jaggers' housekeeper Molly. Estella was Magwitch's daughter. The other convict Compeyson was Miss Havisham's false lover. The chief character Pip is linked with these mysteries in one or another way. The train of the novel runs on the twin rails of romance and suspense and so the journey is never dull.

REFERENCES

- ⇒ [Great Expectations-Charles Dickens, Trafalgar Square \(2008\)](#)
- ⇒ www.gradesaver.com
- ⇒ www.wikipedia.com
- ⇒ www.enotes.com

* J.B. Chauhan

A COMPARATIVE STUDY OF INDIVIDUAL GAME PLAYERS AND TEAM GAME PLAYERS WITH RESPECT TO EMOTIONAL INTELLIGENCE

Introduction

Sport Psychology is the scientific discipline deals with people and their behaviors in sport contexts. Sport psychologists identify principles and guidelines that professionals can use to help adults and children to participate in and benefit from sport and exercise activities in both team and individual environments. Sport psychologists have two objectives in mind (a) to understand how psychological factors affect an individual's physical performance and (b) to understand how participation in sport and exercise affects a person's psychological development, health and wellbeing. Sport psychology deals with increasing performance by managing emotions and minimizing the psychological effects of injury and poor performance. Some of the most important skills taught are goal setting, relaxation, visualization, self-talk, awareness and control, concentration, confidence, using rituals, attribution, training and periodization.

Methodology

The present study was aimed at Individual (Badminton, Tennis and Athletics) game players and Team (Volleyball, Football and Basketball) game players with respect to emotional intelligence. Sample consisted of two hundred of Male and Female (18-21 years and 22-25 years) individual (Badminton, Tennis and Athletics) game players and Team (Volleyball, Football and Basketball) game players from Gujarat State.

Tools Used

Anukool Hyde and Sanjyot Pethe Scale

The test is developed and standardized by Anukool Hyde and Sanjyot Pethe the test consisted of 34 items.

The subjects were required to respond to each item in terms of 'Strongly Agree', 'Disagree' and 'Strongly Disagree'. The reliability coefficient of the test was found 0.88 with Spearman Brown formula. The validity coefficient was found 0.93.

Procedures of Data Collection

Each of the three instruments are administered in small group for collecting the data. The subjects were called in a small group of 20 to 25 subjects and prior to administration of test through informal talk appropriate rapport was developed.

Analysis of data

Table I

Table shows the mean S.D. and t value of factors Emotional Intelligence

Players	Mean	N	S.D.	D.F.	T Value
Individual Players	75.58	100	3.71	198	12.58*
Team Player	83.24	100	2.46		

** Significant at 0.01 levels.

Mean of Emotional Intelligence score of the Individual Game Player is 75.58 and that of the Team (Volleyball, Football and Basketball) game players 83.24. The difference between the two mean is highly significant 't' = 12.58, df = 198.

Table 2

Table shows the mean S.D. and t value of factors Emotional Intelligence

Players	Mean	N	S.D.	D.F.	T Value
Male & Female Individual Players	78.74	100	4.84	198	9.47*
Male & Female Team Player	86.59	100	3.69		

** Significant at 0.01 levels.

* Lecturer, Lt. M.J.Kundaliya B.P.Ed. College, Rajkot

Mean of Emotional Intelligence score of the Individual Male and Female Game Player is 78.74 and that of the Team Male and Female game players 86.59. The difference between the two mean is highly significant 't' 9.47, df = 198.

Table 3

Table shows the mean S.D. and t value of factors Emotional Intelligence

Players	Mean	N	S.D.	D.F.	T Value
18-21 years Individual Players	74.16	100	3.84	198	10.57*
22-25 Team Player	84.22	100	3.05		

** Significant at 0.01 levels.

The results related to the hypothesis have been recorded. Mean of Emotional Intelligence score of the Individual 18-21 years Game Player is 74.16 and that of the Team 22-25 years game players 84.22. The difference between the two mean is highly significant 't' = 10.57, df = 198.

Results

1. Team (Volleyball, Football and Basketball) game players are significantly better in Emotional Intelligence than Individual (Badminton, Tennis and Athletics) game players.
2. Male and Female Team (Volleyball, Football and Basketball) game players are significantly better in Emotional Intelligence than Male and Female -Individual (Badminton, Tennis and Athletics) game players.
3. 22-25 year Team (Volleyball, Football and Basketball) game players are significantly better in Emotional Intelligence than 18-21 year (Badminton, Tennis and Athletics) game players.

* Dr. Ranjitsinh J. Zala

A COMPARATIVE STUDY OF SELF CONCEPT ON SELECTED SPORTS MEN AND THE STUDENTS

Self concept questionnaire constructed and standardized by Rajkumar Saraswat was administered on 200 male subjects (100 sportsmen and 100 students) of Gujarat University. The age of subjects ranged between 17 to 23 years. The objectives of the study were to assess and compare the Self concept among collegiate male sportsmen and the students. Statistical analysis has been done by t-test and the significance of the result was seen on 0.05 levels. The t-test showed that there were significant difference found in between selected sportsmen and the students.

KEYWORDS: Self concept, sportsmen, students.

INTRODUCTION:

- ◆ One of the most popular issues in sports psychology concern the relationship between male sportsmen, students and Self concept.
- ◆ Certain Self Concept is the most important to achieve success in sports.
- ◆ Self concept is learned by an individual inference from his unique experiences. The individual perception of other towards him strongly influences his self image.
- ◆ Self concept is highly complex component of behavior, composed of both cognitive and effective dimension.
- ◆ Self concept has at least four orientations: The real self, the perceived self, the ideal self and the self as perceived by others.
- ◆ Self concept may prove the most powerful motivation for specific behavior. It may prove the most by others.
- ◆ The study would help to prepare and modify psychological training programmers according to self concept of the students and the sportsmen.
- ◆ The knowledge of self concept would help the teacher, physical educators and the coaches to motivate and handle the sportsmen and the students in better way.
- ◆ Also it may help to promotion of sports coaching

and educational efforts.

STATEMENT OF THE PROBLEM:

A Comparative Study of Self concept on selected sportsmen and the students of Gujarat University.

OBJECTIVE:

The objectives of the study were to compare self concept between the sportsmen and the students of Gujarat University.

SAMPLE:

A total number of two hundred (n=200) subjects belonging to age ranging 17-23 years were selected. 100 male sportsmen and 100 male students of Gujarat University were selected as a subject for the said study.

METHODOLOGY:

- ◆ The data was collected from 100 male sportsmen & 100 male students of Gujarat University.
- ◆ The questionnaire constructed and developed by Rajkumar was employed to collect the data from the subjects.
- ◆ All the necessary instructions were given to the subjects before the subjects was requested to respond the statement in the questionnaire.
- ◆ The calculation of the questionnnaire was based on five alternatives to give their responses ranging most acceptable to least acceptable description of this self concept.

* Asso. Professor, Arts & Commerce College, Dehgam

- ◆ With the help of scoring key the researcher collect the raw scores, according to the instructions given in the manual.

DATA ANALYSIS AND DISCUSSION:

The collected data were analyzed statistically computing Mean, S.D. and t-ratio to find out significant difference if any between two experienced groups on the psychological parameter considered for the study. The results have been depicted in the following table.

TABLE

SIGNIFICANCE DIFFERENCES OF MEAN SCORE AT SELF CONCEPT BETWEEN THE SPORTSMEN AND THE STUDENTS OF GUJARAT UNIVERSITY.

Variable	Group compared	Mean	Dm	Significant "t" (0.05)	"t" Ratio
Self concept	Sportsmen	115.80	6.87	2.31*	1.33
	Students	108.93			

*Significant at 0.05 level.

The t-test showed that there were significant difference found between the sportsmen and the students of Gujarat University. As the calculated "t" (1.33) value is much lower than the tabulated "t" value (2.31) at 0.05 levels.

Discussion of findings and conclusions:

Within the limitation of the study the following conclusions may be drawn.

- ◆ The t-test showed that there were significant difference in the "t" value exists between the sportsmen and the students of Gujarat University.
- ◆ The calculated "t" (1.33) value is much lower than the tabulated "t" value (2.31) at 0.05 levels.
- ◆ On the basis of result, it may be concluded that the sportsmen were better in self concept in comparison to the students.
- ◆ The findings also suggest that the level of Self concept among these sportsmen and the students seemed to be necessary for being assertive to excel at the highest level of their life goals.

REFERENCES

- ⇒ Marsh W. H., "The structure of Education and language studies", School of Education and language studies, (New south Wales, Australia, 1990).
- ⇒ Roger C. Glyn, **Learning Experiences in Sports Psychology** (Champaign Illinois's: Human Kinetic Publishers, 1981), p. 75.
- ⇒ Singh Ajmer, **Modern Text Book of Physical Education, Health and Sports** (Kalyani Publisher, 2001), p. 71.
- ⇒ Tucker Larry A., "Effect of Weight Training Self Concept", **Research Quarterly** for Exercise and Sport 54: 4 (1986) 389-397.
- ⇒ Young L. Mary, "Comparison of Self-Concept of Women High school and college Basketball players", **Research Quarterly** for Exercise and sports (March 1981): 286.
- ⇒ Zukerman M and M. kragt, **Department of Psychology**, (University of Delaware, New York, USA, 1997), p. 48.

* Hitaxi

THE IMPACT OF SOCIO ECONOMIC STATUS ON ACHIEVEMENT MOTIVATION OF SPORTS WOMEN

Introduction

Today sports education is gaining its due place all over the world. Training education and competitions in sports are being conducted scientifically and systematically. Interdisciplinary perspectives and knowledge have been adopted uninhibitedly.

In India, sport has gained acceptance as a very major human enterprise with Olympics, International, National and Local competitions capturing the attention of the masses through Television, Radio, Newspapers, Journals and Magazines. Big money, industry, politics and science have gradually and quietly been acquiring respective roles. Sports Psychology also got firm footing with the formation of Sports Psychology Association of India in 1985, and since then the academic research and applied dimensions of sports psychology have progressed from amateur attempts to professional deliberations for new courses, orientation programmes, research projects, seminars and conferences.

The female athlete's special status raises significant questions about the psychological dimensions of her sport involvement. While the western world has progressed in the area of equality, in most third world countries including India, it remains a long way off. Therefore, the present study deals with the history, participation, position and performance of sportswomen in India.

Need of Socio-Psychological Research among Sportswomen:

Sport is not merely a recreational physical activity. Multifarious utilities of the games have given them social recognition. Hence, sports are not just to be studied merely as a part of physical education.

Heterogeneous divergent and multidimensional

aspects of sports have promoted it to a state of sports science; where different dimensions, factors and aspects of sports are studied from different perspectives and view points. This approach throws a new light on the unexplored fronts of the sports. Rather, it helps in developing a holistic method to study the sports. Because, these events have Socio-psychological, educational, economic, health, medicinal, therapeutic and physiological significance. The participation of women in sport has been of great concern especially because for many years in the past, our society has condemned women's participation in physical activities involving profuse sweating, building of muscles and competing with others in public. However, with changed time, women now find a place in sport avenues and acceptance, not only to participate but to compete in a wide range of activities including wrestling, weight lifting and marathon etc., which were once considered as only male dominated events. A change is also evident in the attitudes of parents and society, where as women now participate in sport wholeheartedly without hazards, they are also found to be competing in sport for the same reasons, as are men. Research is needed in such areas to gain greater insight into the factors aimed at motivating or discouraging female participation in sport and physical activities.

Hence, there is a greater need of understanding and analyzing the impact of sociological factors on the psychological factors, which could play a pivotal role in the performance, and achievement of the sportswomen. Because, the high socio economic status would be highly advantageous for an individual as he enjoys the better standard of living, quality education, high income, positive self image, high

* Teacher, Agraval Vidhya Vihar, VESU- Surat

dignity and status in the society, good training facilities and the subsequent high self confidence which invariably helps him to gain positive personality traits and higher achievement motivation. Whereas, an individual of low socio-economic status would inherit the motivational and personality characteristics. The present study makes an attempt to study the Impact of Socioeconomic Status on the Achievement Motivation of Sportswomen.

Methodology

1. The socioeconomic status is an independent variable
 2. Achievement Motivation is dependent variable.
- The total sample consists of 120 sportswomen belonging to high and low socioeconomic status. The age level ranging from 19-25 and were selected randomly. The sample design is given below:

Sportswomen with High Socio economic Status	Sportswomen with Low Socio economic Status	Total
60	60	120

Tools : The Achievement Motivation Test developed by Dr. Beena Shah and The socio-economic status scale developed by Bharadwaj and Chavan (1989).

Discussions

Basic division in human societies can readily be observed among members. Some of the variations like race or sex are biological, while others, such as occupation distinctions or gradations in prestige and power, are primarily social products. In both cases, the differences provide the foundation for discrete social positioning and the creation of specific roles in the organisation of human affairs. This analysis points to further study of social differentiation and its effects. Like all areas of social life, sport has been greatly influenced by the institutionalized divisions and inequalities that serve to differentiate societies.

- 1) The hypothesis that the high socio economic status sportswomen will have high achievement motivation than the low socio economic status sportswomen is formed on the basis that since the socio economic status is a combination of education, income, occupation and caste. A sportswoman who belongs to high socio economic status enjoys better opportunities of the social conditions of life that make

her acquire more self confidence, high aspirations, positive self perception, optimism which in turn would influence her to adopt high achievement motivation.

Table-I

Table showing the Mean, SD and t values of achievement motivation of high and low socio economic status Sportswomen.

Variables	High SES	Low SES
Mean	63.69	67.24
SD	10.73	11.88
t-value	2.74*	

* Significant at 0.05 level

The Table presents the mean, SD and t values of achievement motivation of high and low socio economic status sportswomen. The high socio economic status sportswomen have the mean score of 63.69 whereas the low socio economic status sportswomen have the mean score of 67.24. It suggests that the low socio economic status sportswomen have more achievement motivation than the high socio economic status achievement motivation. The obtained t value is 2.74 which is significant at 0.05 level indicate that there is a significant difference between achievement motivation of high and low socio economic status sportswomen. In the above table, the low socio economic status sportswomen have the higher achievement motivation, which could have been a resultant of their strong desire to win and succeed. The fear and humiliations associated with failure, the urge to grow and develop might have influenced them to adopt the higher achievement motivation. On the contrary, the high SES sportswomen might have become complacent due to their higher standard of living, higher income, and secured environment. Thus, it becomes clear that the hypothesis mentioning of the high SES sportswomen having the high achievement motivation than the low SES sportswomen is not accepted.

Conclusion

The low SES sportswomen have high achievement motivation than the high SES sportswomen and there is a significant difference in their achievement motivation level

* Dimpal Patel

A COMPARATIVE STUDY OF BODY COMPOSITION BETWEEN EMPLOYEE WOMENS AND HOUSEHOLD WOMENS OF NARODA CITY

The purpose of this study was to see Body composition of Employee women's and House hold women of Ahmadabad For this study Naroda city was selected The age group was be between 25-30 years. For this study employee and house hold women was be selected women's will select randomly 5). In this study, the body composition measurement of Analysis was taken into consideration. Like a) Height b) Weight c) B.M.I d) Fat % e) Fat mass f) Impedance g) Total body water It was hypothesized that there will be significant difference between employee women's and household women's of Ahmadabad city 40 women of Ahmadabad city was selected randomly for the purpose of the study. There was two groups employee women's and household women's To find the comparison of women in Body Composition measurement of Analysis of Ahemdabad City women's "t" test was applied. Ahemdabad city Employee Women and House Hold Women weight, B.M.I, Impedance and Total Body Water was little difference but not at significant level it seems that both group women's in weight, B.M.I , Impedance and Total Body water were little difference in score Ahemdabad city Employee women and House hold Women were significant in B.M.R and Fat % it seems that Employee Women are not so Fat % then House Hold women and their Basal Metabolic Rate is good then House Hold women

Key word- Body composition, household women, Employee women

Introduction

It has become clear over the past few years that Physical fitness and good nutrition must begin early in life .Studies have shown that the development of heart disease and other chronic degenerative diseases is progressive and can start at very early age. A healthy lifestyle beginning in childhood can help prevent many diseases that are wide spread today. Your mind and body have a way of telling you when your life is out of balance. If you are trying to work around the clock with little rest, hardly taking time out to eat, you may experience some of the symptoms like ; Loss of energy, Loss of motivation, Loss of enthusiasm, Oversleeping or insomnia ,Overeating or appetite loss, Inability to concentrate, Lots of procrastination, Lots of rationalization ,Low quality of work etc.

Method

For the purpose of the study 40 women of Ahemdabad city (Naroda) were selected randomly of Ahemdabad District. There were two groups .For this study group A and B has made.

Group A: Employee women (Working women), Group B: House Hold Women. Age, Body Weight, Body Mass Index, Basal Metabolic Rate Fat%, Total Body Water were obtained from the test conducted by Tanita Body Composition Analyzer

STATISTICAL ANALYSIS OF DATA

The information of aspects like Age, Height, Body Weight, Body Mass Index, Basal Metabolic Rate Fat %, , Total Body Water, of the subjects was checked by their test. To check the mean differences of the experimental group and control group, "t" test was taken in consideration.

Table-1 The difference of the mean of Ahmedabad city women's Employee Women group and House Hold Women group in the performance of weight table

No	Group	Mean	Mean Difference	T Test
1	Employee Women	54.73	4.17	1.3
2	House Hold Women	50.56		

From table of weight it seems that Employee women mean is 54.73 and House Hold Women mean is 50.56. Mean difference of two group is Employee Women and House Hold Women is 4.17 and "t" ratio of Employee Women group and House Hold Women group is 1.3. This is not significant at level 0.05 level. Therefore it can be said that there is not significant in performance of weight.

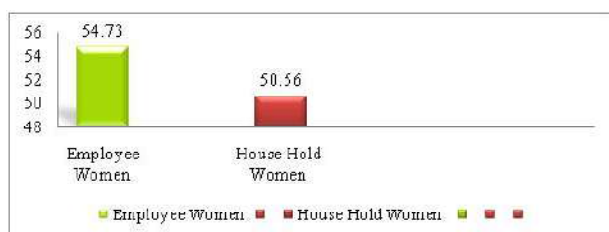

TABLE 2

The difference of the mean of Ahmedabad city women's Employee Women group and House Hold Women group in the performance of B.M.I table

No	Group	Mean	Mean Difference	T Test
1	Employee Women	24.76	1.13	0.87
2	House Hold Women	23.62		

From table seems that Employee women mean is 24.76 and House Hold Women mean is 23.62. Mean difference of two group is Employee Women and House Hold Women is 1.13 and "t" ratio of Employee Women group and House Hold Women group is 0.87. This is not significant at level 0.05 level. Therefore it can be said that there is not significant in performance of B.M.I.

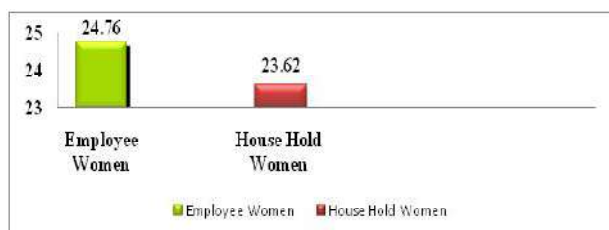

TABLE-3

The difference of the mean of Ahmedabad city women's Employee Women group and House Hold Women group in the performance of B.M.R table

No	Group	Mean	Mean Difference	T Test
1	Employee Women	1361.9	80.5	4.93*
2	House Hold Women	1281.4		

From table seems that Employee women mean is 1361.9 and House Hold Women mean is 1281.4. Mean difference of two group is Employee Women and House Hold Women is 80.5 and "t" ratio of Employee Women group and House Hold Women group is 4.93. This is significant at level 0.05 level. Therefore it can be said that there is significant in performance of B.M.R.

TABLE-4

The difference of the mean of Ahmedabad city women's Employee Women group and House Hold Women group in the performance of Impedance table

No	Group	Mean	Mean Difference	T Test
1	Employee Women	647.05	2.6	0.27
2	House Hold Women	649.65		

From table seems that Employee women mean is 647.05 and House Hold Women mean is 649.65. Mean difference of two group is Employee Women and House Hold Women is 2.6 and "t" ratio of Employee Women group and House Hold Women group is 0.27. This is not significant at level 0.05 level. Therefore it can be said that there is not significant in per-

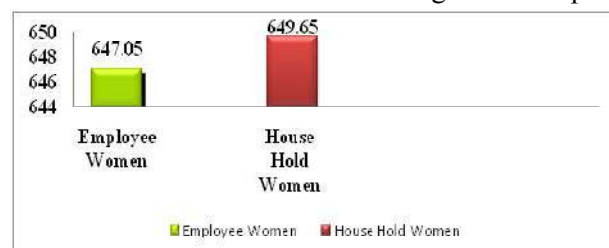

TABLE-5

The difference of the mean of Ahemdabad city women's Employee Women group and House Hold Women group in the performance of Fat % table

No	Group	Mean	Mean Difference	T Test
1	Employee Women	29.28	7.12	3.08*
2	House Hold Women	22.16		

From table seems that Employee women mean is 29.28 and House Hold Women mean is 22.16 .Mean difference of two group is Employee Women and House Hold Women is 7.12 and "t" ratio of Employee Women group and House Hold Women group is 3.08. This is significant at level 0.05 level Therefore it canbe said that there is significant in performance of Fat %

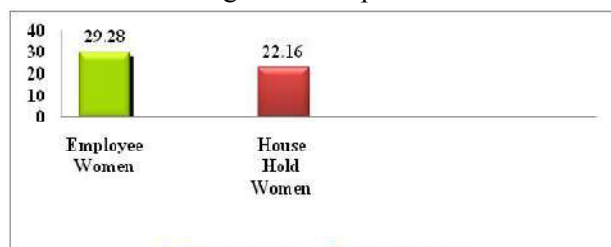
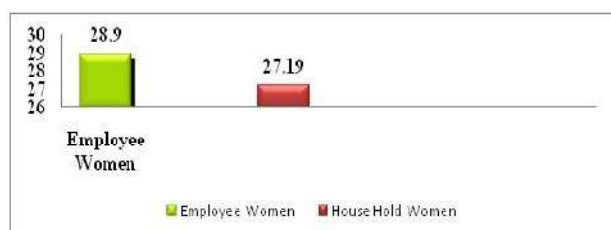

TABLE-6

The difference of the mean of Ahemdabad city women's Employee Women group and House Hold Women group in the performance of T.B.W table

From table seems that Employee women mean is 28.9 and House Hold Women mean is 27.16 .Mean difference of two group is Employee Women and House Hold Women is 1.70 and "t" ratio of Employee Women group and House Hold Women group is 1.00. This is not significant at level 0.05 level Therefore it can be said that there is not significant in performance of T.B.W

No	Group	Mean	Mean Difference	T Test
1	Employee Women	28.9	1.70	1.00
2	House Hold Women	27.19		

Conclusion

Ahemdabad city Employee Women and House Hold Women weight, B.M.I, Impedance and Total Body Water was little difference but not at significant level it seems that both group women's in weight, B.M.I , Impedance and Total Body water were little difference in score

Ahemdabad city Employee women and House hold Women were significant in B.M.R and Fat % it seems that Employee Women are not so Fat % then House Hold women and their Basal Metabolic Rate is good then House Hold women

REFERENCE

- ⇒ American College of Sports Medicine ACSM Fitness Book (Champaign: Leisure Press c Illinois 1992), page no 1-8.
- ⇒ D.R. Brown "Exercise, Fitness and Mental Health" (1990), sports psychologist
- ⇒ Kamat's potpourri Research database 1996 / books ceas Education
- ⇒ Kenneth Cooper The Aerobics News volume 3, Number, (Dallas: Texas M.P.H,) P.2

* Vijay Dave

Physical Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 72 - 73

ISSN :- 2319 - 8168

A STUDY OF JOB STRESS AND JOB SATISFACTION OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN RELATION TO THEIR JOB PLACEMENT

Introduction

Stress is a complex term with many meaning. Physiologists describe stress as a total body reaction to any situation or agent which tends to destroy the homeostatic balance. Psychologist describe it as the manifestation on disturbed state of mind, so its cure lies in providing equilibrium or relaxation of mind. A certain amount of stress is in fact essential to push ahead in life. In all types of Jobs, there is an inter play between the demands that the job makes on the employee and those of his organizations is the cause of Job stress.

Lazarus (1966) stated that stress encompasses a whole spectrum of factors (stimulus, response, cognitive appraisal of threat, coping styles, psychological defences and the social milices).

Mc Garth (1970) has defined stress as the anticipation ability to perceived demands accompanied by anticipation of negative consequences for inadequate responses. Job Stress and Job Satisfaction go hand in hand. The right amount of stress can be a great motivating factor for Job Satisfaction.

Work is potent source of need gratification of all types such a physical, security, social and ego needs. Work not only provides status to the individual but also binds him to the society. Work occupies so much of mens life span that the satisfaction or dissatisfaction with it could affect the individual considerably in all walk of life. Job satisfaction is the total body feeling that an individual has about Job. Job satisfaction is important to the employers, the worker and the community. Steadiness of employment conditions of work, wages, advancement opportunity along with employees age, health, temperature, desire level of

aspiration, family relations and social status are important factors for satisfaction. Davis (1977), Locke (1976), Chen (1977) have stated that Job satisfaction is the extent to which and individuals needs, are satisfied.

Procedure

To achieve the objectives of the study a purposive sampling device was used to include 79 physical education teachers drawn from Govt. Public and Private Schools of Chandigarh. O.S.I by Srivastva and Singh (1984) and Job Satisfaction scale by Singh and Sharma (1986) were used for the collection of data. Analyses of variance(ANOVA) statistical procedure was applied to obtain the results.

Analysis of results

The results obtained after applying one way analysis of variance has been presented in tables for its analysis. The results pertaining to job stress have been presented in table land 2.

Table-I

Analysis of variance for job stress among physical education teachers working in Govt. Public and Private schools.

Source of variance	SS	Df	MSS	F
With in group	3147.00	76	41.41	27.31*
Between the groups	2261.77	2	1130.89	

*Significant at 05 level $P > 4.90$

The results presented in table-I indicated significant difference in the Job stress among Govt. Public and Private male physical education teachers. As the obtained F value was found greater than 4.90 required to be significant at five percent level. Further Scheffe's post had test of significance was applied to seed the direction of results which has been

* PTI, Shree C.J. Patel Vidhyadham, Surat

presented in table-2.

Table-2

Difference between paired means for Job stress.

Govt. Schools N=27	Public School N=27	Private Schools N=25	MD	CI
120.85	132.22	-	11.37*	5.48
120.85	-	121.04	0.19	5.59
-	132.22	121.04	11018*	5.59

*Significant at .05 level

The results of post hoc test revealed that teachers of Public schools faced more Job stress than the teachers working in Govt. and Private schools as the Mean difference in these cases were found greater than the critical ratio at 05 level. However no significant difference was observed between the teachers working in govt. and private schools. The results pertaining to Job satisfaction have been presented in table-3

Table-3

Analysis of variance for Job satisfaction among physical education teachers working in govt. Public and Private schools.

Source of variance	SS	Df	MSS	F
With in group	2278.19	76	29.98	41.87*
Between the groups	2510.53	2	1255.27	

*Significant at 05 level $P > 4.90$

The results of Table-3 indicated significant difference among male physical education teachers working in the schools of different organization as the obtain F value was greater than table value of 4.90 required to be significant at 05 level. Scheffe's post hoc test of significance was applied to see the direction of results and subsequently presented in table - 4.

Table - 4

Difference between paired means for Job Satisfaction of teachers.

Govt. Schools N=27	Public School N=27	Private Schools N=25	MD	CI
68.74	80.52	-	11.78*	4.66
68.74	-	68.52	0.22	4.75
-	80.52	68.52	12.00*	4.75

*Significant at .05 level

The results of post hoc test of significance revealed that the male teachers working in Public schools

experienced more Job satisfaction than their counter parts as the mean difference in the scores were found greater than their respective critical ratios at five percent level. However no significant difference was observed between the teachers working in govt. and private schools.

Discussion

The results presented in foregoing table revealed in that Job stress and Job satisfaction of Public schools was more than the teachers working Govt. and Private schools. The results were in agreement of study conducted by Thakur (1993) but contradictory to study conducted by Sharma (2009). However one thing is clear that busy and reasonable stress full life is better and provides satisfactor because with these qualities people are appreciated. Moreover they are not the devil's brain workshop. The teachers of public schools worked under more Job stress which paid them dividend for providing them better job satisfaction. The teachers of public schools have been working under favourable environment. The results of the study conveys the message that a reasonably stress full life provides better Job Satisfaction. Therefore one should keep himself busy in constructive work so that he becomes a useful and respectable person in the society.

REFERENCE

- ⇒ Chen, Wen Shyong, "The Job satisfaction of school teachers in Republic of China as related to personal and organizational characteristics. Dissortation Abstract International 38: 6(197).
- ⇒ Davis, Keith, "Human behaviour at work, organizational behaviour" Tata Mc Grow Hills Publishing Co. New Delhi 1977.
- ⇒ Lazarus, R.S (1966) "Pattern of adjustment" Mc Graw Hill Kage Kusha Takyo, Japan.
- ⇒ Locke, E.A., "The nature and cause of Job Satisfaction". Handbook of industrial an. organizational psychology.
- ⇒ Sharma, M.L (2000) "A comparative study of Job stress, Job Satisfaction and adjustment of college Phy. Edu teachers of H.P., Panjab and Chandigarh. Unpublished Ph.D thesis P.U.Chandigarh.

* Kalpesh V. Patel

Physical Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020 Page :- 74 - 76

ISSN :- 2319 - 8168

COMPARATIVE STUDY OF ANTHROPOMETRIC MEASUREMENT ON NORTH GUJARAT UNIVERSITY FOOTBALL AND ATHLETIC PLAYERS

The purpose of this study was to find out the difference between Anthropometric Measurement on North Gujarat University Football and Athletic players. For this study College players are selected. For this study North Gujarat Hemchandaracharya Inter college tournaments players were selected randomly. The male player of Football and Athletics players were selected.

The age group was between 18-28 years. For this study 2013-14 years of football and Athletic players were selected. For this study Anthropometric measurement like weight, Height, chest circumference, biceps measurement, thigh circumference, calf circumference was taken.

Those who are played in Football game and Athletics Event of North Gujarat Inter university tournament were selected randomly for the purpose of the study. For this study 50 players of football players and 50 players of Athletic were selected randomly. From static analysis in Anthropometric measurement Football and Athletic Players measurement was slightly different.

Keyword:- Anthropometric, Physical Fitness

Introduction

Anthropometric is a term which refers to taking quantitative measurements of the human body. Numerous measurements of the body can be taken, ranging from bone density scans to height measurements. There are a number of ways in which anthropometric information can be utilized and there are several large databases of measurements from thousands of people which can be used for the purpose of comparison and study. The origins of taking measurements of humans is quite old, although the term "anthropometric" was not coined until the 1800s. Physical fitness is the capacity of the heart, blood vessel, Lungs and muscles of function at optimal efficiency. Optimal efficiency means the most favorable health needed for the enthusiastic pleasurable participation in daily tasks and recreation activities. Optimal physical fitness makes possible of life style that the unfit cannot enjoy. To develop and maintain physical fitness requires vigorous efforts by the total body.

Method

For this study 50 players of football players and 50 players of Athletic were selected randomly. Players age was 18-28 selected for this study. For this study Anthropometric measurement like weight, Height, chest circumference, biceps measurement, thigh circumference, calf circumference was

To find out the comparison of Anthropometric measurement analysis of Football and Athletic College players North Gujarat university "t" test was applied. Statistical analysis was done of the raw scores and Mean Difference and standard Deviation was found and was represented through graph.

The level of significance chosen to study the significance by means of "T" test the significance standard was set at 0.05 level of confidence, which is considered adequate for the purpose of the study.

46

* Lecturer in Physical Education, Dept. of Physical Education, Saurashtra University, Rajkot.

TABLE-1

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of Height

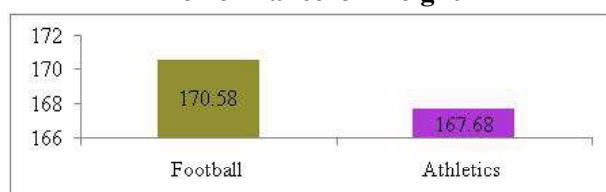
GROUP	MEAN	DIFFERENCE	"T" RATIO
FOOTBALL	170.58	2.90	1.89
ATHLETICS	167.68		

* Significant level T Ratio 0.05 (98) = 1.96

From table 1 it is seen that Foot ball group mean is 170.58 and Athletic group mean is 167.68 Mean difference between this two groups is 2.90 and 'T' ratio is 1.89 which is not significant at 0.05 level. Therefore it can say that the Foot ball and Athletics Players are slight difference in Height Graphically it is represented in Graph 1

Graph-1

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of Height

TABLE-2

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of Weight

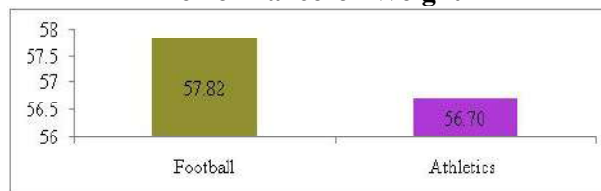
GROUP	MEAN	DIFFERENCE	"T" RATIO
FOOTBALL	57.82	1.12	0.89
ATHLETICS	56.70		

* Significant level T Ratio 0.05 (98) = 1.96

From table 1 it is seen that Foot ball group mean is 57.82 and Athletic group mean is 56.70 Mean difference between this two groups is 1.12 and 't' ratio is 0.89 which is not significant at 0.05 level. Therefore it can say that the Foot ball and Athletics Players are no difference in weight Graphically it is represented in Graph 2

Graph-2

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of Weight

TABLE-3

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of chest circumference

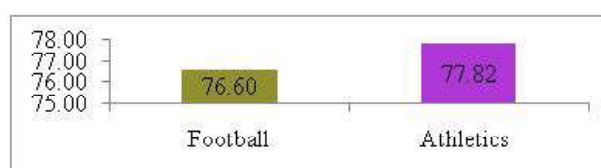
GROUP	MEAN	DIFFERENCE	"T" RATIO
FOOTBALL	76.60	1.22	1.34
ATHLETICS	77.82		

* Significant level T Ratio 0.05 (98) = 1.96

From table 1 it is seen that Foot ball group mean is 76.60 and Athletic group mean is 77.82 Mean difference between this two groups is 1.22 and 't' ratio is 1.34 which is not significant at 0.05 level. Therefore it can say that the Foot ball and Athletics Players are no difference in chest circumference Graphically it is represented in Graph 3

Graph-3

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of chest circumference

TABLE-4

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of biceps

GROUP	MEAN	DIFFERENCE	"T" RATIO
FOOTBALL	23.32	0.22	0.41
ATHLETICS	23.54		

* Significant level T Ratio 0.05 (98) = 1.96

From table 1 it is seen that Foot ball group mean is 23.32 and Athletic group mean is 23.54 Mean difference between this two groups is 0.22 and 't' ratio is 0.41 which is not significant at 0.05 level. Therefore it can say that the Foot ball and Athletics Players are

no difference in biceps' circumference Graphically it is represented in Graph 4

Graph-4

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the

*** Dr. H.B. Patil Performance of biceps**

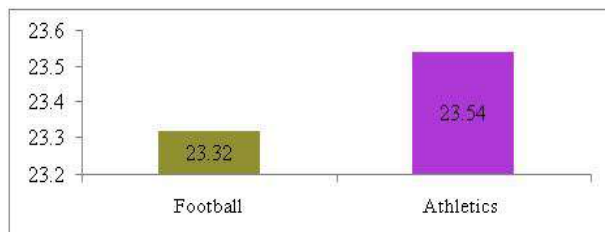

TABLE-5

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of Thigh circumference

GROUP	MEAN	DIFFERENCE	"T" RATIO
FOOTBALL	41.48	0.86	0.69
ATHLETICS	42.34		

*** Significant level T Ratio 0.05 (98) = 1.96**

From table 1 it is seen that Foot ball group mean is 41.48 and Athletic group mean is 42.34 Mean difference between this two groups is 0.86 and 't' ratio is 0.69 which is not significant at 0.05 level. Therefore it can say that the Foot ball and Athletics Players are no difference in thigh circumference Graphically it is represented in Graph 5

Graph-5

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of Thigh circumference

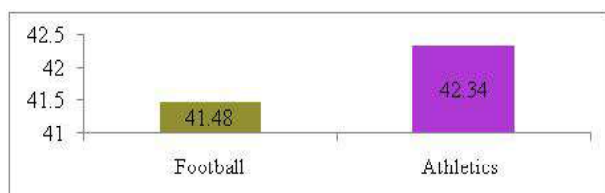

TABLE-6

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of calf circumference

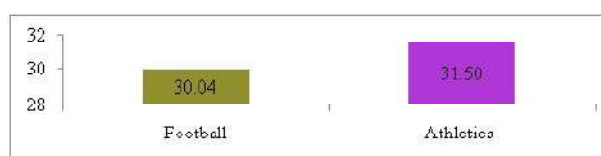
GROUP	MEAN	DIFFERENCE	"T" RATIO
FOOTBALL	30.04	1.46	1.92
ATHLETICS	31.50		

*** Significant level T Ratio 0.05 (98) = 1.96**

From table 1 it is seen that Foot ball group mean is 30.50 and Athletic group mean is 31.50 Mean difference between this two groups is 1.46 and 't' ratio is 1.92 which is not significant at 0.05 level. Therefore it can say that the Foot ball and Athletics Players are no difference in calf circumference Graphically it is represented in Graph 6

Graph-6

The Difference of the Significance of the Mean of Football and Athletics in the Performance of calf circumference

Conclusion

In Anthropometric measurement Football and Athletic Players measurement was slightly different.

*

ડૉ. મયુરધ્વજસિંહ યદ્વસિંહ જાડેજા

Physical Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 77 - 78

ISSN :- 2319 - 8168

રાષ્ટ્રીય શાળાકીય રમતોમાં પસંદ થયેલ પસંદિત રમતોના ખેલાડી ભાઈઓનો ગત્યાત્મક યોગ્યતા અને બુદ્ધિનો તુલનાત્મક અભ્યાસ

પ્રસ્તાવના :

શારીરિક પ્રવૃત્તિઓ માનજજીવનના અસ્તિત્વની સાથે જ સીધી કે આડકતરી રીતે માનવજીવન સાથે જોડાયેલી જોવા મળે છે. જીવનની અમુક પરિસ્થિતિઓમાં માનવીને ચપલ અને શક્તિશાળી બનવું જ પડે છે. આમ આપણે શારીરિક બળની પ્રવૃત્તિઓના વિકાસ માટે જુદી-જુદી રમતો, શારીરિક ક્રિયાઓ, માનસિક ક્રિયાઓની મદદ લઈએ છીએ. અન્યની તુલનામાં હું “સુપરિયર” છું. તે હેતુ સાથે માનવી શારીરિક બળની પ્રવૃત્તિઓ કરવા લાગ્યો. જેના કારણે શારીરિક બળની પ્રવૃત્તિઓમાં આમૂલ પરિવર્તનો થતાં ગયા. હરિફાઈ તત્વની માંગને સંતોષવા માનવીએ સંશોધનની આવશ્યકતા સ્વીકારી. શારીરિક પ્રવૃત્તિમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતામાં સ્નાયુશક્તિ, ઝડપ, ચપલતા, સમતોલન અને પ્રતિક્રિયા સમયનો સમાવેશ થાય છે. બુદ્ધિને મનોવૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રોનો સૌથી વધુ અગત્યનું પરિબળ છે. શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓની બુદ્ધિ તથા અન્ય શક્તિઓ મનોવૈજ્ઞાનિક કસોટીઓ વડે માપી તેમને શૈક્ષણિક તથા વ્યક્તિગત માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. આમ અભ્યાસમાં શારીરિક પ્રવૃત્તિમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતા તેમજ મનોવૈજ્ઞાનિક કસોટીઓનો સમાવેશ થાય છે.

પદ્ધતિ:

આ સંશોધન કાર્યનો હેતુ રાષ્ટ્રીય શાળાકીય રમતોના ખેલાડી ભાઈઓની ગત્યાત્મક યોગ્યતા અને બુદ્ધિનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવાનો હતો. આ સંશોધન કાર્ય ગુજરાત રાજ્યમાંથી રાષ્ટ્રીય શાળાકીય રમતોમાં પસંદ થયેલ પસંદિત રમતો જેવી કે વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડી અને ખો-ખો રમતના ૨૦૦ ખેલાડી ભાઈઓને વિષયપાત્ર તરીકે પસંદ કરવામાં આવેલ હતાં. વિષયપાત્ર ૧૩ થી ૧૭ વર્ષની વયજુથનાં હતાં. તેમની ઉંમરની ખરાઈ શાળાના લીવિંગ પ્રમાણપત્ર ઉપરથી કરવામાં આવેલ હતી. સંશોધન અભ્યાસ કાર્યક્રમ માટે ગત્યાત્મક યોગ્યતાના પાસાઓ જેવા કે, ઝડપ માટે (AAHPERD) યુથ ફિટનેશ કસોટી, ગતિસુમેળ કસોટી, સ્નાયુ સહનશક્તિ અને વિસ્ફોટક બળ માટે નોર્થ કેરોલીન ગત્યાત્મક યોગ્યતા કસોટીનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ હતો અને બુદ્ધિના માપન માટે દેસાઈ-શાબ્લિક-અશાબ્લિક સમૂહ બુદ્ધિ કસોટીનો ઉપયોગ કરેલ હતો.

માપનનાં ધોરણો:

માપનનાં ધોરણોમાં ગત્યાત્મક પરિબળ માટે ઝડપ માટે ૫૦ વાર દોડ (સેકન્ડમાં) ગતિસુમેળ માટે સ્કોટથ્રસ્ટ ૩૦ સેકન્ડમાં, (સંખ્યામાં), સ્નાયુ સહનશક્તિ માટે સીટઅપ્સ (૩૦ સેકન્ડ) (સંખ્યામાં), વિસ્ફોટક બળ માટે સ્ટેન્ડીંગ બ્રોડજમ્પને ઈંચમાં માપન કરેલ હતું. બુદ્ધિના માપન માટે દેસાઈ શાબ્લિક-અશાબ્લિક સમૂહ બુદ્ધિ કસોટી જે બુદ્ધિ માનાંકને ધ્યાનમાં લીધેલ હતી.

આંકડાકીય પૃથ્થકરણ:

રાષ્ટ્રીય શાળાકીય રમતોમાં પસંદ થયેલ પસંદિત રમતોના ખેલાડી ભાઈઓની ગત્યાત્મક યોગ્યતા અને બુદ્ધિનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો. આ સંશોધન કાર્યના અભ્યાસમાં પ્રાપ્ત થયેલ માહિતીના આધારે આંકડાકીય પૃથ્થકરણ કરવામાં આવેલ હતું જે દર્શાવે છે કે,

ગત્યાત્મક યોગ્યતાના ઝડપના પાસા માટે (AAHPERD) યુથ ફિટનેશ કસોટી લીધેલ. જેમાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડી અને ખો-ખોમાં ખેલાડી ભાઈઓ માટેની રમત પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે મેળવેલા ઝડપના સરાસરી મધ્યક અનુક્રમે ૬૨.૧૦, ૬૯.૨૩, ૬૭.૧૯, ૫૮.૦૭ અને ૬૩.૨૮ જોવા મળેલ અને “F રેશિયો ૧૧.૫૭૬” જોવા મળેલ હતો જે (૦.૦૫), (૪:૧૫), (૨.૪૩) એ સાર્થકતાને અનુસરતો ન હતો. જેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે રમતોના પાંચ જૂથો વચ્ચે ખેલાડી ભાઈઓમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતાના ઝડપના પાસામાં સાર્થક તફાવત માલૂમ પડેલ ન હતો.

ગત્યાત્મક યોગ્યતાના ગતિસુમેળના પાસા માટે નોર્થ કેરોલીના મોટર ફિટનેશ કસોટી લીધેલ, જેમાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડી અને ખો-ખોમાં ખેલાડી ભાઈઓ માટેની રમત પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે મેળવેલા ગતિસુમેળના સરાસરી મધ્યક અનુક્રમે ૬૩.૮૭,

*પ્રોફેસર-ગ્લોરીયસ કોલેજ ઓફ કમ્પ્યુટર સાયન્સ, રાજકોટ. ગુજરાત

૬૬.૭૩, ૬૩.૨૫, ૫૯.૧૯ અને ૬૫.૪૭ જોવા મળેલ અને “f” રેશિયો “૦.૭૬૮” જોવા મળેલ હતો. જે (૦.૦૫ (૪:૧૯૫) = ૨.૪૩) એ સાર્થકતાને અનુસરતો ન હતો. જેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે રમતોના ૫ જુથો વચ્ચે ખેલાડી ભાઈઓમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતાના ગતિસુમેળના પાસામાં સાર્થક તફાવત માલૂમ પડેલ ન હતો.

ગત્યાત્મક યોગ્યતાના સ્નાયુ સહનશક્તિના પાસા માટે નોર્થ કેરોલીના મોટર ફિટનેશ કસોટી લીધેલ, જેમાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડ્ડી અને ખો-ખોમાં ખેલાડી ભાઈઓ માટેની રમત પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે મેળવેલા સ્નાયુ સહનશક્તિના સરાસરી મધ્યક અનુક્રમે ૬૨.૫૮, ૬૪.૪૨, ૬૩.૮૧, ૫૯.૮૪ અને ૬૪.૫૩ જોવા મળેલ અને “f” રેશિયો “૦.૩૯૬” મળેલ હતો. જે (૦.૦૫ (૪:૧૫) = ૨.૪૩) એ સાર્થકતાને અનુસરતો ન હતો. જેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે રમતોના પાંચ જુથો વચ્ચે ખેલાડી ભાઈઓમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતાના સ્નાયુ સહનશક્તિના પાસામાં સાર્થક તફાવત માલૂમ પડેલ ન હતો.

ગત્યાત્મક યોગ્યતાના વિસ્ફોટક બળના પાસા માટે નોર્થ કેરોલીના મોટર ફિટનેશ કસોટી લીધેલ, જેમાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડ્ડી અને ખો-ખોમાં ખેલાડી ભાઈઓ માટેની રમત પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે મેળવેલા વિસ્ફોટક બળના સરાસરી મધ્યક અનુક્રમે ૫૯.૧૯, ૬૬.૫૪, ૬૩.૬૩, ૬૦.૪૮ અને ૬૨.૮૧ જોવા મળેલ અને “f” રેશિયો “૦.૯૫૨” જોવા મળેલ હતો જે (૦.૦૫ (૪:૧૯૫) = ૨.૪૩) એ સાર્થકતાને અનુસરતો ન હતો. જેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે રમતોના પાંચ જુથો વચ્ચે ખેલાડી ભાઈઓમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતાના વિસ્ફોટક બળના પાસામાં સાર્થક તફાવત માલૂમ પડેલ ન હતો.

આ અભ્યાસમાં બુદ્ધિ કસોટીના માપન માટે દેસાઈ શાબ્દિક-અશાબ્દિક સમૂહ બુદ્ધિ કસોટી લીધેલ. જેમાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડ્ડી અને ખો-ખોમાં ખેલાડી ભાઈઓ માટેની રમત પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે મેળવેલા બુદ્ધિ કસોટીના સરાસરી મધ્યક અનુક્રમે ૧૦૯.૧૩, ૧૦૯.૯૨, ૧૦૮.૪૬, ૧૦૫.૬૮ અને ૧૧૦.૬૪ જોવા મળેલ અને “f” રેશિયો “૨.૨૮” જોવા મળેલ હતો. જે (૦.૦૫ (૪:૧૯૫) = ૨.૪૩) એ સાર્થકતાને અનુસરતો ન હતો. જેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે રમતોના પાંચ જુથો વચ્ચે ખેલાડી ભાઈઓમાં બુદ્ધિ કસોટીમાં સાર્થક તફાવત માલૂમ પડેલ ન હતો.

તારણો:

આ અભ્યાસના સંશોધન કાર્યના પાયામાં જે મર્યાદાઓ રાખવામાં આવી હતી. તેમાંથી નીચેના તારણો તારવી શકાયા હતા.

- ખેલાડી ભાઈઓમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતાના ઝડપના પાસામાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડ્ડી અને ખો-ખો રમતોના પાંચ જુથો વચ્ચે સાર્થક તફાવત માલૂમ પડતો ન હતો.
- ખેલાડી ભાઈઓમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતાના ગતિસુમેળના પાસામાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડ્ડી અને ખો-ખો રમતોના પાંચ જુથો વચ્ચે સાર્થક તફાવત માલૂમ પડતો ન હતો.
- ખેલાડી ભાઈઓમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતાના સ્નાયુ સહનશક્તિના પાસામાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડ્ડી અને ખો-ખો રમતોના પાંચ જુથો વચ્ચે સાર્થક તફાવત માલૂમ પડતો ન હતો.
- ખેલાડી ભાઈઓમાં ગત્યાત્મક યોગ્યતાના વિસ્ફોટક બળના પાસામાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડ્ડી અને ખો-ખો રમતોના પાંચ જુથો વચ્ચે સાર્થક તફાવત માલૂમ પડતો ન હતો.
- ખેલાડી ભાઈઓમાં બુદ્ધિ કસોટીમાં વોલીબોલ, હેન્ડબોલ, હોકી, કબડ્ડી અને ખો-ખો રમતોના પાંચ જુથો વચ્ચે સાર્થક તફાવત માલૂમ પડતો ન હતો.

સંદર્ભ સૂચિ:

કંસલ, દેવીન્દર કે, ટેસ્ટ એન્ડ મેઝરમેન્ટ. ન્યુ દિલ્હી : ડી. વી. એસ. પબ્લીકેશન, ૧૯૯૬.

દેસાઈ, કૃષ્ણકાંત અને દેસાઈ હરિભાઈ, મનોવૈજ્ઞાનિક માપન, અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, જુન, ૧૯૭૮.

નાયક, ઈલાબેન અને અન્ય, શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન અને શિક્ષણ, પ્રથમ આવૃત્તિ : ગાંધીનગર, ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, ૨૦૦૧.

* S.M. Khokhar

** Chetna P. Patel

Returning school-aged children and adolescents to physical activity in the wake of COVID-19: Actions and precautions

The COVID-19 pandemic in India is part of the worldwide pandemic of corona virus disease 2019 (COVID-19) caused by severe acute respiratory syndrome corona virus 2 (SARS-CoV-2). The first case of COVID-19 in India, which originated from India, was reported on 30 January 2020. India currently has the largest number of confirmed cases in Asia. The Corona virus disease-2019 (COVID-19) pandemic is still spreading globally. As of December 31, 2020, it has reached 184 countries and territories, infecting more than 1.4 million people worldwide with more than 1,00,000 deaths.¹ The situation in India has improved significantly since December 31, 2019.² Owing to the unprecedented and effective quarantine measures taken across the country, Indian health authorities reported on March 18, 2020, that for the first time since the outbreak no new locally transmitted COVID-19 cases had been reported, marking a major turning point in the fight against the highly contagious corona virus.³ Since then, the daily number of new cases in the mainland of India has dropped to double digits, with new infections primarily originating from incoming air passengers from outside India.⁴ With the easing of the COVID-19 public health emergency in India, many of the stringent measures implemented during the crisis are gradually being relaxed, and the country is cautiously and methodically preparing to begin a post-pandemic return to normality. As part of the effort to restore societal activities suspended due to the virus outbreak, hundreds of thousands of primary, secondary, and high schools across the country, closed in January in an effort to curb the spread of COVID-19, have begun to reopen and resume their regular academic and physical education curricula, especially in low risk regions (i.e., in communities free of the disease).

Months of closures and community-wide lockdowns have inevitably disrupted the routine physical activities of tens of millions of students in India. Therefore, as schools begin to come back into service, there is a public health need^{5,6} to ensure that all Indian children and youth effectively move past the imposed restrictions that limited exercise by participating in the recommended levels of physical activity during the school day, including the time they spend being active in physical education classes. In addition, resuming regular physical activities may also help students recuperate from the stress and anxiety they experienced while in quarantine during the COVID-19 crisis.

1. Physical activity guidelines

Current guidelines on physical activity for children and adolescents aged 5-17 years generally

recommend at least 60 min daily of the following moderate- to vigorous intensity physical activities:⁷

- Neuromuscular coordination activities: Most of the daily activities should be moderate- to vigorous-intensity Neuromuscular coordination activities, such as bicycling, playing sports and active games, and brisk walking.
- Strength training: The program should include muscle strengthening activities at least 3 days a week, such as performing calisthenics, weight-bearing activities, and weight training.
- Agility training activity: Agility training activity activities should also be included at least 3 days a week, such as various drills, cone drills, lateral plyometric jumps, forward running, high knee drills and engaging in other hopping-type activities.

*Research Scholar. Gujrat University.-Ahemdabad

**Research Scholar. Gujrat University.-Ahemdabad

- Flexibility training activity: Flexibility training activities should also be included at least 3 days a week, such as forward lunges, side lunges, standing quad stretch, seat side straddle and engaging in other hopping-type activities.

It is well-established that physical inactivity leads to the development of chronic diseases^{8,9} and, given the past 2–3 months of social lockdown in India, a rise in sedentary behaviors should be anticipated, with a subsequent negative impact on the health and fitness related outcomes of Indian children and adolescents. Therefore, urgent actions are needed to normalize and restore physical activity among this population. Restoration of daily physical and sport activities should be progressive, beginning with short bouts of activities that are most appealing to children and youth and gradually increasing the number of days and the amount of participation time so that it is eventually sufficient to meet the guidelines while minimizing the risk of injury after the enforced layoff.¹⁰

2. Precautions

For public health reasons, staying active and healthy during the coronavirus pandemic has been important,^{11–13} and remains so now in India, where the severity of the outbreak seems to be subsiding. However, as the number of cases, deaths, and affected countries continues to rise,^{1,14} COVID-19 is clearly still a serious public health threat across the globe. Concerns remain about a second wave of the virus that might be triggered by cases involving travelers, many of whom are Indian students returning after being in infected areas overseas.^{4,15} Therefore, the continued implementation of measures necessary for preventing the re-introduction of COVID-19 and protecting the health of Indian children and youth as they return to the school environment remains critical. In light of these public health concerns, the World Health Organization (WHO),¹⁶ Indian Center for Disease Control and Prevention,¹⁷ Ministry of Education of India,¹⁸ and others^{19–22} continue to emphasize the importance of preventing and controlling coronavirus and the steps that schools and parents should take to help protect children and adolescents as they resume their regular school schedules. Here, we outline several of these standard day to day precautions related specifically to physical activity among school-aged

children and adolescents.

3. What should school administrators and physical educators do?

Stay informed of updates from WHO and from national^{17,18} and local school and health authorities on the latest developments related to COVID-19. These include recommended public health responses and guidelines for controlling and preventing the spread of the virus.

- ⇒ Encourage proper social distancing¹⁶ on campus (i.e., the WHO recommends maintaining at least 1 m distance between students and between school staff, and anyone who is coughing or sneezing).
- ⇒ Implement recommended protective measures, including performing daily health checks, wearing masks, conducting temperature checks, and providing designated routes to classrooms.
- ⇒ Avoid crowds and large gatherings within and near school boundaries, including school entrances, playgrounds, and classrooms. Implement physical education or physical activity classes with staggered time tables to avoid crowding.
- ⇒ Make hand-washing or hand sanitizer stations available and easily accessible in all classrooms, restrooms, playgrounds, track fields, and school buses.
- ⇒ Sanitize all surfaces and equipment regularly at the school, including sports facilities and equipment.
- ⇒ Restrict physical activities that involve body contact and the sharing of sports equipment, as well as water bottles. Choose drills and exercises that encourage social distancing. Avoid sport activities involving body contact between students or contact with shared equipment (e.g., balls), especially when resuming physical activity programs.
- ⇒ Contact the student's parents immediately if a student experiences any abnormal respiratory symptoms. Isolate the student and anyone who may have been exposed to the virus. Plan physical activities that accommodate children with special healthcare needs,²⁰ including children who have chronic illnesses (such as asthma, diabetes, cancer, or heart disease) or immune or neuromuscular problems. Avoid continuous vigorous activity for these children.
- ⇒ Create innovative teaching strategies as

needed, including Internet-based, virtual delivery of classes in order to minimize direct student-to-student and student-to-teacher contact.

4. What should parents do?

- ⇒ Practice good respiratory hygiene with children both at home and at school (e.g., covering the mouth and nose when coughing and sneezing, as well as washing hands frequently for at least 20 s).
- ⇒ Encourage children not to touch their eyes, nose, and mouth with unwashed hands.
- ⇒ Discourage children from shaking hands with their close friends and relatives.
- ⇒ Encourage children to practice social distancing when playing sports or engaging in physical activities in the home environment or neighborhood.
- ⇒ Monitor children closely for any flu-like symptoms and contact a healthcare provider immediately if any suspected respiratory illness is noted.
- ⇒ Frequently sanitize sport or exercise equipment kept in the home.
- ⇒ Stay active with children at home by engaging in moderate-intensity activities such as active exercise games, sports, and walking, while maintaining the recommended social distancing from neighbors and each other.
- ⇒ Ensure that children get adequate sleep. Per current guidelines, children aged 5–13 years should have 9–11 h of uninterrupted sleep per night and those aged 14–17 years should have 8–10 h of uninterrupted sleep per night.²³

5. Conclusion

While these general recommendations focus on physical activity and health guidelines in India as the COVID-19 subsides, they are relevant for all countries globally. Participating in daily physical activity is known to facilitate healthy development in school-aged children and adolescents and is important for achieving the goals of Healthy India 2030,²⁴ which include the prevention of the early onset of chronic diseases among Indian citizens. As COVID-19 continues to spread globally, it is imperative that all school administrators, teachers, and parents remain vigilant and mindful of the recommended infection prevention and control measures as students return to normal life and resume their daily sports and physical activities.

Acknowledgment

The authors thank Dr. Vijay Solanki for his technical assistance in compiling and verifying the data provided in the article.

Authors' contributions

PC and FL were responsible for the overall concept and content of this opinion article and writing the first draft of the manuscript. All authors were involved in the literature search, data interpretation, and writing, editing, and critical revision of multiple versions of the manuscript. All authors have read and approved the final version of the manuscript, and agree with the order of presentation of the authors.

Competing interest

The authors declare that they have no competing interests.

References

1. John Hopkins University. Coronavirus COVID-19 global cases by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University. Available at: <https://www.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6>. [accessed 30.12.2020].
2. World Health Organization. Rolling updates on coronavirus disease. Available at: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>. [accessed 30.12.2020].
3. National Health Commission of the People's Republic of India. March 19: daily briefing on novel coronavirus cases in India. Available at: http://en.nhc.gov.cn/2020-03/19/c_77945.htm. [accessed 30.12.2020].
4. National Health Commission of the People's Republic of India. April 1: daily briefing on novel coronavirus cases in India. Available at: http://en.nhc.gov.cn/2020-04/01/c_78614.htm. [accessed 30.12.2020].
5. Ainsworth BE. Step it up: promoting physical activity in school-aged children and adolescents in India. *J Sport Health Sci* 2017;6:386–7.
6. Li F, Mao L, Chen P. Physical activity and prevention of chronic disease in Indian youth: a public health approach. *J Sport Health Sci* 2019;8:512–5.
7. World Health Organization. Physical activity and young people: recommended levels of physical activity for children aged 5–17 years. Available at: <https://www.who.int/>

* Dr. Dharmendrasinh V. Gohil

Arts (History)

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020 Page :- 82 - 84

ISSN :- 2319 - 8168

India's Revolutionary Activities in Abroad

Abstract— In our paper we have describe the activities done by the sardar sinh rana abroad. We all know about the sardar sinh rana who is a freedom fighter and he had done many activities for fredoming Inida.

Keyword: freedom fighters in Indian history. Making India More Discipline.

The Bangabhang and the revolutionary activities that took place during it have two obvious masculinities: one in India and the other abroad, mainly the San Francisco-Canada Gadar movement and in Paris and London, efforts of Pandit Shyamji Krishnavarma and Sardar Singh Rana and all allies at the India House. It is not surprising that there was a kind of coherence, continuity and clarity in the activity of the dreamers of the armed revolution in India or outside India. Otherwise how Madam Cama would have published 'VandeMataram' in London and Paris in the same way as Arvind Ghosh's 'VandeMataram' was published in Calcutta. It will be interesting to note that after the establishment of 'Bharat Bhavan' in London, many other centers of movement with similar names were established abroad.

After the Bangabhang, the third phase of the armed conflict, like "Deep Se Deep Jale", started in the second decade of the twentieth century and lasted till 1930. We are mainly familiar with the names of Bhagat Singh, Chandrasekhar Azad, Ramprasad Bismil, Ashfaqullah, Sukhdev, Rajguru, Batukeshwar Dutt and a few others, but there was lot more going on whose documents are being found. The then head of the intelligence service, James Campbell, noted: "In the decade from 1907 to 1917 alone, about 2,000 revolutionaries were captured in Bengal and executed or sentenced to death in the Andamans."1

Some of the other lawsuits were : 334 revolutionaries, 228 major 'Conspiracies' lawsuits, 44 historical lists, Punishment of 60 revolutionaries of Assam and Bengal, 41 Bihar, 16 Mumbai - Sindh, 54 Madhya Pradesh, 17 Madras, 37 Punjab - Rajputana, 108 Uttar Pradesh.

The lone Gadar Party, which was found in San Francisco at the hands of Lala Hardayal, but its efforts extended beautifully. So many people were punished in his frequent conflicts: 7 hanged in Lahore conspiracy case, 17 sentenced to Andaman's black water punishment, 27 to black water, 6 people get 10 to 2 years, 5 executions (converted to black water) in Lahore conspiracy-2, 8 to black water, 1 hanged executed in Lahore conspiracy-3, 5 executed in black water, 1 in 1 year fulfilment, 6 hanged executed in Mandle-conspiracy-1, 1 converted to black water, 5 to black water, 1 for seven years, 3 hanged executed in Mandle-conspiracy-2, 1 to black water, San Francisco case (California) 15 sentenced from 5 to 15 years in prison. 1 to black water in Mandi Conspiracy - 1, 4 from 14 to 3 years, 1 to black water in Mandi Conspiracy - 2, 7 were hanged in the Feroze shah case, 2 hanged, Death of two during fight 5 hanged in Vala Railway Bridge

case, 1 hanged in Anarkali Case, 2 hanged in murder case of father (Priest), 4 black water, 1 get two years imprisonment, 23rd Cavalry (Digshai) Court Marshal, Twelve were shot, 6 to Black water, 11 to get 7 to 3

*Visiting Lac. Dept. of Hstory. M. K. Bhavnagar University. Bhavnagar

years imprisonment in Mainpuri Conspiracy, 4 hanged in Kokari (Four lawsuits), 5 to Black Water, one get 14 years, four get 10 years, Four get 5 years, One get 4 years, One get 3 years, Hanged in Lahore Conspiracy-1 (1930), 7 get Life Imprisonment, One get 7 years, One get 5 years, Life Imprisonment in Lahore Conspiracy-2, Twelve get 7 to 2 years in prison, Seven were declared fugitives, various sentences of 2 to 10 years in Delhi Conspiracy, Devdhar Conspiracy 16 people were sentenced from 2 to 10 years. In Inter Provincial case 3 to Black Water, Three get 14 years, Eleven get 7 years, Eight get 3 to 5 years, 8 sentenced for two to five years in Karachi Conspiracy.

It is a historical and interesting fact that in our tireless efforts for India's independence, our revolutionaries were able to mobilize foreign fighters and thinkers as well. We are familiar with some of the names that have been used to correspond with revolutionaries from different countries, to meet them, to travel and to work for world opinion.

We are familiar with some of the names of the perpetrators (such as Lala Hardayal, Pandurang Sadashiv Khankhoje, Taraknath, Madam Bhikaiji Kama, Sardarsinh Rana, Pandit Shyamji Krishnavarma, VanchiIyer, Raja Mahendra Pratap, Vinayakaraao Savarkar, Virendranath Chattopadhyay, Manvendranath Rai, Rash Bihari Ghosh, and Subhash chandra Bose). But there were many others who traveled from one country to another, visiting Iceland, Egypt, China, Russia, Thailand, Burma, Siam, France, Argentina, Canada, Afghanistan, England, Sweden, Japan, Turkey, the Philippines, Vietnam – none were left. The Home Rule Society held in London in February 1905 was established under the chairmanship of Shyamji Krishnavarma. Since then, the victory flag of the Azad Hinf Fauj was planted in the 1946 in Rangoon-Andaman. Until then, this revolution of more than 40 years in foreign countries! 2 Soviet Russia influenced Indian revolutionaries in two ways: first, the fathers of the October Revolution were already aware of India's plight, and second, the way in which a "revolution" took

place in Russia could serve as a lesson in opening the door to Indian liberation. A third reason remained timely. Soviet Russia's aggressive stance against the imperialist countries seemed to suit for India. However, inequality in India arose only when Russia, America and France were not reconciled in World War II and Summer Guha's guess is that on August 1945, Subhash took the risk and went to Russia, was caught there and died somewhere in prison! But the picture of the joint efforts of the Russian-Indian revolutionaries - is like examining strange events. Maxim Gorkha was in constant touch with Pandit Shyamji and Madam Kama. The 'Gadar' leaders of 1914, Virendra Chattopadhyaya, Bhupendranath Dutt (Swami Vivekananda's brother), Mohammad Bartullah, King Mahendra Pratap, the defendant Acharya, Abdulrab Work and Pandurang Khankhoj went on a trip to Russia. In 1916, Mahendra Pratap sent two delegations to meet King Zar, but was not allowed to do so. A third delegation was also arrested. In July 1910, twenty-eight revolutionaries arrived in Tashkent from Kabul. Its leader, Abdul Rabb, was a brilliant intellectual. Held a high position in the Foreign Office of England. Joined the Berlin Committee in 1908 to join the Indian Army in Mesopotamia, also met Lenin. . Due to both the Khalifate movement and the situation in Kabul, some Muslims arrived in Russia with a feeling of British opposition. One such group of 89 youths was led by Mohammad Akbar Khan.

As the Council for International Paganda noted in November "170 Indians were here in Tashkent and another 600 in Teremz." A suburb of such migrating Indians had settled in Adizan, a group led by Audit Usmani had also arrived. M. N. Roy was in Russia at the time, but the two concepts of "anti-British struggle" and "proletarian state" continued to be confused, so it is not clear how he contributed to the pure Indian War of Independence. Roy himself stated at the December 1927 meeting: "If you are not united, how can you fight against the British? Your future fight is unclear." The truth is that

some of these caliphs came to fight. The rest wanted Russian cooperation in their efforts to free India. The Bolsheviks did not want a repeat of the revolution in India. Roy became the first Indian communist 1920 and founded the Medes Con Communist Party. Standard 4th Gujarati pass, Ravabhai was desperate to teach his son Sardar. So he taught him among three sisters with all his efforts. After studying in the dusty school of Kantharia, Sardarsingh entered Alfred High School in Rajkot. Today that school is known as "Mahatma Gandhi Vidyalaya". Respected Mahatma Gandhi studied with Sardar Singh and used to call him "Sadubha". When Gandhiji went abroad, Sadubha was also present at his farewell ceremony. After completing his secondary education in Rajkot, he entered Elphinstone College in Mumbai for higher studies. He was an ordinary man so State of Limbdi helped him. Lathi State also provided some help. 3

Limbdi Thakorsaheb Jashwant Singhji helped him freely. From high school until graduation, scholarship of monthly Rs. 20 and Rs. 3000 to go to London. He was also given warm clothes. Seeing Sardarsingh's intelligence, he also expressed his desire to adopt him but Sardarsingh refused very politely.

Sardarsingh's equivalent was Shyamji Krishnavarma of Mandvi (Kutch). They both were friends, passionate patriots and passionate revolutionaries.

Leaving Mumbai's College, Sardarsingh joined Ferguson College in Pune. Here he got acquainted with Lokmanya Tilak and Surendranath Banerjee. Both these suppressed the sense of patriotism in Sardar Singh. 4

As a student, Sardar Singh Rana came in contact with the Congress. In 1895, Sardar Singh Rana participated in the Poona Congress session as a volunteer. Even on that day, foreign attire was considered welcome in the educated society still Sardarsingh Rana came in Kathiawadi attire (Traditional). Surendranath Banerjee was impressed by his thoughts and sense of patriotism and gave a picture with his signature and a copy of his speech. 5

Sardar Singh Rana was married to Sonalba Jadeja. Sonalba was the daughter of Bhingada village. Sonalba had two sons: the eldest son was named Ranjit Singh and the youngest son was named Natwarsinh Rana.

References

- ⇒ based on the visit of rajendrasinh rana (every week)
- ⇒ Oza, Dakshababen, 'Passionate Revolutionary Sardar Singh Rana', Publisher: Balbharati Trust, p. 5
- ⇒ Ibid, p. 5
- ⇒ Ibid, p. 6
- ⇒ Patel Mangubhai Ra. , 'India's Freedom Struggles and Its Founders', Publisher: University Granth Nirman Board, State of Gujarat, p. 496

*Dipali K. Parmar

EDUCATION

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 85 - 86

ISSN :- 2319 - 8168

Development of Teacherhood in Teachers

It is said that **teachers are born, not become**. If so, why is education seen as a profession? If the profession of education is possible, then becoming a teacher can also be considered as earned. The word teacher seems heavy weighted when the dream of becoming a teacher has come true. The responsibility on teachers cannot be estimated by other professionals or people. The fate of all the children studying in the school is decided by the educational work done during the year by a teacher. That can be good or narcissistic. In order to fulfil such a big responsibility, it is necessary for the teacher to fully develop their teacherhood. Research on '**The Development of Teacherhood in Teacher**' reflects light on some facts.

- Development of teacherhood in teacher depends on many factors. They are as below:
- The home environment in which the teacher is born, the study and occupation of the members of the household, the awareness towards education, the education and facilities to be provided to the children, children's responsibilities towards their home are like a ladder leading the child to become a teacher. School teachers become the role model for a child during its school days. Many children are seen to have followed their friends without any self thinking.
 - Admission to the training institute after the determination to become a teacher, its disciplined and knowledgeable environment, participation in various activities with classmates, real school experience through off campus and internship, and the direction from the lesson notes make the seed of the teacher a plant. Which gradually **transforms into a tree through experience**.
 - Starting a career as a teacher after training and entering into the first school, warm welcome by the students there, behaviour of fellow teachers, strict or flexible teaching environment, relaxation of the implementation of innovative ideas in education etc. are the factors which play a big role in advancing or hindering the development of teacherhood.
 - In addition, the teacher's preparation, the depth of the subject matter, the efforts to eliminate imperfections, the day-to-day events with the student at school, the experiences gained from it were effective factors in the development of teacherhood.
 - The ability to work with different types of students in the classroom, the desire to be loved by children, the application of different methods and experiments in teaching have been influential to the teacher.
 - The job in the homeland seemed to have the most impact on the teacher's psyche. Also don't get tired or bored in teaching work, rich reading habits have been effective in diversifying example skills beyond the subject matter.
 - Regularity in work, accuracy, spirit of learning from senior or junior, observing the behaviour and periods of teachers who work faithfully seemed the driving force for the development of teacherhood.
 - Students learn with interest, their diligence, curiosity, good performance in exam become like a nutrition in developing teacherhood.
 - The use of Internet and ICT in teaching, as a teacher, what can I give to a student? And how? Such constant contemplation, readiness to leave comfort zone and accept challenges became the affective factors in teacher development

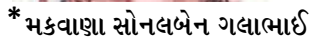
*Research Scholar, Department of Education, M. K. Bhavnagar University. Bhavnagar

- Periodic in-service training during the profession of teacher, discussion in training, introduction to experts, resolving difficulties in the subject, the connection with curriculum changes and new trends, accelerates the development of teacherhood.
- Salary increase in financial stringency, teaching in a stress-free environment, participation in co-curricular activities, management, lack of 'bossism' in school helped to develop with free minded.
- Principal's qualities like neutrality, selflessness, dedication to work, responsible class behaviour, constant study also helped in development. The lack of a clerk led to work all administrative works and thus administrative knowledge increased.
- Adequate knowledge of methodology, pedagogy and educational psychology in the teacher, foresight gained by adopting the trends of change played an effective part in teacherhood's development.
- The teacher's own beliefs, attitudes and positivity have the greatest impact on his development. Along with the job, higher studies(Ph.D.) also increased the teacher readiness. There is continuous development of teacherhood while maintaining a balance between society and education.

Just as a potter moulds a lump of clay, so did teaching moulded the teacherhood in teacher. Empathy is cultivated if the student's heart can be reached. That is the huge factor in teacher's development. At last it can be said that, **"Teacherhood is not congenital but acquired."** – Dr. Chandrakant Bhogayata.

References

- ⇒ Bazeley, P. (2013). Qualitative data analysis. New Delhi : Sage.
- ⇒ Braut, V., & Clarke, V. (2013). Successful qualitative research. London : Sage.
- ⇒ Bogdan, R. C., & Biklen, S. A. (1998). Qualitative research for education : An introduction to the theory and methods, (3rd Ed.). Boston : Allyn.
- ⇒ Flick, U. (2009). An introduction to qualitative research, (4th Ed.). London : Sage.
- ⇒ Miles, M. B. and Huberman, A.M. (1994). Qualitative data analysis. An expanded source book, 2nd ed., London.
- ⇒ McMillan, J. H., & Schumacher, S. (1998). Research in education, (2nd Ed.). New York : Harper Collins.
- ⇒ Punch, K. (2009). Introduction to research method in education. London : Sage.
- ⇒ Silverman, D. (2009). Qualitative research, (3rd Ed.). New Delhi : Sage.
- ⇒ Urquhard, C. (2013). Grounded theory for qualitative research. London : Sage.
- ⇒ ઢીલા, એસ. (૨૦૧૬). સમર્થ શિક્ષકોનું શિક્ષકત્વ : એક ગુણાત્મક અભ્યાસ. અપ્રકાશિત શૈક્ષણિક સંશોધન. સંશોધન અને વિકાસ એકમ, જિલ્લાશિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, અમરેલી.
- ⇒ ધામેલિયા, એ. (૨૦૧૧). ચિન્તનશીલ પૂર્વસેવાકાલીન શિક્ષકોનાં લક્ષણો અને તેમના ચિન્તનના સ્તરો. અપ્રકાશિત પીએચ.ડી. મહાનિબંધ, એમ.કે.ભાવનગર યુનિવર્સિટી, ભાવનગર.
- ⇒ મીઠાણી, ફ. (૨૦૦૦). પાંચ શિક્ષકોની કથાઓ : શિક્ષકોના વિકાસનો એક ગુણાત્મક અભ્યાસ. અપ્રકાશિત એમ.એડ. લઘુ શોધનિબંધ, એમ.કે.ભાવનગર યુનિવર્સિટી, ભાવનગર.
- ⇒ વ્યાસ, જ. (૨૦૦૮). ગુણાત્મક સંશોધનની પદ્ધતિના અનિવાર્ય ભાગરૂપ માહિતીના પૃથક્કરણનું માર્ગદર્શન શી રીતે આપી શકાય ? વી.પટેલ, ને અન્ય (સં.), શૈક્ષણિક સંશોધનનું માર્ગદર્શન શૈક્ષણિક સંશોધનની પદ્ધતિઓ. (પૃ. ૮૩-૮૦). સુરત : ગુજરાત રાજ્ય, એજ્યુકેશન ફેકલ્ટી, પીએચ.ડી. ગાર્ડ એસોસિએશન.

અનેક પડકારો, અડચણોનો સામનો કરીને આજ સુધી પોતાનું અસ્તિત્વ જાળવી રાખ્યું છે. ભવ્ય અને ભાતીગળ લોકસંસ્કૃતિ એટલે વઢિયારી લોકસંસ્કૃતિ. મુકેશપુરી ગોસ્વામી નોંધે છે કે, "અહીં માન છે. સન્માન છે. મહેમાનો ભગવાન છે. ખમીરી - ખુમારીને દિલેર-દાતાર, વઢિયારી ધરાની ઓળખ છે." વઢિયાર પંથકની સંસ્કૃતિ ખૂબ જ ઉત્તમ છે. અહીંની સંસ્કૃતિ આગવી અને ભાતીગળ છે. આ પ્રદેશ સંતો - ભક્તો, કવિઓ રાજવીઓ, જતિ-સતિ, દાનવીરો અને શૂરવીરોની ગાથાઓથી ભરચક આ પ્રદેશ ભાગ્યશાળી છે. વઢિયાર પ્રદેશનો ઐતિહાસિક ઇતિહાસ સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ, પૌરાણિક ઐતિહાસિક અને ધાર્મિક સ્થળોએ સચવાયેલો છે. આના માટે અનેક પાળિયાઓ અને સ્થાનકો તેની સાક્ષી પૂરે છે. વઢિયાર પંથકનું લોકજીવન અનોખું છે. વઢિયાર પંથકના લોકજીવનમાં ત્યાં ની રહેણી કરણી, પોશાક, બોલી, ઉત્સવ, મેળાઓ માન્યતાઓ તેમજ પરંપરાનું ખૂબ જ મહત્વ છે. વઢિયાર પંથકમાં અનેક સમાજના લોકો વસતા હોવાથી દરેકમાં વિવિધતા જોવા મળે છે. આ પ્રજા ભેદભાવમાં માનતી નથી. અને દરેક સમાજના લોકો હળીમળીને સાથે રહે છે. અહીં તેમની એકતાના દર્શન થાય છે. બંધુત્વ અને ભાઈચારાની ભાવના અહીંના લોકોમાં વિશેષ જોવા મળે છે. દરેક લોકો એકબીજાની મદદ કરવા માટે તત્પર રહે છે. અહીં સ્ત્રીઓને પણ માનથી જોવામાં આવે છે. અને નાના મોટા લોકો વચ્ચે મર્યાદા જળવાઈ રહે છે. અહીંયા સંયુક્ત કુટુંબપ્રથા ચાલે છે. કુટુંબના પિતા વડા ગણાય છે. અહીંના લોકો પહેલા કાયા માટીના ઘરોમાં રહેતા હતા. હાલમાં સિમેન્ટ-કોકિટના ધાબાવાળા પાકા મકાનમાં પણ રહે છે. અંતરિયાળ ગામોમાં હાલમાં પણ કાયા ઘરોમાં લોકો રહે છે. એમાં વાર તહેવારે તેને છાણથી લીંપીને સરસ નવું બનાવવામાં આવે છે. આ છે આપણી ભાતીગળ લોકસંસ્કૃતિ.

હાલમાં ટેકનોલોજીના વિકાસના કારણે માનવીના સુખસગવડવાળા અનેક સાધનો મળે છે. અત્યારે આ વસ્તુઓથી સુવિધાઓ તેમના ઘરોમાં જોવા મળે છે. તો પણ લીંપેલા ઘરોની તો વાત જ કંઈક અલગ જ હોય છે.

વઢિયાર પંથકનું સમાજજીવન :

આ પંથકનું સમાજજીવન અનેક વિવિધતાઓથી ભરેલું છે. અહીં દરેક સમાજના લોકો વસે છે. અહીંના દરેક સમાજની આગવી ઓળખ છે. અહીં જોવા જઈએ તો ઠાકોર, હરીજન, ચૌધરી, ભરવાડ, નાડોદા, ગઢવી, નાઈ, લુહાર, મોચી, સાધુ, બ્રાહ્મણ, દરબાર, મુસલમાન, ફકીર, જૈન, પ્રજાપતિ, દરજી, આહીર તેમજ અન્ય સમાજો અગરીયા, વાદી, મલ, ઘાંચી વગેરે સમાજના લોકો પણ રહે છે. અહીં સૌથી વધુ વસ્તી ઠાકોર સમાજની છે. વઢિયાર પંથકના દરેક ગામમાં આ સમાજના લોકો વસવાટ કરે છે. તેઓનો મુખ્ય વ્યવસાય ખેતમજૂરી અને પશુપાલન છે. તેમની પાસે સારા પ્રમાણમાં જમીન જોવા મળે છે. આ પ્રદેશના દરેક ગામમાં દશનામ ગોસ્વામી સમાજના લોકો વસવાટ કરે છે. આ સમાજના લોકોની સંખ્યા પણ સારા પ્રમાણમાં છે. આ પ્રદેશના લોકો ઉત્સાવો ધામધૂમથી ઉજવે છે. ઉત્સવપ્રિય અને મોજીલી પ્રજામાં સંપ અને એકતા જોવા મળે છે. આ સમાજે અનેક સંતો આપ્યો છે. આ સમાજ સંતોનો સમાજ છે. અહીંયા દરબાર સમાજના લોકો પણ રહે છે. તેમનો વ્યવસાય ખેતી અને પશુપાલન છે. આ સમાજ ભાતીગળ પહેરવેશ ધરેણાં અને અનોખા રીતરિવાજથી પોતાની

અલગ જ છાપ ઉભી કરે છે.

વઢિયાર પંથકનો પહેરવેશ :

અહીંના લોકોના પહેરવેશમાં જોઈએ તો હિન્દુ પુરુષો ધોતી - પહેરણ, અઢીવટો, પહેરણ માથે ટોપી કે રૂમાલ બાંધે છે. જ્યારે હિન્દુ સ્ત્રીઓ સાડી, ઘાઘરો, કબજો, કાપડું વગેરે પહેરે છે. પહેરવેશની બાબતમાં દરેક સમાજ અલગ તરી આવે છે. રબારી, ભરવાડ સમાજની સ્ત્રીઓ સફેદ કે લાલ, લીલો, કાળો કલર વધુ પસંદ કરે છે. જ્યારે દશનામ ગોસ્વામી સમાજના લોકો ભગવા કલરને વધુ પ્રાધાન્ય આપે છે. અત્યારના સમયમાં થોડો ફેરફાર પણ જોવા મળે છે. જેવા કે પેન્ટ, શર્ટ, ટીશર્ટ પહેરવા લાગ્યા છે. આ સમાજના રીતરિવાજો ખૂબ ભાતીગળ છે. ઉત્સવો, વારતહેવારો ખૂબ ધામધૂમથી ઉજવે છે. તહેવારોમાં ભાતીગળ કપડા પહેરે છે. અત્તર લગાવે છે. આંખોમાં સુરમો, કાનમાં મરચી, પગમાં બેડી અને સ્ત્રીઓ હાથમાં મહેંદી લગાવે છે. છૂંદણ પડાવે છે. અને ધામધૂમથી ઉત્સવો મેળાવો ઉજવે છે.

વઢિયાર પંથકનું ખાનપાન :

અહીંના લોકોના મુખ્ય આહાર બાજરીના રોટલા, ઘઉંની રોટલી, શાક, દૂધ, છાશ વગેરે આરોગે છે. સવારને ભોજનને શિરામણ કહે છે. જ્યારે સાંજના ભોજનને વાળુ કહેવાય છે. તેમને પશુપાલન હોવાથી ભેસનું દૂધ, વલોણાની વલાવેલી તાજી છાશ, માખણ, દહીં, ઘી, ચટણી વગેરે આરોગે છે. અહીંના લોકો પોતાને ત્યાં મહેમાનોને ખૂબ જ આદર સત્કાર આપે છે. અને કહે છે કે કોક દિવસ તો આવો અમારા ઘરે મહેમાન થઈને તમને મીઠો આવકાર આપીશું આ છે. આપણો આદર સત્કારનો ઉજળો લોકસંસ્કાર.

વઢિયાર પંથકના લોક મેળાઓ :

ગુજરાતની લોકસંસ્કૃતિમાં લોકમેળાનું સ્થાનન અનન્ય છે. લોકજીવન અને લોકસંસ્કૃતિ સાથે જોડાયેલા આ લોકમેળાઓ લોકો માટે આનંદ અને ઉત્સાહનું પર્વબની જાય છે. આ લોકમેળાઓ આબાલ વૃદ્ધ સ્ત્રી - પુરુષ સૌના આકર્ષણનું કેન્દ્ર બની રહે છે. આ લોકમેળાઓ માત્ર લોકસમુદાયોના મિલનનું જ નહિ, પરંતુ સાંસ્કૃતિક આદાનપ્રદાનનું કેન્દ્ર બની રહે છે. લોકમેળાઓમાં હેયેથી હેયુ દળાય તેવી પરિસ્થિતિ જોવા મળે છે. વઢિયાર પંથકમાં અનેક લોકમેળાઓ ભરાય છે. મેળો નવો ઉત્સાહ જણાવે છે. મેળામાં કેટલાય યુવા હેંચાઓ હિલ્લોળે ચડે છે. ભાતીગળ મેળો એ વઢિયાર પંથકની ઓળખ છે.

આ પંથકમાં ઘણી જગ્યાએ મેળાઓ ભરાય છે. લોકમેળાઓ દેવી-દેવતાના સાનિધ્યમાં ભરાય છે. એટલે અહીંના લોકોની દેવી-દેવતાઓ પ્રત્યેત અપાર શ્રદ્ધા જોવા મળે છે. અહીંયા શહીદ-શૂરવીરોના પાળીયા પણ આવેલા છે ત્યાં પણ મેળા ભરાય છે. આ લોકમેળાઓમાં અહીંની લોકસંસ્કૃતિનો ધબકાર સાંભળવા મળે છે. વઢિયાર પંથકમાં ભરાતા મેળાઓ વિશે જોઈશું.

આઈશ્રી ખોડિયારમાંનો મેળો (વરાણા) :

આઈશ્રી ખોડિયારમાંનો મેળો વઢિયાર પંથકમાં વરાણા ગામે આવેલ માં ખોડિયારના વર્ષો જૂના સ્થાનકના સાનિધ્યમાં ભરાય છે. વરાણામાં વઢિયાર પંથકનો સૌથી મોટો ભાતીગળ મેળો ભરાય છે. હાલના સમયમાં ત્યાં નવું મંદિર બનાવવામાં આવ્યું છે. માં ખોડિયારનો જન્મ મહાસુદ આઠમના રોજ મામડિયા ચારણને ત્યાં થયો હતો. રાજસ્થાનથી સૌરાષ્ટ્ર જતી વખતે માં ખોડિયારે વરાણા ગામમાં ઉતારો કર્યો હતો. ખોડિયારમાંના પરચાથી ત્યાં ના ગોવાળે આઈશ્રીની

ઉપાસના કરી અને ઈ.સ. ૧૩૬૫ આસો સુદ આઠમને રવિવારે ભોળા ગોવાળ ચારણે એક મંદિર બાંધ્યું જેમાં ગોખ તેમજ ક્ષેત્રપાળ દાદાની મૂર્તિની સ્થાપના કરી માં ખોડિયારના જન્મોત્સવની ઉજવણીના ભાગરૂપે અહીંયા વર્ષોથી મહાસુદ બીજથી મહાસુદ પૂનમ સુધી વઢિયાર પ્રદેશનો મોટામાં મોટો મેળો ભરાય છે. મા ખોડિયાર પ્રત્યે લોકોને અપાર શ્રદ્ધા છે. અહીંયા દુર-દુર થી લોકો આ મેળો માણવા માટે આવે છે.

માં ખોડિયાર પ્રત્યે લોકોને અપાર શ્રદ્ધા છે. તેમને અનેક લોકોના દુઃખ દુર કર્યા છે. લોકોના વાંજિયામેણા ભાગ્યો છે. દુર દુરથી લોકો માની માનતા પુરી કરવા માટે આવે છે. માં ખોડિયારને તલ અને ગોળ કે સાકરનો પ્રસાદ ચઢાવવામાં આવે છે. જેને 'સાની' (તલવટ) કહે છે. જેને ઘરે પ્રથમ ખોળાનો દીકરો જન્મે એટલે સવામણ સાનીનો પ્રસાદ સ્ટીલ અથવા તાંબા - પિત્તળની ગોળીમાં ભરી તેની ઉપર કપડું બાંધવામાં આવે છે. અને તેના ઉપર શ્રીફળ મૂકવામાં આવે છે. અને સંઘ સાથે લોકો ભેગા મળીને માની માનતા પુરી કરવા માટે વરાણા મુકામે માં ખોડિયારના સાનિધ્યમાં આવીને માનતા પુરી કરી ધન્યતા અનુભવે છે. લાખો લોકો માં ખોડિયારના દર્શન કરીને ધન્ય થાય છે. અહીં ધણા બધા લોકોનો મેળાવડો થવાથી દરેક લોકોના પહેરવેશ ઘરેણા વગેરેમાં વિવિધતા જોવા મળે છે. આ રીતે દુર દુરથી લોકો અહીં આવીને અહીં ભારતીય સંસ્કૃતિની રચના થાય છે. અહીંયા ઠાકોર સમાજના લોકો હાથમાં ડબલું વગાડે છે. તો વળી યુવાનો અને યુવતીઓ લોકનૃત્ય કે રાસ-ગરબા રમતા પણ જોવા મળે છે. લોકો આ મેળામાં આવીને ખૂબ જ આનંદ અનુભવે છે. માં ખોડિયાર પ્રત્યેની અપાર શ્રદ્ધા અને ભક્તિભાવ માનવીઓના મહેરામણને અહીં ખેંચી લાવે છે. વઢિયારની લોકસંસ્કૃતિનું દર્શન કરાવતો આ મેળો વઢિયાર પંથકનું એક આગવું ગૌરવ બની ચૂક્યો છે.

શ્રી લોહેશ્વર મહાદેવનો મેળો :

શ્રી લોહેશ્વર મહાદેવનો મેળો વઢિયારમાં લોટેશ્વર ગામે ભરાય છે. અહીં લોહેશ્વર મહાદેવનું અતિ પ્રાચીન મંદિર આવેલું છે. આ સ્થળે ફાગણ વદ અમાસ તથા ભાદરવા વદ અમાસના દિવસે મોટો મેળો ભરાય છે. આ ગામે મહાભારતકાલીન સમયમાં માર્કન્ડે યજ્ઞપિનો આશ્રમ હતો. પાંડવો અજ્ઞાતવાસ દરમ્યાન આ લોટેશ્વર ગામે રોકાયા હતા. જેના પુરાવારૂપે હાલમાં લોહાસુર રાક્ષસના લોહાના દંડમાંથી પ્રાદુભાવ પામેલા લોહેશ્વર મહાદેવનું શિવલીંગ અને પાંચ કુંડો અહીં આવેલા છે. અને આજુબાજુ આવેલા અનેક નાના - મોટા મંદિરો આ તીર્થસ્થાનનું આગવું મહત્વ ધરાવે છે. આ સ્થળ અનેક પ્રકારની વાસનાઓ અને કામનાઓને પૂરનારું છે. અવગતિ પામેલ સ્ત્રી-પુરુષ અહીં આવીને મુક્ત થાય છે. માતૃશ્રાધ્ધા માટે જે રીતે સિદ્ધપુર શ્રેષ્ઠ છે. પિતૃશ્રાધ્ધા માટે ચાંદોદ શ્રેષ્ઠ છે. પરંતુ આ સ્થળ તો માતૃપિતૃ એમ બંને તર્પણશ્રાધ્ધા માટેનું એકમાત્ર પવિત્ર સ્થળ છે. અહીં આવનાર જે લોકો પવિત્ર કુંડમાં સ્નાન કરે છે તે મોક્ષના અધિકારી બને છે. કોઈપણ વ્યક્તિને માનસિક બીમારી હોય તે અહીં આવી દાદાની બાધા રાખવાથી સારું થઈ જાય છે. આ મેળો આસ્થા અને ભક્તિનું કેન્દ્ર બની રહ્યો છે. અહીં દુરથી લોકો મેળો માણવા માટે આવે છે. અને અવનવા વસ્ત્રો પહેરીને આવેલા લોકો મેળાની શાન વધારી દે છે. આમ આ મેળાનું પણ મહત્વ જોવા મળે છે. શ્રી નીલકંઠ મહાદેવનો મેળો :

શ્રી નીલકંઠ મહાદેવનો મેળો રાફુ, કુંવર, નાની ચંદુર, તારાનગર અને સુબાપુરા આ પાંચેય ગામની સીમ વચ્ચે કુંવારિકા નદીના કાંઠે આવેલ શ્રી નીલકંઠ મહાદેવના મંદિરે ભરાય છે. આ મંદિર ખૂબ પ્રાચીન છે. આ મેળો શ્રાવણવદ અમાસના દિવસે ભરાય છે. અહીં એક દંતકથા મુજબ એક ચારણની ગાય રોજ વગડામાં આવીને આ સ્થળે આવે ત્યારે ત્યાં ઉભી રહે અને આપમેળે આંચળમાંથી દૂધની ધાર જમીન પર પડતી આથી લોકોને જાણ થતાં ત્યાં ખોદાવ્યું અને શિવલિંગ નિકળ્યું ત્યારબાદ ત્યાં સ્થાપના કરી. અને મંદિર બનાવ્યું આ મંદિરે આજુબાજુના ગામડાના લોકો દર્શન કરવા માટે આવે છે. ઉત્સાહ ઉમંગમાં માનવ મહેરામણ મેળાની સુંદરતામાં વધારો કરે છે. આ મંદિર ખૂબ જ મહત્વ ધરાવે છે. આ મંદિર નાનું છે પણ શિવલિંગની ભવ્યતા વારંવાર દર્શન કરવા પ્રેરે છે. આમ દુર દુરના લોકો પણ મેળામાં આવી ધન્યતા અનુભવે છે.

વાછડાદાદાનો મેળો :

વાછડાદાદાનો મેળો વઢિયાર પંથકની દક્ષિણે આવેલ કચ્છના નાના રણમાં વાછડાબેટ પર ભરાય છે. વચ્છરાજ બેટ જ્યાં સોલંકી વંશના રાજપુર વીર વચ્છરાજનું ગાયોના રક્ષણ કાજે ધડ પડ્યું હતું. આ સ્થળ રણની વચ્ચે આવેલું છે. ખારવાઓનો એ વિસામો છે. અહીંના લોકોને દાદા પ્રત્યે અપાર શ્રદ્ધા છે. આ મેળો ચૈત્ર સુદ બીજથી આઠમ સુધી ભવ્ય અને ભાતીગળ મેળો ભરાય છે. દાદા પ્રત્યેની શ્રદ્ધા લોકોને અહીં ખેંચી લાવે છે. આ જગ્યા ચમત્કારી છે. અહીં રણ હોવા છતાં મીઠું પાણી આપમેળે જમીનમાંથી નીકળે છે. અને કોઈને હડકાપુ કૃતરં કરડયુ હોય તો આપમેળે સારું થઈ જાય છે. અહીં અનેક વિસ્તારા માંથી બાધા પૂરી કરવા માટે લોકો આવે છે. અહીં રંગબેરંગી પહેરવેશ, ઘરેણા, રાસ, લોકનૃત્ય વિશેષ આકર્ષણ જમાવે છે. આ મેળો વધુ ઘોંઘાટવાળો નહીં પરંતુ શાંત છે. અહીંનું શાંત વાતાવરણ આ મેળાને વધુ મનમોહક બનાવે છે. અહીં અનેક લોકો આ મેળો માણવા માટે આવે છે અને આનંદ અનુભવે છે. આમ, આ મેળો ખુલ્લા રણમાં ભરાય છે અને અદ્ભૂત સૌંદર્ય સર્જાય છે. તેથી અદ્ભૂત નજારો જોવા મળે છે. ભીમનાથ મહાદેવનો મેળો :

શ્રી ભીમનાથ મહાદેવનો મેળો વઢિયાર પંથકના ગાજદીનપુરા ગામે શ્રાવણ વદ અમાસના દિવસે ભરાય છે. ગાજદીનપુરા ગામના પાદરમાં આવેલ ગામતળાવની જે પાળ છે તેની પર શ્રી ભીમનાથ દાદાનું પૌરાણિક મંદિર આવેલું છે. પાંડવો અજ્ઞાતવાસ દરમ્યાન અહીં આવ્યા હતા. એવી લોકવાયકા છે. ભીમનાથ દાદાના મંદિરે જે કોઈ દુખિયારા આવે છે તેમનું દુઃખ દુર થાય છે. આથી અહીંના તેમજ આજુબાજુના લોકો વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા થી આવે છે અને દાદા તેમના મનોરથ પૂર્ણ કરે છે. આ મેળામાં આબાલ વૃદ્ધ સૌ કોઈ આવે છે અને ભીમનાથ દાદાના દર્શન કરીને ધન્યરતા અનુભવે છે. અહીં મનોરંજનના ઓછા સાધનો જોવા મળે છે. તેમ છતાં અખૂટ શ્રદ્ધા રાખનાર માનવ મહેરામણ, પહેરવેશ આકર્ષણ જમાવે છે. અને લોકો આ મેળાને માણે છે.

ગોગા મહારાજનો મેળો :

વઢિયાર પંથકના સમી તાલુકાના માત્રોટા ગામે ગોગા મહારાજનો મેળો ભરાય છે. અહીં ગોગા મહારાજનું વર્ષો જૂનું મંદિર આવેલું છે. આ જગ્યા ચમત્કારિક છે. આ ગોગા મહારાજ વિશે એક દંતકથા મળી આવે છે કે માત્રોટાના ચૌહાણકુળમાં તેમનો જન્મ થયો

હોવાથી ગોગા મહારાજ તેમના ઘરે જ હરતા ફરતા હતા. ઘરમાં કોઈકે મેણું માર્યું આથી ગોગા મહારાજ હાલનું જે મંદિર છે ત્યાંજ આવીને સમાઈ ગયા હતા. અહીં ગોગા મહારાજની મનુષ્યકુળમાં પ્રાણી સ્વરૂપે જન્મધારણ કરવાની ઘટના અહીંનું ઐતિહાસિક મહત્વ વધારી દે છે. અહીં ગોગા મહારાજ પ્રત્યે લોકોને અપાર શ્રદ્ધા છે. આ મેળામાં ગામના તથા આજુબાજુના ગામના લોકો દર્શન માટે આવે છે કોઈને પણ ઝેરી જનાવર કરડયુ હોય તે અહીં આવે તો મટી જાય છે. તેથી ગામના લોકોની ગોગા મહારાજ પ્રત્યે ખૂબ જ શ્રદ્ધા અને આસ્થા હોવાથી તેનું મહત્વ વધતું જાય છે.

અહીં નાગપાંચમના દિવસે મોટો મેળો ભરાય છે. અને આજુબાજુના ગામના લોકો આવીને દર્શન કરીને ધન્યમતા અનુભવે છે અન્યો મેળાની જેમ આ મેળામાં પણ વઢિયારની લોકસંસ્કૃતિનાં દર્શન થાય છે. ગોધાણશાપીરનો મેળો :

વઢિયાર પંથકમાં આવેલ ગોધાણા ગામે ગોધાણશાપીરનો મેળો ભરાય છે. ગોધાણા ગામના ઝાંપામાં ગોધાણશાપીરની જગ્યા આવેલી છે. આ મેળો પણ લોકોની શ્રદ્ધા અને આસ્થા નું કેન્દ્ર છે. અહીં પણ ભાતીગળ લોકમેળો ભરાય છે. આજ ગામમાં દશામાંનો મેળો પણ ભરાય છે આજુબાજુના ગામના લોકો આ મેળા માણવા આવે છે.

આ ઉપરાંત વઢિયાર પંથકમાં અનેક ગામોમાં નાના-મોટા મેળા ભરાય છે. જેમ કે હારીજમાં ભરાતો દશામાનો મેળો, કામલપુરમાં ભરાતો નકળંગ ભગવાનનો મેળો વગેરે મેળા ભરાય છે. વઢિયાર પંથકના મેળાઓ દેવી-દેવતાઓના સાનિધ્યમાં કે પાળિયા જયાં હોય એ જગ્યાએ વિશેષ ભરાય છે. અહીં પણ આજુ બાજુના ગામના લોકો શ્રદ્ધા અને આસ્થાથી આવે છે. વઢિયાર પંથકમાં લોકમેળાઓ વઢિયારની લોકસંસ્કૃતિના સાચા દર્શન કરાવી જાય છે.

આમ આ બધા મેળામાં લોકો અવનવા વસ્ત્રો પહેરીને, ઘરેણા પહેરીને તેમજ જુદી જુદી બોલીનો સંગમ થાય છે. અને મેળામાં ભારતીય સંસ્કૃતિ જોવા મળે છે. આ મેળામાં જુદા જુદા સ્થળોના લોકો ભેગા થતા હોવાથી અનેકતાની વચ્ચે એકતા જોવા મળે છે.

પાદટીપ :

- (૧) 'ગુજરાતનું સંસ્કૃતિદર્શન', જોરાવરસિંહ જાદવ, સજજનસ્મૃતિ અમદાવાદ, પ્રથમ આવૃત્તિ ૨૦૦૧, પૃ. ૧૬.
- (૨) 'લોકવૈભવ', ડૉ. મુકેશપુરી ગોસ્વામી, પ્રકાશક. ડૉ. મુકેશપુરી ગોસ્વામી, પ્રથમ આવૃત્તિ ૨૦૧૮, પૃ. ૧૨.
- (૩) એજન, પૃ. ૨.
- (૪) એજન, પૃ. ૩.

સંદર્ભસૂચિ :

- (૧) 'ગુજરાતનું સંસ્કૃતિદર્શન', જોરાવરસિંહ જાદવ, સજજનસ્મૃતિ અમદાવાદ, પ્રથમ આવૃત્તિ ૨૦૦૧.
- (૨) 'લોકવૈભવ', ડૉ. મુકેશપુરી ગોસ્વામી, પ્રકાશક. ડૉ. મુકેશપુરી ગોસ્વામી, પ્રથમ આવૃત્તિ ૨૦૧૮.

*Prakashkumar B. Pargi

Commerce

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020 Page :- 91 - 94

ISSN :- 2319 - 8168

A STUDT ON CURRENT STATUS OF IFRS IN INDIA

Abstract: The present study entitled “A STUDY ON CURRENT STATUS OF IFRS IN INDIA”. The study was based on secondary data from records, reports and research papers etc,. The study was focused on theoretical aspect of IFRS. International Financial Reporting Standards (IFRS) are designed as a common global language for business affairs so that company accounts are understandable and comparable across international boundaries. They are a outcome of growing international shareholding and trade and are particularly important for companies that have dealings in several countries. Globalization of financial markets has meant an increased focus on international standards in accounting and has enlarged efforts towards a single set of high quality, globally acceptable set of accounting standards. Financial statements prepared in different countries according to different set of rules, mean few national sets of standards, each with its own set of interpretation about a similar transaction, making it difficult to compare, analyze and interpret financial statements across nations. A financial reporting system supported by strong governance, high quality standards, and firm regulatory pattern is the key to economic development.

KEYWORDS: IFRS, Globalization, IASB, IASC, SMEs, and ICAI.

INTRODUCTION

All listed companies in France, Germany, the Netherlands and the UK and other 21 countries were mandated by the European commission to adopt IASs or the International Financial Reporting Standards (IFRS) from 2005. The rules to be followed by accountants to maintain books of accounts which is comparable, understandable, reliable and relevant as per the users internal or external. IFRS began as an effort to harmonize accounting across the European Union but the value of harmonization quickly made the concept attractive around the world. They are sometimes still called by the original name of International Accounting Standards (IAS). IAS were issued between 1973 and 2001 by the Board of the International Accounting Standards Committee (IASC). On 1 April 2001, the new International Accounting Standards Board (IASB) took over from the IASC the responsibility for setting International Accounting Standards.

Historically, countries around the world have had their own national accounting standards. However, with such a compulsion to be part of the globalization movement, wherein business across national boundaries are realizing that it is an apprehensive business strategy to incorporate the world as their workplace and marketplace, having different rules or standards of accounting for the purposes of reporting financial results would not help them at all. IFRS are clearly emerging as a global financial reporting benchmark and most countries have already started using them as their benchmark standard for listed companies. With the recent issuance of IFRS for Small and Medium Enterprises, a stand-alone set of standards for private entities that do not have public accountability, the global arrive of the IASB is further enhanced. With the current acceptance of IFRS in more than hundred countries and with several more expected to adopt IFRS in the coming years,ne can plead that IFRS could possibly

*Shree Sahajanand Arts & Commerce College . Ahmedabad.

qualify as an Esperanto of international accounting.

HISTORICAL BACKGROUND OF IFRS

the foundation for international accounting standards was laid in 1966 when it was proposed that an International Study Group be started comprising the Institute of Chartered Accountants of England & Wales (ICAEW), American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) and Canadian Institute of Chartered Accountants (CICA). In June 1973, the International Accounting Standards Committee (IASC) came into existence, with the stated motive that the new international standards it released must "be capable of rapid acceptance and implementation world-wide". IASB stated that they would adopt the body of standards issued by the Board of the International Accounting Standards Committee which would continue to be designated 'International Accounting Standards' but any new standards would be published in a series called International Financial Reporting Standards (IFRS).

DEFINITION

International Financial Reporting Standards (IFRS) are a set of international accounting standards stating how particular types of transactions and other events should be reported in financial statements. IFRS specify exactly how accountants must maintain and report their accounts. IFRS were established in order to have a common accounting language, so business and accounts can be understood from company to company and country to country.

PRINCIPAL OBJECTIVES OF IFRS

- To develop a single set of high quality, understandable, exercisable and globally accepted international financial reporting standards (IFRSs) through its standard-setting body, the IASB;

- To promote the use and drastic application of those standards;
- To take account of the financial reporting needs of emerging economies and small and medium-sized entities (SMEs)
- To bring about equinox of national accounting standards and IFRSs to high quality solutions.

BENEFITS OF IFRS

The move to IFRS is not just a technical accounting exercise. It is an exercise in change management and offers opportunities for improvement. IFRS conversion offers companies an opportunity to improve their business in few ways. The company can:

- Reshape its management reporting systems to better manage both its financial accounting and its financial statement.
- Generation and provide company leadership with essential information.
- Improve disclosure — to analysts, investors, regulators and other stakeholders — of your company's financial results and position and other performance indicators.
- Improve the metrics used to evaluate both company and executive performance. Benchmark itself against its global peers.
- Ascertain all finance team members have the training, knowledge and skills needed to perform their roles.

OBJECTIVES OF THE STUDY

To study the theoretical aspect and current status of IFRS in India.

RESEARCH METHODOLOGY

This study is based on secondary data collected from various sources like research reports, websites, and documents of IFRS. The present study focused on theoretical aspects of IFRS.

CURRENT STATUS OF IFRS

A credible, consistent and homogenous financial reporting is important part of good corporate governance worldwide. Different countries have different

sets of Accounting Standards to regulate financial reporting by their corporate sectors. However, with the advent of globalization, investment far the boundaries and trading has increased. The investors, therefore, need a uniform globally accepted set of Accounting Standards followed by companies so that comparison across the companies globally is facilitated. Many countries including India have responded favorably to these requirements. The International Accounting Standards Board (IASB) has been agreed as global Accounting Standards setter. Indian Financial Reporting Standards (IFRSs) formulated by IASB has been accepted by more than 100 countries

(including countries of European Unions, Australia, New Zealand, Pakistan, Sri Lanka). India is one of the largest domains in the world and also going through the process of convergence with IFRS. In India the Institute of Chartered Accountants of India (ICAI), being a premier accounting body in the country, took upon itself the leadership role by establishing Accounting Standard Board (ASB) in April 1977. Now a day's the world continuously to globalize, discussion on convergence of various national accounting standards with International Financial Reporting Standards (IFRS) has increased significantly. At its 269 meeting the Council of ICAI has decided that public interest entities such as listed companies, banks, insurance companies and large-size organizations to converge with IFRS for accounting period commencing on or after 1 April, 2011. At present, the Accounting Standard Board (ASB) of the Institute of Chartered Accountants of India (ICAI) formulates the Accounting Standards based on IFRS. This will be done by modifying the existing Indian accounting standards to make them compatible with IFRS. In India, Ministry of Corporate Affairs (MCA) also carried out the process of

convergence of Indian Accounting Standards with IFRS after various broad discussions with all the stakeholders and in pursuance of G-20 commitment and as result shows thirty five accounting standards (AS-35) converged with International Financial Reporting Standards. In starting 1st April, 2011, The Ministry of Corporate Affairs (MCA) has designed a roadmap for companies to start following IFRS converged IAS (Indian Accounting Standards) in a phased manner. After the legislation of the Companies Act, 2013, the ministry of corporate affairs has now shifted its focus on rolling out international reporting standards for Indian companies which were to be implemented beginning April 1, 2011. According to the draft plan, the ministry wants to enforce the international financial reporting standards (IFRS) beginning with companies that have a net worth of over Rs 1,000 crore from April 1, 2015, an official told The Indian Express. In the second phase, both listed and unlisted companies with a net worth of over Rs 500 crore but less than Rs 1,000 crore will have to converge with the international accounting standards from the financial year beginning April 1, 2016. IFRS had been put on the back burner by the government given issues raised by corporate and unresolved taxation issues. Industry bodies had sought postponement arguing the industry needed more time to prepare. The IFRS-converged accounting standards deal with mark-to-market projections and valuation of financial assets among other things. The implementation is expected to cause some disorganization in companies' finances in the initial stage as the standards call for projecting assets' real value. Various sectors, including banking and real estate would be hit, experts have argued. "The Institute of Chartered Accountants of India (ICAI) has been asked to conduct a sector-wise study,

prologating on the impact the implementation will have on the sectors,” the official said. However, banking companies would be exempt from complying with the IFRS. In the third and fourth phase, beginning April 1, 2017, smaller companies would need to prepare their accounts as per the international standards. The main sectors which are likely to be impacted include oil and gas, finance, telecom and infrastructure companies. Over 100 countries have accepted IFRS while India has converged its accounting standards with the international reporting standards.

REFERENCES

- ⇒ A. Vinayagamoorthy, 2014. IFRS and Indian Current Scenario, International Journal of Scientific Research and Education, Volume | 2 | | Issue | 5 | | Pages 753-760.
- ⇒ http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/70594/10/10_chapter%201.pdf
- ⇒ http://vfgc.in/seminar2016proceeding/papers/7_1_ABHINAYA VIDYA MANU.pdf
- ⇒ https://en.wikipedia.org/wiki/International_Financial_Reporting_Standards
- ⇒ <https://www.investopedia.com/terms/i/ifrs.asp>
- ⇒ www.skca.in/content/present-status-ifrs-india-

*Reshma J. Patel

Dr. Girish J. Thakkar

Physical Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 95 - 96

ISSN :- 2319 - 8168

યોગ કાર્યક્રમ દ્વારા વિદ્યાર્થીનીઓની ફેટ માસ અને ફેટ ફ્રી માસ પર થતી અસરનો અભ્યાસ

આ સંશોધન અભ્યાસનો હેતુ યોગ કાર્યક્રમ દ્વારા વિદ્યાર્થીનીઓની ફેટ માસ અને ફેટ ફ્રી માસ પર થતી અસરનો અભ્યાસ કરવાનો હતો. આ અભ્યાસ માટે પોદાર ઇન્ટરનેશનલ સ્કુલ, ગાંધીનગર ૩૦-૩૦ વિદ્યાર્થીની બહેનોને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવી હતી. માપનના ધોરણમાં ફેટ માસ અને ફેટ ફ્રી માસનું માપન બોડી કંપોઝીશન એનેલાઈઝર મશીન દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. યોગ કાર્યક્રમ દ્વારા વિદ્યાર્થીનીઓના ફેટ માસ અને ફેટ ફ્રી માસની સાર્થકતા ચકાસવા 'રેશિયો લાગુ પાડવામાં આવ્યો હતો. જેની ૦.૦૫ કક્ષાએ સાર્થકતા ચકાસવામાં આવી હતી. જેના તારણો આ પ્રમાણે જોવા મળ્યા હતા. આઠ અઠવાડિયાના યોગ કાર્યક્રમની તાલીમ દ્વારા વિષયપાત્રોના ફેટમાં નજીવી સાર્થક અસર જોવા મળી હતી. જ્યારે આઠ અઠવાડિયાના યોગ કાર્યક્રમની તાલીમ દ્વારા વિષયપાત્રોના ફેટ ફ્રી માસમાં સાર્થક અસર જોવા મળી ન હતી.

યોગ મૂળભૂત રીતે એક આધ્યાત્મિક શાખા છે. જે એક અત્યંત સૂક્ષ્મ વિજ્ઞાન પર આધારિત છે. તેનો મુખ્ય હેતુ શરીર અને મન વચ્ચે સમન્વય લાવવાનો છે. તે સ્વસ્થ જીવન જીવવા માટેની એક કલા તથા વિજ્ઞાન છે. યોગ શબ્દ સંસ્કૃતની મૂળ 'યોગ' ધાતુમાંથી મળે છે. જેનો અર્થ જોડવું, બાંધવું કે સંગઠિત કરવું એવો થાય છે. યોગ-શાસ્ત્રો અનુસાર યોગના અભ્યાસ દ્વારા વ્યક્તિગત ચેતનાનું સર્વવ્યાપક ચૈતન્ય સાથે સંમિલન થાય છે. આધુનિક વૈજ્ઞાનિકોના મત અનુસાર બ્રહ્માંડમાં રહેલી દરેક વસ્તુ એક જ આકાશ પરિમાણની અભિવ્યક્તિ છે. જે વ્યક્તિ આ અસ્તિત્વના ઐક્યનો અનુભવ કરે છે, તે યોગી છે અને યોગી એ કહેવાય કે જેણે ઐક્યતાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી લીધી છે અને તે સ્થિતિને મુક્તિ, નિર્વાણ, કેવલ્ય અથવા મોક્ષ કહે છે.

યોગ એ આંતરિક શરીરને સ્વસ્થ રાખવાની ક્રિયા છે. જ્યાં સુધી આપણું અંદરનું શરીર સ્વસ્થ નહીં હોય ત્યાં સુધી તેનું કાર્ય ટીક નહીં હોય આપણે જોઈએ છીએ કે હૃદયને ૨૪ કલાક કામ કરવું પડે છે. એક પળનો પણ આરામ મળતો નથી. માટે યોગ એ શરીરનાં આંતરિક અવયવોને સ્વસ્થ અને આરામ આપવાનું કાર્ય કરે છે. સાથે-સાથે શરીરમાંનો નકામો કચરો બહાર કાઢે છે અને અપચો, ગેસ, કબજિયાત જેવા રોગોમાંથી મુક્તિ અપાવે છે.

શરીરમાં ચરબી અમુક હદે તો જરૂરી છે પરંતુ તે શરીરના વજનના ૨૦ ટકાથી વિશેષ હોવી જોઈએ નહિ. ચરબી મોટે ભાગે યામડીની નીચે જ હોય છે અને એ આવશ્યક ચરબીને અભાવે શરીર દુર્બળ અને હાડપિંજર જેવું દેખાય છે. યામડી ઉપરાંત પેટનાં જુદા-જુદા અવયવો વચ્ચે તેમજ લિવરમાં પણ ચરબી હોય છે અને હોવી જોઈએ લિવરના વજનનો ૫ ટકા ભાગ સામાન્ય રીતે ચરબી હોય છે. આથી સમજશો કે શરીરમાં ચરબી હોવી આવશ્યક છે.

શરીરની આવશ્યકતા ચરબી કાંતો સ્ટાર્ચ અને સાકરવાળા ખોરાક માંથી અથવા ચરબીવાળા ખોરાકમાંથી બને છે. જરૂર કરતા વધારે કાર્બોહાઈડ્રેટ ખોરાકમાં લેવાતો હોય કે વિશેષ ચરબી લેવાતી હોય તેનું વિસર્જન ન થાય તો એ બંને શરીરમાં ચરબી સ્વરૂપે જ

જામી જાય છે.

અભ્યાસનો હેતુ:

યોગ કાર્યક્રમ દ્વારા વિદ્યાર્થીનીઓની ફેટ માસ અને ફેટ ફ્રી માસ પર થતી અસરનો અભ્યાસ

વિષયપાત્રોની પસંદગી:

આ અભ્યાસ માટે પોદાર ઇન્ટરનેશનલ સ્કુલ, ગાંધીનગરની ૩૦-૩૦ વિદ્યાર્થીની બહેનોને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવી હતી.

માપનના ધોરણો:

ક્રમ	ચલાયમાન	કસોટી	માપન/એકમ
1	ફેટ માસ	બોડી કંપોઝીશન એનેલાઈઝર મશીન	ટકા
2	ફેટ ફ્રી માસ	બોડી કંપોઝીશન એનેલાઈઝર મશીન	ટકા

આંકડાકીય પ્રક્રિયા:

યોગ કાર્યક્રમ દ્વારા વિદ્યાર્થીનીઓના ફેટ માસ અને ફેટ ફ્રી માસની સાર્થકતા ચકાસવા 'રેશિયો લાગુ પાડવામાં આવ્યો હતો. જેની ૦.૦૫ કક્ષાએ સાર્થકતા ચકાસવામાં આવી હતી.

અભ્યાસના પરિણામો:

સારણી-૧

ફેટ માસ કસોટીમાં કરેલ દેખાવનો મધ્યક, મધ્યક તફાવત અને

't' પ્રમાણ

કસોટી	વિષયપાત્રોની સંખ્યા	મધ્યક	પ્રમાણિત વિચલન	મધ્યક તફાવત	't' પ્રમાણ
પૂર્વ કસોટી	30	17.99333	6.18	1.08	5.10*
ઉત્તર કસોટી	30	19.08	6.53		

★સાર્થકતાનું ધોરણ ૦.૦૫ કક્ષાએ 't' = ૦.૦૫ (૩૦) = ૨.૦૪૫ સારણી-૧ પરથી માલુમ પડે છે કે ફેટ માસ કસોટીમાં પ્રાયોગિક જૂથના પૂર્વ કસોટીનો મધ્યક ૧૭.૯૯૩૩૩ અને ઉત્તર કસોટીનો મધ્યક ૧૯.૦૮ જોવા મળેલ હતો. મધ્યક તફાવત ૧.૦૮ જોવા મળેલ હતો. જ્યારે 't' રેશિયો ૫.૧૦ જોવા મળેલ હતો. જે

*Teacher - Podar international school - Gandhinagar.

૦.૦૫ કક્ષાએ (૩૦) = ૨.૦૪૫ એ ચકાસતા સાર્થક તફાવત જોવા મળેલ હતો.

સારણી-૨

ફેટ ફી માસ કસોટીમાં કરેલ દેખાવનો મધ્યક, મધ્યક તફાવત અને 't' પ્રમાણ

કસોટી	વિષયપાત્રોની સંખ્યા	મધ્યક	પ્રમાણિત વિચલન	મધ્યક તફાવત	't' પ્રમાણ
પૂર્વ કસોટી	30	39.41	7.93	0.44	1.88
ઉત્તર કસોટી	30	38.97	8.00		

★સાર્થકતાનું ધોરણ ૦.૦૫ કક્ષાએ " = ૦.૦૫ (૩૦) = ૨.૦૪૫

સારણી-૨ પરથી માલુમ પડે છે કે ફેટ ફી માસ કસોટીમાં પ્રાયોગિક જૂથના પૂર્વ કસોટીનો મધ્યક ૩૯.૪૧ અને ઉત્તર કસોટીનો મધ્યક ૩૮.૯૭ જોવા મળેલ હતો. મધ્યક તફાવત ૦.૪૪ જોવા મળેલ હતો. જ્યારે "રેશિયો ૧.૮૮ જોવા મળેલ હતો. જે ૦.૦૫ કક્ષાએ (૩૦) = ૨.૦૪૫ એ ચકાસતા તફાવત જોવા મળેલ ન હતો.

તારણો:

- આઠ અઠવાડિયાના યોગ કાર્યક્રમની તાલીમ દ્વારા વિષયપાત્રોના ફેટમાં નજીવી સાર્થક અસર જોવા મળી હતી.
- આઠ અઠવાડિયાના યોગ કાર્યક્રમની તાલીમ દ્વારા વિષયપાત્રોના ફેટ ફી માસમાં સાર્થક અસર જોવા મળી ન હતી.

સંદર્ભગ્રંથ:

- ⇒ ભમગરા, મહેરવાન, શરીર બોલે છે, અમદાવાદ: ઈમેજ પબ્લિકેશન પ્રા. લિ., આશ્રમ રોડ, ૧૯૯૨.
- ⇒ યોગ અભ્યાસક્રમ, નવી દિલ્હી: મિનિસ્ટ્રી ઓફ આયુષ, ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા, આયુષ ભવન, બી-બ્લોક, જીપીઓ કોમ્પ્લેક્સ, આઈએનએ, ૧૯૯૧.
- ⇒ વર્મા, પ્રકાશ જે., એ ટેક્ષબુક ઓફ સ્પોર્ટ્સ સ્ટેટેસ્ટીકસ, ન્યુ દિલ્હી: સ્પોર્ટ્સ પબ્લિકેશન, ૨૦૦૯.

* નીતા એલ. હિરાણી

** ડૉ. ડી. કે. ધનુ લા

Physical Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020

Page :- 97 - 99

ISSN :- 2319 - 8168

“અવરોધક દોડ અને સૂર્યનમસ્કારની તાલીમ દ્વારા બળ પર થતી અસરનો અભ્યાસ”

Abstract : આ સંશોધન અભ્યાસનો હેતુ અવરોધક દોડ અને સૂર્યનમસ્કારની તાલીમ દ્વારા બળ પર થતી અસરનો અભ્યાસ કરવાનો હતો. આ સંશોધન અભ્યાસમાં ફક્ત શ્રીમતી આર. પી. ચૌહાણ આર્ટ્સ એન્ડ શ્રીમતી જ. કે. શાહ એન્ડ શ્રી કે. ડી. શાહ કોમર્સ કોલેજ, વ્યારા-તાપીના વિદ્યાર્થી ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં બી.એ. અને બી.કોમ.માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થી ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં કુલ 90 વિદ્યાર્થી ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 18 થી 25 વર્ષની વયજૂથ ધરાવતા વિદ્યાર્થી ભાઈઓને યાદુચ્છિક પદ્ધતિથી પસંદ કરવામાં આવી હતી. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 30 અવરોધક દોડ, 30 સૂર્યનમસ્કાર અને 30 નિયંત્રિત જૂથ એમ ત્રણ જૂથ પાડવામાં આવ્યા હતા. માપનના ધોરણમાં બળનું માપન ઊંચક કસોટી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. અવરોધક દોડ અને સૂર્યનમસ્કારની તાલીમની પ્રાયોગિક જૂથો પર થતી અસરો જાણવા માટે સહવિચરણ પૃથક્કરણ (ANCOVA) કસોટી લાગુ પાડી મધ્યકો વચ્ચેના તફાવતોને L.S.D. (Least Significant Difference) કસોટી દ્વારા 0.05 કક્ષાએ સાર્થકતા ચકાસવામાં આવશે. પદ્ધતિસરના બાર (12) અઠવાડિયાના અવરોધક દોડ તાલીમ અને સૂર્યનમસ્કાર તાલીમ કાર્યક્રમથી પસંદ થતા વિષયપાત્રોના બળ દેખાવમાં નોંધપાત્ર સુધારો જોવા મળ્યો હતો.

પ્રસ્તાવના:

વ્હાઇટહેડ નામના લેખકે ટ્રેક એથલેટીકસમાં એવા રાહબરોનું ઉદાહરણ આપેલ છે કે જે અવરોધક દોડને તાલીમના એક અગત્યના ભાગ તરીકે ગણે છે અને તેમાં મજબૂત વિશ્વાસ ધરાવે છે. ઘણા રાહબરો જેવા કે, ન્યુઝીલેન્ડ ના આર્થર લીક્યાર્ડ, ઓસ્ટ્રેલિયાના પર્લી સેક્ટી, સ્વીડનન ગુંડર હેગ અને વેલ્સના જીમ આલ્ફર્ડ એ બધા કંઇક સામાન્ય મતના છે. આ બધાની ખેલ કૂદવીરની તાલીમમાં સતત અવરોધક દોડનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે, કે જ્યાં ખેલ કૂદવીરને દોડવા માટે ટેકરીઓ, માટી, બરફ, રેતી જેવી સપાટીઓ પૂરી પાડવામાં આવે છે અને અનેક વખત દોડવાનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવે છે.”

યૌગિક ક્રિયાઓ તથા સૂર્યનમસ્કાર પણ ભારતીય સંસ્કૃતિનો અમૂલ્ય વારસો છે. યૌગિક ક્રિયાઓના નિર્ધારિત ધ્યેય પ્રમાણે યોગ એટલે કે ઇશ્વર સાથે જોડાણ સિદ્ધ કરવાનું છે. તે માટે “યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ” આઠ પગથિયાં છે. યોગની આ પ્રક્રિયામાં શરીરને પાયારૂપ સાધન તરીકે સ્વીકારી યોગ સાધના માટે શરીરનો અને મનનો વિકાર રહિત સ્વસ્થ સ્થિતિ અનિવાર્ય માળખામાં આવે છે. શરીર અને મન અરસ-પરસ ગાઢ રીતે સંકળાયેલા છે. યોગ માટે જરૂરી માહિતી શારીરિક કેળવણીના કાર્યક્રમમાં આ કારણે આસન પ્રાણાયામ વગેરે યૌગિક ક્રિયાઓનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

આજના સમયમાં સ્પર્ધાત્મક રમતો વધુ વિકાસ અને તીવ્ર બની છે. આની સાથે ખેલાડીઓ તથા નવા વિક્રમો સર્જતા થયા છે અને તેમનો ઉદ્દેશ્ય રમત ગમતના અનેક ક્ષેત્રોમાં વધુ ઝડપથી સફળ બની રહ્યો છે. પહેલા કોઈ રમતમાં વિક્રમો સર્જતા તે વર્ષો સુધી ખેલાડીઓના નામ સાથે જોડાયેલા રહેતા હતા. પરંતુ અત્યારે એવું જોવા મળતું નથી, આનું કારણ વૈજ્ઞાનિક ઢબથી અપાતી તાલીમ અને તાલીમ માટેના અત્યંત આધુનિક વૈજ્ઞાનિક સાધનો છે અને કારણે રમતના દેખાવમાં શારીરિક બળની પ્રવૃત્તિઓમાં અનેક પ્રકારનો તફાવત જોવા મળી રહ્યો છે.

આજના સમયમાં ખેલકુદની મોટા ભાગની પ્રવૃત્તિઓમાં ઝડપ એ ખેલાડીનું એક આભુષણ ગણવામાં આવે છે. કોઈપણ ખેલાડીને ઝડપી દોડવા માટે ખાસ પ્રકારની શારીરિક તાલીમની જરૂરીયાત હોય છે. જેમકે બળ, સહનશક્તિ, નમનિયતા, ગતિસુમેળ, એરોબીક-અનએરોબીક શક્તિ તથા પગના સ્નાયુ માટે વિસ્ફોટક બળ વગેરે બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. ખાસ કરીને ટુકડી અને મધ્યમ અંતરની દોડમાં સફળતા મેળવવા માટે ઝડપ અને પગના વિસ્ફોટક બળ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. શારીરિક યોગ્યતાનાં ઘટકોમાં ઝડપનું પોતાનું બહુમુલ્ય સ્થાન ગણવામાં આવે છે.

* પીએચ.ડી. સ્કોલર - હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, - પાટણ

** માર્ગદર્શક, - શા. શિ.અધ્યાપક -હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી-પાટણ - શ્રી પી. આર. પટેલ આર્ટ્સ કોલેજ, પલાસર

અભ્યાસનો હેતુ

આ સંશોધન અભ્યાસનો હેતુ અવરોધક દોડ અને સૂર્યનમસ્કારની તાલીમ દ્વારા બળ પર થતી અસરનો અભ્યાસ કરવાનો હતો.

વિષયપાત્રોની પસંદગી:

આ સંશોધન અભ્યાસમાં ફક્ત શ્રીમતી આર. પી. ચૌહાણ આર્ટ્સ એન્ડ શ્રીમતી જે. કે. શાહ એન્ડ શ્રી કે. ડી. શાહ કોમર્સ કોલેજ, વ્યારા-તાપીના વિદ્યાર્થી ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં બી.એ. અને બી.કોમ.માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થી ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં કુલ 90 વિદ્યાર્થી ભાઈઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 18 થી 25 વર્ષની વયજૂથ ધરાવતા વિદ્યાર્થી ભાઈઓને યાદૃષ્ટિક પદ્ધતિથી પસંદ કરવામાં આવી હતી. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 30 અવરોધક દોડ, 30 સૂર્યનમસ્કાર અને 30 નિયંત્રિત જૂથ એમ ત્રણ જૂથ પાડવામાં આવ્યા હતા.

માપનના ધોરણો

ક્રમ	ચલાયમાન	કસોટી	માપનનું ધોરણ
1	બળ	ઊંચક	સંખ્યા

અભ્યાસની યોજના

પસંદ થયેલ 90 વિષયપાત્રોમાંથી ત્રણ જૂથો યાદૃષ્ટિક પદ્ધતિથી બનાવવામાં આવ્યા હતા. જેમાં 30 વિષયપાત્રોને અવરોધક દોડની પ્રાયોગિક તાલીમ આપવામાં આવી હતી. અને 30 વિષયપાત્રોને સૂર્યનમસ્કારની પ્રાયોગિક તાલીમ આપવામાં આવી હતી. જ્યારે 30 વિષયપાત્રોને પ્રાયોગિક માવજતથી મુક્ત રાખવામાં આવ્યા હતા તેને નિયંત્રિત પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આમ, કુલ ત્રણ જૂથો બનાવવામાં આવ્યા હતા. અવરોધક દોડ અને સૂર્યનમસ્કાર પ્રાયોગિક જૂથ 'અ' અને 'બ' ને પ્રાયોગિક માવજત આપવામાં આવી હતી. અને નિયંત્રિત જૂથ 'ક' ને પ્રાયોગિક માવજતથી મુક્ત રાખવામાં આવ્યું હતું.

બંને પ્રાયોગિક જૂથને 12 અઠવાડિયાની અવરોધક દોડ અને સૂર્યનમસ્કારની તાલીમ કાર્યક્રમમાં દરરોજ સવારના સમયે 6 થી 7 જોડવામાં આવ્યું હતું. રવિવારના એક દિવસે બંને પ્રાયોગિક જૂથોને આરામ આપવામાં આવતો હતો.

પ્રાયોગિક માવજતની શરૂઆત કરતાં પહેલાં અને 12 અઠવાડિયાની અવરોધક દોડ અને સૂર્યનમસ્કારની તાલીમની પ્રાયોગિક માવજત પૂરી થયા પછી બંને જૂથોના વિષયપાત્રોની પસંદ કરેલ ચલાયમાનોની પૂર્વ કસોટી અને અંતિમ કસોટી પરીક્ષણ દ્વારા આંકડાઓનું એકત્રીકરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

આંકડાકીય પ્રક્રિયા

અવરોધક દોડ અને સૂર્યનમસ્કારની તાલીમની પ્રાયોગિક જૂથો પર થતી અસરો જાણવા માટે સહવિચરણ પૃથક્કરણ (ANCOVA) કસોટી લાગુ પાડી મધ્યકો વચ્ચેના તફાવતોને L.S.D. (Least Significant Difference) કસોટી દ્વારા 0.05 કક્ષાએ સાર્થકતા ચકાસવામાં આવશે.

અભ્યાસના પરિણામો

સારણી - 1

બળ કસોટી દેખાવના બે પ્રાયોગિક અને એક નિયંત્રિત જૂથનું વિચરણ સહ વિચરણ પૃથક્કરણ

કસોટી	જૂથ			વિચરણ સહવિચરણ પૃથક્કરણ			
	અવરોધક	સૂર્યનમસ્કાર	નિયંત્રિત	વર્ગોનો	સ્વતંત્ર	મધ્યક	F
	દોડ તાલીમ	તાલીમ		સરવાળો (SS)	માત્રા (df)	વિચરણ (MSS)	
પૂર્વ કસોટી મધ્યક	8.5	8.1	6.93	A	39.76	2	19.88
				W	856.07	87	9.84
અંતિમ કસોટી મધ્યક	10.2	9.9	6.87	A	204.02	2	102.01
				W	828.97	87	9.53
							2.02
							10.71*

	દોડ તાલીમ	તાલીમ		સરવાળો (SS)		માત્રા (df)	વિચરણ (MSS)	
પૂર્વ કસોટી મધ્યક	8.5	8.1	6.93	A	39.76	2	19.88	2.02
				W	856.07	87	9.84	
અંતિમ કસોટી મધ્યક	10.2	9.9	6.87	A	204.02	2	102.01	10.71*
				W	828.97	87	9.53	
સુધારેલ મધ્યક	9.58	9.66	7.74	A	88.81	2	33.97	57.14*
				W	816.03	86	0.59	

*સાર્થકતાનું ધોરણ 0.05 કક્ષાએ $F' = 0.05 (2, 87) = 3.101$ & $(2, 86) = 3.103$

ઉપરોક્ત સારણી-1માં બળ કસોટી દેખાવના પૂર્વ કસોટીના મધ્યકોનો F' રેશિયો 2.02 જોવા મળેલ હતો. જેને ટેબલ સાથે સરખાવતા (3.101) 0.05 કક્ષાએ સાર્થક થયેલો જોવા મળેલ ન હતો. ત્રણેય જૂથની અંતિમ કસોટીના મધ્યકોનો નો F' 10.71 જોવા મળેલ હતો. જેને ટેબલ વેલ્યુ સાથે સરખાવતા (3.101) 0.05 કક્ષાએ સાર્થક થયેલો જોવા મળેલ હતો. ૨ મધ્યકોનો F' રેશિયો 57.14 જોવા મળેલ હતો. જેને ટેબલ વેલ્યુ સાથે સરખાવતા (3.103) 0.05 કક્ષાએ સાર્થક થયેલો જોવા મળેલ હતો.

સારણી - 2

બળ કસોટી દેખાવના બે પ્રાયોગિક અને એક નિયંત્રિત જૂથના મધ્યકો વચ્ચેનો ક્રાંતિક તફાવત માટે લગાવેલ પોસ્ટ હોક કસોટી LSD દર્શાવતી સારણી

મધ્યક			મધ્યક તફાવત	ક્રાંતિક તફાવત
અવરોધક દોડ તાલીમ	સૂર્યનમસ્કાર તાલીમ	નિયંત્રિત		
9.58	9.66		0.08	0.49
9.58		7.74	1.84*	
	9.66	7.74	1.92*	

*સાર્થકતાનું ધોરણ 0.05 કક્ષાએ

ઉપરોક્ત સારણી-2માં મુજબ સૂર્યનમસ્કાર તાલીમ જૂથમાં ખુબજ સાર્થક (1.92) કક્ષાએ સુધારો જોવા મળેલ હતો. ત્યારબાદ અવરોધક દોડ તાલીમ જૂથ (1.84) કક્ષાએ સુધારો દર્શાવે છે. અવરોધક દોડ તાલીમ જૂથ અને સૂર્યનમસ્કાર તાલીમ જૂથની પ્રાયોગિક માવજતમાં સૂર્યનમસ્કાર તાલીમ જૂથને આપવામાં આવેલ તાલીમની વધુ સાર્થક અસર જોવા મળી હતી. નિયંત્રિત જૂથની સરખામણીમાં બંને પ્રાયોગિક જૂથો અવરોધક દોડ તાલીમ જૂથ અને સૂર્યનમસ્કાર તાલીમ જૂથમાં પ્રાયોગિક માવજતની સાર્થક અસર જોવા મળતી હતી. બંને પ્રાયોગિક જૂથો વચ્ચે પ્રાયોગિક માવજતની સાર્થક અસર જોવા મળેલ ન હતી. પરંતુ નિયંત્રિત જૂથની તુલનામાં બંને પ્રાયોગિક જૂથ પર પ્રાયોગિક માવજતની અસર જોવા મળી હતી.

તારણો:

- પદ્ધતિસરના બાર (12) અઠવાડિયાના અવરોધક દોડ તાલીમ અને સૂર્યનમસ્કાર તાલીમ કાર્યક્રમથી પસંદ થતા વિષયપાત્રોના બળ દેખાવમાં નોંધપાત્ર સુધારો જોવા મળ્યો હતો.

સંદર્ભગ્રંથો:

- ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ, વ્યાયામ વિજ્ઞાન કોષ-1, રાજપીપળા: ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ, 1979.
- વર્મા, પ્રકાશ જે., એ ટેક્સબુક ઓન સ્પોર્ટ્સ સ્ટેટેસ્ટીક્સ, ગ્વાલિયર: વિનસ પબ્લિકેશન, 2000.
- શાહ, ચિનુભાઈ પુ., વ્યાયામ વિજ્ઞાન કોષ-5, રાજપીપળા: ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ, 1985.
- હેડ, નીક વ્હાઈટ, ટ્રેક એથલેટીક્સ, વેસ્ટ ચોર્કશાયર : ઇ.પી. પબ્લિશીંગ લીમીટેડ.. ૧૯૭૬.

* કાર્તિક એ. ચૌધરી

**ડૉ. ડી. કે. ધનુલા

Physical Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020 Page :- 100 - 102

ISSN :- 2319 - 8168

“વિવિધ ભૌગોલિક વિસ્તારના કબઝી ખેલાડીઓની ઊંચાઈનો તુલનાત્મક અભ્યાસ”

Abstract : આ સંશોધન અભ્યાસનો હેતુ વિવિધ ભૌગોલિક વિસ્તારના કબઝી ખેલાડીઓની ઊંચાઈનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવાનો હતો. આ સંશોધન અભ્યાસમાં ફક્ત ઉત્તર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને દક્ષિણ ગુજરાતના કબઝી રમતના ખેલાડીઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં ઈન્ટર યુનિવર્સિટી કક્ષાએ પસંદગી પામેલ પુરુષ ખેલાડીઓ જ વિષયપાત્રો તરીકે લેવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 18 થી 25 વર્ષની વયજૂથના પુરુષ ખેલાડીઓને લેવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં ઉત્તર ગુજરાત તરીકે હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટીને પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં સૌરાષ્ટ્ર તરીકે સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીને પસંદ કરવામાં આવશે. આ સંશોધન અભ્યાસમાં દક્ષિણ ગુજરાત તરીકે વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટીને પસંદ કરવામાં આવી હતી. માપનના ધોરણમાં ઊંચાઈનું માપન મેઝરટેપ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. વિવિધ ભૌગોલિક વિસ્તારમાં રહેતાં કબઝી ખેલાડીઓની ઊંચાઈની તુલના કરવા માટે જૂથોના મધ્યકના તફાવતને ચકાસવા માટે એક માર્ગીય વિચરણ પૃથક્કરણ (One Way Analysis of Variance) લાગુ પાડવામાં આવ્યું હતું. જેનું તારણ આ પ્રમાણે જોવા મળ્યું હતું. ગુજરાત રાજ્ય કક્ષાએ પસંદ થયેલ ઉત્તર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને દક્ષિણ ગુજરાતના ખેલાડી ભાઈઓના ત્રણેય જૂથોના પ્રાપ્તકો સરખા અંતરે માલુમ પડતા હોવાથી ઊંચાઈમાં કોઈ તફાવત જોવા મળેલ ન હતો.

પ્રસ્તાવના:

માનવ સહિત તમામ જીવો જેના પર આધાર રાખે છે તેવાં સંપૂર્ણ જૈવિક અને અજૈવિક પરિબળો સાથેની સંપૂર્ણ કુદરતી પ્રક્રિયા અને તેના દ્વારા નીપજતા સંકુલને પર્યાવરણ તરીકે ઓળખી શકાય. બીજી રીતે કહીએ તો કોઈ પણ સજીવનાં જીવન તથા વિકાસને અસરકર્તા તમામ પરિબળોનો સરવાળો એટલે તે સજીવનું પર્યાવરણ. હવા, જે આપણે શ્વાસમાં લઈએ છીએ; જમીન જે આપણને આધાર આપી પોષે છે, પાણી, જે આપણાં વાવ-ફાવ, નદી-નાળાં તથા સમુદ્ર, વાદળ આપે છે; પૃથ્વીની આજુબાજુનું અવકાશી વાતાવરણ, જે પૃથ્વી પર જીવન શક્ય બનાવે છે; ઊર્જા કે જે આપણને શક્તિ પૂરી પાડે છે; તેમજ અન્ય સજીવો જે પરસ્પરાવલંબનથી સાથે જીવે છે;- આ સર્વની પોતપોતાના સ્થાને ઉપસ્થિતિ અને આંતર સંબંધો એટલે પર્યાવરણ. એટલે કે જળ, જમીન, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ આ પાંચ મહાભૂતના સંયોજનની નીપજ એવાં સમગ્ર વનસ્પતિસૃષ્ટિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિ સાથેના પરસ્પર ગૂંથાયેલી આ વ્યાપક સ્વરૂપની કુદરતી વ્યવસ્થાને પર્યાવરણ કહી શકાય. પર્યાવરણ એટલે પરિ + આવરણ. પરિ એટલે બધી બાજુ. એટલે જ આપણે દૂકમાં કહીએ છઈએ કે પર્યાવરણ એટલે આપણી નજીકમાં આવેલ આજુબાજુનું બધું જ. તેમાં આજુબાજુના આવરણો એટલે મૃદાવરણ (માટી), જલાવરણ (પાણી), વાતાવરણ (વાયુ) અને જૈવાવરણ (સજીવો)ના પારસ્પરિક સંબંધ-સંસર્ગથી નીપજતું એક સંકુલ આવરણ છે. આ ચાર કુદરતી આવરણોના સહયોગ અને સહકારથી રચાતાં વિશિષ્ટ આવરણ કે પરિસ્થિતિને આપણે પર્યાવરણ કહી શકીએ. મૃદાવરણમાં ભૂ-સપાટી ઉપરાંત તેના પર આવેલાં વિવિધ ભૂમિ-આકારોનો સમાવેશ થાય છે. જલાવરણમાં ખુલ્લા મહાસાગરો, ઉપસાગરો, સાગરો, ખાડી, અખાતો ઉપરાંત ભૂમિખંડો પર આવેલા નદી, સરોવરો કે અન્ય જળસ્થાન-સ્વરૂપોનો સમાવેશ થાય છે. વાતાવરણ હવા, સૂર્યપ્રકાશ, તાપમાન, ભેજ અને વરસાદની પરિસ્થિતિને પર્યાવરણના એક ઘટક તરીકે ગણવામાં આવે છે. જૈવાવરણમાં વિશ્વમાં વિસ્તરેલી અને અસ્તિત્વ ધરાવતી વિવિધ પ્રાણી, પક્ષી તેમજ વનસ્પતિ સૃષ્ટિ એટલે કે સમગ્ર સજીવ સૃષ્ટિનો સમાવેશ થાય છે. માનવ પણ આ જૈવાવરણનો એક ભાગ છે.

શરીરપરિમિતિ માપનને અંગ્રેજીમાં ‘Anthropometric’ કહેવામાં આવે છે. આ શબ્દ ગ્રીક ભાષામાંથી ઉતરી આવેલ છે. ગ્રીક ભાષામાં Anthropos નો અર્થ માણસ (Man) થાય છે. જ્યારે Metreein નો અર્થ માપન (To Measure) થાય.

આમ શરીરપરિમિતિ માપનમાં સમગ્ર શરીર (Posture), સામાન્ય શરીર માપનો, શારીરિક પરિધ માપનો અને ચામડી માપનોનો સમાવેશ થાય છે.

શરીર પરિમિતિ માપન એ પ્રાચીન સંસ્કૃતિથી દૃષ્ટિગોચર થતી જૂનામાં જૂની માપનપદ્ધતિ છે. પરિમિતિ (Anthropometry) શબ્દ સૌપ્રથમ ફ્રાન્સના ગણિતશાસ્ત્રી ક્યુટેલેટ દ્વારા પ્રચલિત થયેલ છે. પરંતુ પરિમિતિ માપન અંગેનું સંશોધનકાર્ય ઈ.સ. ૧૮૬૦ થી કોમવેલ દ્વારા પ્રચલિત થયેલ છે. તેણે શાળામાં ભણતાં ૮ થી ૧૪ વર્ષના બાળકોની વૃદ્ધિ અંગેનો અભ્યાસ કરીને તારવી કાઢ્યું હતું કે લગભગ ૧૧ થી ૧૪ વર્ષની ઉંમર પછી છોકરીઓ કરતા છોકરાઓ વધારે ઊંચા અને વજનવાળા જણાતા હતા. પરંતુ ૧૪ વર્ષની ઉંમર પછી છોકરાઓ કરતાં છોકરીઓ વધારે ઊંચી અને વધારે વજનવાળી જણાતી હતી અને આ સમયગાળામાં વૃદ્ધિ દર છોકરીઓ કરતા છોકરાઓમાં લાંબા સમય સુધી જોવા મળ્યો હતો. ઈ.સ. ૧૮૬૦ થી ૧૮૮૦ સુધીમાં આ બાબતે એડવર્ડ હિચકોકે નોંધપાત્ર સંશોધન કરેલ છે. તેણે બાળકોની ઊંચાઈ, વજન, છાતીની પહોળાઈ, કમરથી જાડાઈ અને વાઈટલ કેપેસિટી બાબતે કસોટીઓ હાથ ધરી હતી.

*પીએચ.ડી. સ્કોલર - હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ
** માર્ગદર્શક, - શા. શિ.અધ્યાપક - હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી-પાટણ - શ્રી પી. આર. પટેલ આર્ટ્સ કોલેજ, પલાસર

અભ્યાસનો હેતુ

આ સંશોધન અભ્યાસનો હેતુ વિવિધ ભૌગોલિક વિસ્તારના કબડ્ડી ખેલાડીઓની ઊંચાઈનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવાનો હતો.

વિષયપાત્રોની પસંદગી:

આ સંશોધન અભ્યાસમાં ફક્ત ઉત્તર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને દક્ષિણ ગુજરાતના કબડ્ડી રમતના ખેલાડીઓને વિષયપાત્રો તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં ઈન્ટર યુનિવર્સિટી કક્ષાએ પસંદગી પામેલ પુરુષ ખેલાડીઓ જ વિષયપાત્રો તરીકે લેવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં 18 થી 25 વર્ષની વયજૂથના પુરુષ ખેલાડીઓને લેવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં ઉત્તર ગુજરાત તરીકે હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટીને પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ સંશોધન અભ્યાસમાં સૌરાષ્ટ્ર તરીકે સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીને પસંદ કરવામાં આવશે. આ સંશોધન અભ્યાસમાં દક્ષિણ ગુજરાત તરીકે વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટીને પસંદ કરવામાં આવી હતી.

માપનના ધોરણો

ક્રમ	ચલાયમાન	કસોટી	માપનનું ધોરણ
1	ઊંચાઈ	ગેઝરટેપ	સે.મી.

આંકડાકીય પ્રક્રિયા

વિવિધ ભૌગોલિક વિસ્તારમાં રહેતાં કબડ્ડી ખેલાડીઓની ઊંચાઈની તુલના કરવા માટે જૂથોના મધ્યકના તફાવતને ચકાસવા માટે એક માર્ગીય વિચરણ પૃથક્કરણ (One Way Analysis of Variance) લાગુ પાડવામાં આવ્યું હતું.

અભ્યાસના પરિણામો

સારણી - 1

ઉત્તર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી અને દક્ષિણ યુનિવર્સિટીના કબડ્ડી રમતના ખેલાડીઓની ઊંચાઈનો 'F' રેશિયો

કસોટી (Test)	જૂથ		વિચરણ પૃથક્કરણ			
	મધ્યક (Mean)	વિષયપાત્રો (Subject)	વર્ગોનો સરવાળો (SS)	સ્વતંત્રતાની માત્રા (df)	મધ્યક વિચરણ (MSS)	'F'
ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી	175	12	A 18.67	2	9.33	0.36
સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી	173.33	12				
દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી	173.67	12	W 865.33	33	26.22	

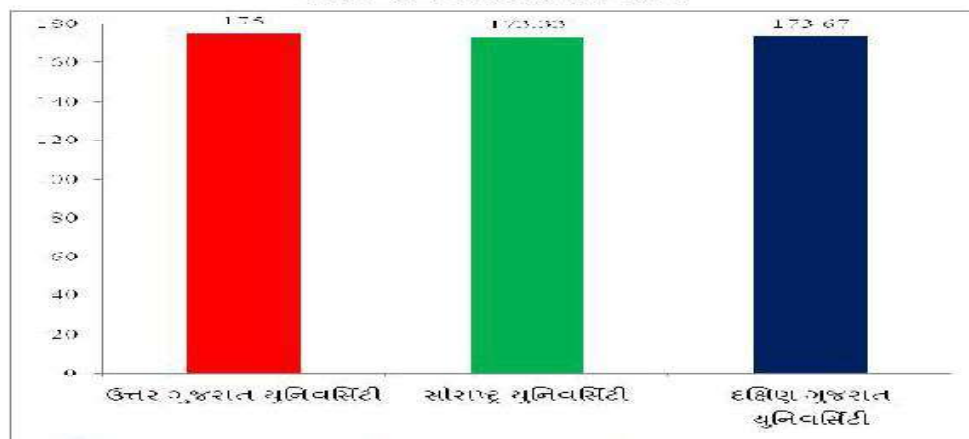
*સાર્થકતાનું ધોરણ 0.05 કક્ષાએ $F = 0.05 (2,33) = 3.3$

સારણી-1માં ઉત્તર ગુજરાત ઈન્ટર યુનિવર્સિટી કબડ્ડી રમતમાં પસંદ થયેલ ખેલાડી ભાઈઓની ઊંચાઈનો મધ્યક 175, સૌરાષ્ટ્ર ઈન્ટર યુનિવર્સિટી કબડ્ડી રમતમાં પસંદ થયેલ ખેલાડી ભાઈઓની ઊંચાઈનો મધ્યક 173.33, દક્ષિણ ગુજરાત ઈન્ટર યુનિવર્સિટી કબડ્ડી રમતમાં પસંદ થયેલ ખેલાડી ભાઈઓની ઊંચાઈનો મધ્યક 173.67 જોવા મળ્યો હતો. બધા જૂથોના વર્ગોનો સરવાળો 18.67 જોવા મળ્યો હતો અને બધા પ્રાપ્તોને વચ્ચે વર્ગોનો સરવાળો 865.33 જોવા મળ્યો હતો. બધા જૂથોનું મધ્યક વિચરણ 9.33 જોવા મળ્યું હતું અને બધા પ્રાપ્તોને મધ્યક વિચરણ 26.22 જોવા મળ્યું હતું. જ્યારે 'F' રેશિયો 0.36 જોવા મળેલ હતો. જે 0.05 કક્ષાએ સાર્થક જોવા મળ્યો ન હતો. જ્યારે સાર્થકતાનું ધોરણ 0.05 કક્ષાએ (2,33) 3.3 હતું.

આલેખ - 1

ઉત્તર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી અને દક્ષિણ યુનિવર્સિટીના કબડ્ડી રમતના ખેલાડીઓની

ઊંચાઈના મધ્યકો દર્શાવતો ગ્રાલેખ

તારણો:

- ગુજરાત રાજ્ય કક્ષાએ પસંદ થયેલ ઉત્તર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને દક્ષિણ ગુજરાતના ખેલાડી ભાઈઓના ત્રણેય જૂથોના પ્રાપ્તાંકો સરખા અંતરે માલુમ પડતા હોવાથી ઊંચાઈમાં કોઈ તફાવત જોવા મળેલ ન હતો.

સંદર્ભગ્રંથો:

- પટેલ, કાન્તિભાઈ રા. અને પ્રભુલાલ મો. કાસુન્દ્રા, કસોટીઓ માપન અને મૂલ્યાંકન, ગાંધીનગર: રમા પ્રકાશન, જુલાઈ, ૨૦૦૧.
- વર્મા, પ્રકાશ જે., એ ટેક્ષબુક ઓન સ્પોર્ટ્સ સ્ટેટેસ્ટીક્સ, ગ્વાલિયર: વિનસ પબ્લિકેશન, ૨૦૦૦.
- સાવલિયા, રમેશ, પર્યાવરણ સાથી, અમદાવાદ: પર્યાવરણ શિક્ષણ કેન્દ્ર, ૨૦૦૪.

***Dr. Dhaval V. Makwana**

Physical Education

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020 Page :- 103 - 104

ISSN :- 2319 - 8168

Sports and doping

Doping has been a problem in our society for many years. It has been used and abused by many groups, including professional athletes. It is quite common to hear about or read about athletes and drug or doping use, although doping has a lengthy history of use by athletes, they have varied effects on body professional athletes today although, it has existed for many years due to variety of circumstances efforts are being made to indicate its used by making people aware of the harmful effects that drug can have, many athletes need to learn to say "No". for the price of not saying "No" is the highest price of all.

Introduction:

Doping has been a problem in our society for many years; it has been used and abused by many groups; including professional athletics. It is certainly quite common to hear about or read about athletics and drug use. Although doping has a lengthy history of use by athletics. It has varied effects on the body and different preventions.

Sports and Doping:

Much of the world's supply of cocaine is produced in South America. Thousands of years ago, the ancient Incas chewed coca leaves because they made it possible for time. In the 1880's Bolivian soldiers were given the drug to help them gain endurance and overcome fatigue. 100 years later has many have chewed coca leaves it wasn't until the early years of the 20th century that cocaine increase in popularity among athletics. Cocaine is a naturally occurring alkaloid extracted from the leaves of the coca plant. It is an excellent local anesthetic and a widely abused illicit drug. Cocaine is an

orderless, white powder. The many street names of cocaine include "cock", "Lady" and "Gold dust" street is mixed or "Cut" with a number of other white powdery substance. Steroids are man-made derivatives of testosterone, the male hormone. For performance and enhancement, anabolic-androgenic steroids are today's sports doping choice steroids are a family of synthetic compounds. Anabolic refers to the ability of steroids to aid by Russian weight lifters in 1940's and 1950's. In the 1860's swimmers were charged with "doping" Amsterdam, cocaine is not an addictive drug in a strictly physical sense the body does not develop a physical dependence on it nor so there physical withdrawal when a user stops taking it. Cocaine increases body temperature, heart rate and blood pressure and it curbs the appetite. Prolonged use can cause the septum which divides the nostrils, collapse. On the other hand, cocaine is psychologically addictive. Heavy users often come to treat it as an emotional crutch, exhibiting "behavioral dependence" most people smoke marijuana relaxation, inten-

sification of perception, and visual fantasies. Some athletes used marijuana following a sporting event because it allows them to feel relaxed and at peace. However, marijuana has some immediate negative effects. Almost immediately after marijuana is smoked, a user's heart rate increases up to 50% higher than normal. There are also physiological effects caused by steroids. Many athletics reports "Feeling good" about them selves. The users will suffer wide mood swings ranging from violent peers, even homicidal, episodes known as "Rod rages" to bouts of depression. They also suffer from paranoid jealousy, extreme irritability the most famous suspension for steroids use was a Canadian sprinter, Ben Johnson, during the 1988 Olympics; Johnson won the 100 meter dash in a world. Record 9.79 seconds. He then found he's title revoked when he test positive after the race.

Conclusion:

Athletics can learn to cope with life without relying on doping. There is a serious doping problem among professional athletes today although it has existed for many years due to variety of circumstances efforts are being made to eradicate its use by making people aware of the harmful effects that doping can have many athletes need to learn to say "NO". Not the price of not saying

"NO", is the highest price of all.

References:

- 1) "Marijuana" world book encyclopedia 1990ed.
- 2) Lend, Joe." drug abuse" riders digest Jan 1987: 24-25.
- 3) "Coca" world book encyclopedia 1990 Ed.
- 4) "Charles white's story". Sports illustrated 29 Aug-1988: 52-57.
- 5) "Anabolic steroids". NIDA: Research report series 1991: 1-9.

* ચૌધરી બાબુભાઈ અમરાભાઈ

વિરમગામમાં દેસાઈ વંશની સ્થાપના

દેસાઈ પાટીદારો પોતાને બ્રહ્મમાજીના પુત્ર કશ્યપ ઋષિના વંશમાં થયેલા કૂર્મ ઋષિને પોતાનો આદિ પુરૂષ માને છે અને પોતાને કૃમિઓ તરીકે ઓળખાવે છે. એ કૂર્મશબ્દનું અપભ્રંશ રૂપ કણબી છે કણબીઓનો મૃખ્ય ધંધો ખેતીનો રહે છે. પણ શરૂમાં તેઓ ક્ષત્રિયો હતા. અને સૈનિક સેનાપતિ તરીકે એમણે ઉજ્જવલ કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી છે. અનેક પ્રસિદ્ધ રાજકુળોમાં એમણે સૈનિક તરીકે અગ્રભાગ ભજવ્યા બાદ ગુજરાતમાં એ આવી વસ્યા હતા અને ઊંઝા ગામ વસાવી ત્યાં સ્થિર થયા હતા. પણ ચાવડાઓના સમયમાં ઊંઝા છોડીએ ઈડર જઈને વસ્યા હતા. ત્યાં મુસલમાન શાસનકાળ દરમ્યાન એમના પર અત્યાચારો થવા લાગેલા ત્યારે એ ઈડર છોડી ચાંપાનેર જઈને રહેવા લાગ્યા પણ મહમદ બેગડાએ ગઢ જીતી લીધાથી ચાંપાનેર છોડી પાટણ આશ્રય ખોળવો પડ્યો હતો. ત્યાં તેઓ રેશમ, જરી તથા કિનખાબનું વણાટ કામ કરવાનો ધંધો કરી સુખેથી ગુજરાન ચલાવતા હતા. પણ મહમદ બેગડાનું એ ગઢ જીતતા પાણી ઉતરી ગયું હતું. કૃમિઓના આગેવાન વૈરસિંહના પરાક્રમ, શૌર્ય, કુનેહ અને વ્યૂહ રચનાને કારણે એને જીતવો મુશ્કેલ હતો. પરંતુ પતાઈ રાવળનો સાળો સિવાજી બાકલિયા ફૂટી જવાથી ગઢના દરવાજા એને ખોલી નાખ્યા હતા. પતાઈ રાવળ આથી લડતા લડતા માર્યો ગયો. અને એનો બહાદુર સરદાર વૈરસિંહ તથા અન્ય સરદારો જીવતાંજ પકડાઈ ગયા બાદશાહે એ બધાને પોતે વસાવેલી નવી નવી રાજધાની મહેમદાબાદ લાવી કેદમાં પુર્યા.

આ વખતે માતર પરગણામાં માતરીયા રાવ નામનો રજપુત રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની સાથે ઝઘડો થતાં બાદશાહે તેને પકડી જેલમાં નાખ્યો અને માતર પરગણું ખાલસા કર્યું. આ માતરીયા રાવની બહેનનો વિવાહ વિરમગામના જાલા સરદાર વિરમદેવ સાથે થયો કોઈએ પોતાના ભાઈને છોડાવા રોજ પતિને આગ્રહ કર્યા કરતી આથી બાદશાહની બેગમ સરખેજ ના રોજે કબરે ફુલ ચડાવવા આવવાની છે. એ સાંભળી વીરમદેવ ત્યાં છૂપાઈ ગયો અને લાગ આયો ત્યારે બેગમને ઉપાડી વિરમગામ ભાગી છૂટ્યો બાદશાહને એણે કહાવ્યું કે ‘જયા સુધી મારા સાળાને મુક્ત નહીં કરો અને તેનું રાજ્ય પાછું નહિ સોપો ત્યાં સુધી બેગમના દર્શન થવાના નથી મહમદ વીરમદેવની તાકાત જાણતો હતો જેથી માતરીયા રાવને વટલાવી મુક્ત, તો કર્યો પણ એથી તો વીરમદેવના ક્રોધનો પાર રભે નહીં, જેથી એણે બેગમનો કબજો ન છોડ્યો.’

મહમદ બેગડાએ આથી જેલમાં પૂરેલા વૈરસિંહને છૂટો કરી ખૂબ માન આપ્યું અને વીરમગામ કબજે કરવા તથા બેગમને પાછી મેળવવા મોટા સૈન્ય સાથે એને વીરમગામ મોકલ્યો. તેણે આડો રસ્તો લઈ ચુંવાળમાં આવેલા સીતાપુર ગામે પડાવ નાખ્યો અને ત્યાંથી પોતાના યુનદા માણસો ને મોકલી કિલ્લામાં ઘુસાડી દીધા પાછળથી બંને વચ્ચે ખૂનખાર જંગ ખેલાયો પણ વીરમદેવના અભિમાની કિલ્લેદારોની ગફલતનો લાભ લઈ વૈરસિંહના ગૃપ્ત સૈનિકોએ દરવાજો ખોલી નાખ્યો. વહેલી પડે જ દુશ્મનોને અંદર ઘૂસેલા જોઈ વીરમદેવ મહેલ બહાર ઘસી આવ્યો પણ છેવટે વૈરસિંહના હાથે જ એ કપાઈ મૂઓ પરિણામે વિજય મેળવી તથા બેગમને કબજે કરીએ મેળવી તથા બેગમને કબજે કરીએ પાછો ફર્યો. આથી બેગડાએ ખુશ થઈ એને વીરગામની જાગીર ભેટ આપી ને. એ રીતે વૈરસિંહથી દેસાઈ વંશની વીરમગામમાં સ્થાપના થઈ એણે સ્વતંત્ર રીતે સત્તા ચલાવી જીવનનાં અંત સુધી શાંતિપૂર્વક રાજ્ય ચલાવ્યું હતું. પણ કારભારીઓ

તથા ફોજ નાયકો મોટે ભાગે મુસ્લીમો જ રહેતા.

કિશોરદાસ :

વૈરસિંહ પછી કિશોરદાસ ગાદીએ આવ્યા તેમના સમયમાં જુનાગઢની જોરતલબી જાલાવાડ વગેરે પ્રાંતોમાં લેવાતી તે બંધ પડી ગઈ હતી સુપડીની જાગીર ભેટ આપવાની શરતે કિશોરદાસના ભાઈ પ્રહલાદજીને વહીવટદાર કાસમઅલી તેડી ગયો તેણે કામ પાર પાડી દેસાઈ ગિરિનો હક પ્રાપ્ત કર્યા હતાં જોકે કિશોરદાસના બીજા પુત્રોએ પણ દેસાઈ ગિરિનો હક પ્રાપ્ત કર્યા હતાં જોકે કિશોરદાસના સમયમાં જાલાઓએ ફરી વીરમગામ કબજે કર્યું હતું. પણ દેસાઈઓએ જાલાઓનું અધિત્ય સ્વીકારી લઈ વીરમગામની જાગીર જેમ તેમ ટકાવી રાખી હતી. એમના પછી રામજી પછી ગંગાદાસ, ગંગાદાસ પછી કરમણદાસ તથા ત્યારબાદ અનુક્રમે સિયોજી, રણમલજી અને નાથાભાઈ ગાદીએ આવ્યા હતા.

નાથાભાઈને વેણાજી - શાણાજી - ભાણાજી અને પરખાજી એમ ૪ પુત્રો હતા એમાં વેણાજીના વંશજ દેસાઈગિરિ કરે છે. શાણાજીના મારફતિયા દેસાઈ કહેવાય છે.

શાણાજી :

શાણાજીના મારફતિયા દેસાઈ કહેવાય છે. અને પરખાજીના ઘંટિયા દેસાઈ, જયારે ભાણાજીના વંશજ પટલાઈ કરે છે. આ સમયમાં બાદશાહ બહાદુરશાહે જાલાએ પાસેથી વીરમગામ પરગણું ખાલસા કર્યું હતું (ઈ.સ. ૧૫૩૭)

વેણીદાસ :

નાથાભાઈના સ્વર્ગવાસ પછી એ ગાદીએ આવ્યા હતા. ગુજરાત આ સમયે અકબરે જીતી લેવાથી એ મોગલ સામ્રાજ્ય ની સત્તા નીચે આવ્યું હતું. જેથી શાહજાદો સલીમ જે પાછળથી મોગલ શહેનશાહ જહાંગીર તરીકે ઓળખાયો છે. એ ગુજરાતનો સુબો બનીને અમદાવાદ આવ્યો હતો. અમદાવાદ ગુજરાતનું પાટનગર હોવા છતાં

*પીએચ.ડી. સ્કોલર (ઈતિહાસ) - હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

એને અહીંની હવા માફક ન આવી. એથી એ દિલ્હી પાછો ચાલ્યો ગયો પાછળથી બાદશાહ થયા બાદ પોતાના પુત્ર શહાજહાનને એણે સુબો બનાવી મોકલ્યો. (ઈ.સ. ૧૬૧૮) પણ તેથી તેના દિવાન બાકરઅલીખાનથી કાઠિયાવાડની ખંડણી વસુલ ન થઈ શકી. આથી વસુલાત પર સાડા સાત ટકાનું વેતન બાંધી આપી સુબાએ વેણીદાસને દેસાઈગિરિનો હક આપ્યો તથા જકાત લેવાનો પણ અધિકાર મલ્યો. વેણીદાસે આ વખતે ધંધુકા, ચુંવાળ તથા કાઠિયાવાડ વિભાગના તોફાની લોકોને વશ કરી ધાક બેસાડી દીધી હતી.

મકનજી :

વેણીદાસના મરણ પછી મકનજી ગાદીએ આવ્યા હતા. તેમના વખતમાં તેમના પિત્રાઈ ભાઈ મોગળજીના પુત્રો ગણેશજી અને ભીમજીએ દેસાઈ દસ્તુરીમાં ભાગ મેળવવા માટે જહાંગીર બાદશાહ પાસેથી અનુમતી મેળવી હતી. મકનજી પછી મહોતજી અને મહોતજી પછી ત્રીકમજી ગાદીએ આવ્યા હતા. ઔરંગઝેબ જયારે સુબો હતો ત્યારે તેણે ત્રીકમજીને દેસાઈગિરીની સનદ આપી હતી. જેથી આખું ઝાલાવાડ અને સતા નીચે આવ્યું હતું.

ભાણજીભાઈ :

ત્રીકમજી પછી ભાણજીભાઈ તેઓ ત્રણવાર દિલ્હીના બાદશાહ શહાજહાનની સલામીએ ગયા હતા. ત્યારે તેમને બાદશાહે પોશાક પહેરાવ્યો હતો. ભાણજીભાઈએ ચુંવાળ તથા ધંધુકા ના તોફાનીઓને વશ કર્યા હતા. બાદશાહ શહાજહાન બીમાર પડવાથી તેના ચારે પુત્રો રાજગાદી માટે અંદરો અંદર લડવા લાગ્યા હોઈ આ ખર્ચને પહોંચી વળવા ત્યારના ગુજરાતના સુબા શહાજહાદ મુરાદે મીઠાના અગરની ઉપજ માંથી ૩૦ હજારનો નજરાણો વસુલ કર્યો હતો. ઔરંગઝેબ દિલ્હીના તખ્ત પર બેઠા પછી અહમદપુર, દસાડા, પરગણુ અલાદાદુ નામના બહારવટિયાએ ઉજજડ કરી નાંખ્યું હતું. જેથી ભાણજી ભાઈએ એને વશ કરીએ પરગણુ ફરી આબાદ કર્યું હતું. જેથી બાદશાહે ખુશ થઈ એને દસાડા પરગણાના સાવડા, ગોરિયાવાડ, બામણવા, નવરંગપુરા અને જરવલા એ પાંચ ગામ (ઈ.સ. ૧૬૮૦ માં) બક્ષિસ આપ્યા હતા. ત્યાર બાદ ભાણજીભાઈ થોડા વખત પછી મરણ પામ્યા હતા.

ઉદયકર્ણજી :

ભાણજીભાઈ પછી ઉદયકર્ણજી ગાદીએ આવ્યા. તેમણે ઈ.સ. ૧૭૨૫માં જુનો કિલ્લો જીર્ણ થવાથી વિરમગામ ફરતો પાકો કિલ્લો બંધાવ્યો જેમાં ૫ દરવાજા અને ૨ બારીઓ મૂકવામાં આવી હતી. જે ભાગ પરકોટા કહેવાય છે. તે ભાગમાં તેમણે જુદી કિલ્લાબંધ રાજગાદી પણ બંધાવી ઈ.સ. ૧૭૨૮માં પેશ્વા ચીમનાજી આપા તથા સેનાપતિ કંથાજી કદમ બન્ને ૮૦ હજારની ફોજ લઈ ધોળકા પર ત્રાટક્યા અને એ કબજે કર્યું. ત્યાંથી પાછા વળતા તેમણે વિરમગામ પર ઘેરો ઘાલ્યો ઉદયકર્ણજીએ મરાઠાઓના સઘળા હુમલા નિષ્ફળ બનાવ્યા પણ શાહુકારોએ લૂંટાઈ જવાના ભયે સાડા ત્રણ લાખઆભાર - નિહારીકા રવિયા રૂપિયા આપી. મરાઠાઓને પાછા વાળ્યા હતા. વિરમગામના કસ્બાતીઓ સાથે દેસાઈઓને છૂપું વેર હતું છતાં તેમના આગેવાન દોલુ ટાંકના ભાઈ અલી ટાંકને ઉદયકર્ણજીએ પોતાને હજુરીઓ બનાવી હાંસલપુર ગામ ઈનામમાં આપ્યું હતું. આમ છતાં તેણે કસ્બાતીઓની શીખવણીથી વિશ્વાસઘાત કરી પોતાના માલિકનું ખૂન કર્યું. (ઈ.સ. ૧૭૩૦)

ઉદયકર્ણજીએ ઈ.સ. ૧૭૨૫, વિ.સ : ૧૭૮૧ ના વૈશાખ સુદ - ૫ ને સોમવારે વિરમગામ ફરતો કોટ ચણાવ્યો હતો. એ પછી ઈ.સ. ૧૮૨૭ વિ.સ. ૧૮૮૩ માં એને પુન સમારકામ કરાવ્યું હતું.

નાના સાહેબ પેશ્વા :

ઈ.સ. ૧૮૫૭ માં અંગ્રેજોની સામે સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ થયો ત્યારે તેના પ્રણેતા નાનાસાહેબ હતા. નાનાસાહેબ પેશ્વાની વીરમગામમાં પેશ્વાઈ હતી. એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ નાના સાહેબની નજર વીરમગામ પર હોઈ પેશ્વાઓએ તો નાના સાહેબને મદદ કરી. ભાવસિંહજી :

નાના-નાના ઠાકોરોના રસાલા સાથે તેમની પુત્ર ભાવસિંહજી વિરમગામ આવ્યા બાબી સલાબતખાન પણ દેસાઈની મદદે આવ્યા હતા. પણ અલીટાંક નાશીને અમદાવાદ ગયો અને સુબાને આડુઅવળુ સમજાવી વિરમગામ પર હુમલો કરવા તેડી લાવ્યો સલાબતખાનને દગાથી ઝેર આપ્યું જેથી એની જાણ થતાં એનું સૈન્ય દેસાઈઓને છોડી ભાગી ગયું

આથી કસ્બાતીઓએ સુબા શેર બુલંદખાનની સરદારી તથા તેમના કાકા ભૂખણદાસ જીવતાં જ પકડાઈ ગયા. આથી સુબાએ વિરમગામની સરદારી પોતાના પુત્ર બાબી કમાલુદ્દીનને સોંપી આ વખતે પિતાંબર નામનો એક દેસાઈ ભાગી છૂટ્યો અને કોડાના ઠાકોર કાનાજીને મળી ચુંવાળિયાઓની મદદ મેળવી. રાત્રે સુબાના સૈન્ય પર ઓચિતો હલ્લો કરી બધાને એણે છોડાવ્યા અને એમને વિરમગામ તેડી લાવ્યો આથી ઉત્સાહમાં આવી જઈ ચુંવાળિયાઓએ કમાલુદ્દીનને હરાવી વિરમગામ કબજે કર્યું. પણ એથી અલીટાંકે બીજીવાર મદદ મેળવીને વિરમગામ ફરી કબજે લીધું ભાવસિંહજી આથી ધોળકે ગયા અને દામાજી ગાયકવાડને મળી મરાઠી સૈન્ય સાથે વિરમગામ પાછા આવ્યા રાત્રે માનસરોવર તરફથી પોતાની રાજગાદીના કિલ્લાની દિવાલ તોડી પાડી મરાઠા સૈન્યને એમણે અંદર દાખલ કર્યું એ લડાઈમાં દોલુટાંક માર્યો ગયો અને અલીટાંક માર્યો ગયો અને અલીટાંક નાશીને છનિયારના ઠાકોર ને શરણે ગયો. આથી દામાજી રાવના સરદાર રંગોજીએ છનિયારનો નાશ કર્યો. પણ અલીટાંક નિરાશ ન થયો.

અમદાવાદના નિમાયેલા નવા સુબા - જોધપુરના રાજા અભયસિંહની રજા મેળવી બાબી જવામદખાન સાથે એ ફરી વીરમગામ પર ચડી આવ્યો. (ઈ.સ. ૧૭૩૫) આમા દેસાઈએ હાર્યોને ભાવસિંહજી વગેરે બીજીવાર કેદ પકડાઈ ગયા પણ રાત્રે ચુંવાળિયાઓએ સાણંદ મુકામે બાબી જવામદખાન પર હુલ્લો કરી દેસાઈઓને છોડાવ્યા. આમા કંઈક દગો છે. એમ માની ઉપ્યુટી સુબાએ ફરી વિરમગામ પર ચડાઈ કરી પણ વિરમગામનો ગઢ મજબુત હોઈ તેમજ ફરતા સરોવરો હોઈ દુશ્મનોને રોકવા અમદાવાદની સડક પરના પાટીયા તોડી નાંખ્યા અને એ રીતે કિલ્લાને મજબુત બનાવી અંદરથી રક્ષણ કરવા માંડ્યું. અંદર ઘુસડીયા તળાવ હોઈ તેમજ અનાજના કોઠારો ભરી દીધેલા હોઈ અન્ન -પાણી ખુટવાની કોઈ ચિંતા નહોતી આથી ઘેરો લાંબો ચાલ્યો દેસાઈઓના જાસુસો દ્વારા ખબર મેળવી દામાજી પણ મદદે દોડી આવ્યા હતા. આમ બન્ને બાજુની ભીસ વધતા સુબો ભાગી ગયો. પણ ભાવસિંહજીના દુઃખનો અંત નહોતો.

સંદર્ભસૂચિ

(૧) શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ ગંગાપ્રસાદ, ‘ગુજરાતો પ્રાચીન

- ઈતિહાસ', ગુજરાત યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
અમદાવાદ, ૧૯૬૭
- (૨) શાસ્ત્રી દુ.કે., 'ગુજરાતનો મધ્યકાલીન રાજપૂત
ઈતિહાસ', ૧૯૫૬
- (૩) આચાર્ય ના.આ., 'વાઘેલાકાલીન ગુજરાતનો સાંસ્કૃતિક
ઈતિહાસ', ગ્રંથ-૨, (ટાઈપ કરેલો મહાનિબંધ ૧૯૬૪)
- (૪) રાવળ પ્રફુલ્લ જે., મારું ગામ વિરમગામ, માહિતી
પુસ્તિકા, ધી ભાગ્યોદય શરાફી, સહકારી મંડળી લિ.
૨૦૧૦

***Prakashkumar B Pargi**

Commerce

Research Zone India

Vol :- 8

Issue :- (2)

March :- 2020 Page :- 108 - 110

ISSN :- 2319 - 8168

Impact of GST on the Indian Economy

“There are only two things certain one is death and second is taxes.” - Mr. Benjamin Franklin Once the economist Kautilya/Chanakya has stated that “The Tax should be like a bee who collects honey from flowers in such a way as to do the least damage or destruction to them, and he leaves them whole, undamaged and fresh, just as he found them.” The conception of GST, the prevalent tax reform in India is “one nation, one market, one tax”. The Indian government could finally come out with such tax reforms after waiting for a decade. The single biggest indirect tax regime came into force, dismantling all the inter-state barriers with respect to trade. The GST rollout, with a single stroke, has converted India into a unified market of 1.3 billion citizens. Fundamentally, the Indian economy is attempting to transform itself by doing away with the internal tariff barriers and subsuming central, state and local taxes into a unified GST. It has converted the hope of India’s fiscal reform program recapture momentum and broadening the economy. Then again, there are fears of commotion, embedded in what’s perceived as a rushed transition which may not assist the interests of the country.

Will the hopes triumph over uncertainty would be determined by how our government works towards making GST a “good and simple tax”. The idea behind implementing GST across the country in 29 states and 7 Union Territories is that it would offer a win-win situation for everyone. Manufacturers and traders would benefit from fewer tax filings, transparent rules, and easy bookkeeping; consumers would be paying less for the goods and services, and the government would generate more revenues as revenue leaks would be plugged. Ground realities, as we all know, vary. It is important to understand that GST is not a tax concession scheme where the government has reduced the tax rates and hence all the goods and services would become cheaper once GST is implemented. Government was attempting to fix a single Revenue Neutral Rate (RNR) on the goods and services so that the total tax revenue of the State and the Central Government remain the same. However, due to practical considerations and keeping in view the social conditions of India,

four GST slabs have been set at 5%, 12%, 18% and 28% for different items or services. There is also a special rate for precious metals. The rate of 18% would however be applicable for most goods and services. So, how has GST really impacted India? Let’s take a look.

GST: The Short-Term Impact From the viewpoint of the consumer, they would now have to pay more tax for most of the goods and services they consume. The majority of everyday consumables now draw the same or a slightly higher rate of tax. Furthermore, the GST implementation has a cost of compliance attached to it. It seems that this cost of compliance will be prohibitive and high for the small scale manufacturers and traders, who have also protested against the same. They may end up pricing their goods at higher rates. All the services would become more expensive immediately since the present Service Tax rate is only 15% which is now raised to 18% in GST. Some goods would become cheaper due to lower rates levied on such items. Most goods would become more expensive since the GST rate of 18% or 24%

*** Asso.Pro. Shree Sahjanand Arts & Com. College-Ambavadi. Ahmedabad .**

is much more than the present VAT rates which are around 12-15 %. The dealers and retailers are NOT likely to pass on this extra rate immediately to the consumer and they would profit from the increase Input Credit Tax (ICT). However, soon the consumer would reap the benefit and the prices would come down. Thus the impact of GST will be as bellow in the immediate future:

1. Like any change in tax structure, it will bring inflation in the short term. Most products and services we buy will go up in price over the next 1 year. That has been the case in most countries adopting GST. The fear of inflation is one reason that successive Indian governments have been going slow on GST implementation.
2. If you have been running a business without paying VAT/Sales Taxes, things are going to get harder to avoid taxes. Profits will go down.
3. If you are running any business, there will be chaos and confusion for the next 1 year until the accountants and businessmen understand the rules better.

The Future Impact of GST Talking about the long-term benefits, it is expected that GST would not just mean a lower rate of taxes, but also minimum tax slabs. Countries where the Goods and Service Tax has helped in reforming the economy, apply only 2 or 3 rates - one being the mean rate, a lower rate for essential commodities, and a higher tax rate for the luxurious commodities. Currently, in India, we have 5 slabs, with as many as 3 rates - an integrated rate, a central rate, and a state rate. In addition to these, cess is also levied. The fear of losing out on revenue has kept the government from gambling on fewer or lower rates.

This is very unlikely to see a shift anytime soon; though the government has said that rates may be revisited once the RNR (revenue neutral rate) is reached.

The impact of GST on macroeconomic indicators is likely to be very positive in the medium-term. Inflation would be reduced as

the cascading (tax on tax) effect of taxes would be eliminated. The revenue from the taxes for the government is very likely to increase with an extended tax net, and the fiscal deficit is expected to remain under the checks. Moreover,

exports would grow, while FDI (Foreign Direct Investment) would also increase. The industry leaders believe that the country would climb several ladders in the ease of doing business with the implementation of the most important tax reform ever in the history of the country. GST is like the metric system - almost everyone in the world [other than the USA] have migrated to it. India is among the rare few economies who are quite late to this.

The experience of over 160 countries is that GST provides for a simpler tax collection and makes it very hard to evade taxes. For legal businesses it makes running their concerns easy and also reduces the competitive disadvantage they traditionally had from tax evading competitors. So in Long-Term the impact of GST will be as bellow:

1. Tax collection will go up as more people will be brought under the tax loop. That could allow governments to either reduce tax rates or increase services.
2. It will become easy to run pan-India businesses as you would have to deal with less number of tax men. When more people run businesses the competition will bring down price.
3. It will bring down the overall cost of moving goods across India and that would mean a drop in prices.

Real Benefits of GST

The real benefits of GST to the consumer and businesses are long term and can be stated as

following:-

- 1: Merger of Taxes At present, there are a large number of taxes at central and state level. They shall all be merged and become one GST as shown in figure.

- 2: Increased FDI The flow of Foreign Direct Investments may increase once GST is implemented as the present complicated/ multiple tax laws are one of the reasons foreign Companies are wary of coming to India in addition to widespread corruption.
- 3: One Law One Country At present, you have multiple central laws and state laws for taxations. If you are trading your goods at all India level, you must know and follow all the different laws of India. It is due to this reason that many people avoid trading goods in different states. Once GST is implemented, India would become one market and one can trade anywhere in India hassle-free.
- 4: Increased Input Credit At present, input credit is not available for inter-state sales of goods. This would now be available under GST regime. Thus the next tax liability to businesses would come down.
- 5: Single point taxation Uniformity in tax laws will lead to single point taxation for supply of goods or services all over India. This increases the tax compliance and more assesses will come into tax net.
- 6: More Export Incentive An exporter presently gets the refund/drawback on mostly the central taxes. Now they shall be able to get the refund/drawback of State taxes as well. This will boost export.
- 7: Growth in overall revenue It is estimated that India could get revenue of \$15 billion per annum by implementing the Goods and Services Tax as it would promote exports, raise employment and boost growth. Over a period, the dilution of the principles may see that only part of this is accruing.
- 8: GST Network Since all registration and return filing shall be done online, the scope of evasion shall be reduced considerably. This will boost the tax revenue and cause more development of the country.
- 9: Simplified tax laws This reduces litigation and waste of time of the judiciary and the assessee due to frivolous proceedings at various levels of adjudication and appellate authorities. Present law appears to be much worse and an amalgam of the bad parts of VAT/ ST/ CE.
- 10: Increase in exports and employment GST could also result in increased employment, promotion of exports and consequently a significant boost to overall economic growth and factors of production -land labour and capital.

Conclusion

On priority, it is up to the government to address the capacity building amongst the lesser-endowed participants, such as the small-scale manufacturers and traders. Ways have to be found for lowering the overall compliance cost, and necessary changes may have to be made for the good of the masses. GST will become good and simple, only when the entire country works as a whole towards making it successful.

* M.S. DABHI

SCIENCE (BOTANY)

Research Zone India

Vol :- 9

Issue :- (2)

March :- 2020 Page :- 111-113

ISSN :- 2319 - 8168

A STUDY ON RELATIVE TOXICITY OF HEAVY METAL ON EARLY GROWTH OF FENUGREEK SEEDLINGS

Fenugreek is an important minor spice crop and crop is raised from seeds thus seed germination and early growth determine the productivity of fenugreek. Copper (Cu) and Manganese (Mn) are essential micronutrients but excess concentration is phytotoxic. Cadmium (Cd) and Mercury (Hg) are not needed but toxic elements for plants. Various industries enhance the level of heavy metals in the soil, water, air etc. An attempt was made here to assess the relative toxicity of Cu, Mn, Cd and Hg on early growth of fenugreek. The seeds of fenugreek (*Trigonella foenumgraceum* L) var. Guj 1 were germinated in DW, 250 and 500 ppm of CuCl_2 , MnCl_2 , CdCl_2 and HgCl_2 in petri plates under laboratory conditions. Root elongation, shoot elongation, fresh weight and dry weight of control and treated seedlings were noted on completion of 48h, 72h and 96h of germination. Root elongation was inhibited by 250 ppm and 500 ppm of all the metals. The relative toxicity of 250 ppm of heavy metal was in the order of $\text{Hg} > \text{Cd} > \text{Cu} > \text{Mn}$, when concentration was 500 ppm Cd and Hg caused more or less similar inhibition while Cu and Mn behavior depends upon age of the seedlings. Mn was more toxic in 72h old seedlings but at 96h both metals caused similar effects. The toxicity of 250 ppm and 500 ppm of heavy metals on shoot elongation was in the order of $\text{Cd} > \text{Hg} > \text{Cu} > \text{Mn}$. Fresh weight was also lowered by all heavy metals, the metal effect was in the order of $\text{Cd} > \text{Hg} > \text{Cu} > \text{Mn}$ (250 ppm and 500 ppm). Dry weight was also reduced by all the metals. Cd and Hg induced similar effects while Mn was more toxic than Cu. It is suggested that the range of toxicity depends upon nature of metal, its concentration, treatment hours, and growth parameters. At severe concentration toxic metals act similarly, thus range of heavy metal toxicity may be evaluated with moderate concentration of heavy metal.

Key words: heavy metal, fenugreek, growth

Fenugreek (*Trigonella foenumgraceum* L.) is an important minor spice crop of Gujarat, crop is cultivated from seeds. Fenugreek is an important leafy vegetable crop. The leaves are quite rich in protein, mineral and vitamins. These are used as vegetable and forage. The seeds used as condiments have also some medicinal value. It prevents constipation, removes indigestion, stimulates the spleen and the liver and is appetizing and diuretic (Kochhar. 1998). Copper (Cu) and Manganese (Mn) are heavy metal and essential micronutrients but excess concentration is phytotoxic. Cadmium (Cd) and Mercury (Hg) are not needed but toxic elements for plants. Man made activities enhance the level of heavy metal in soil, water, etc. Foy *et al* (1978), Woolhouse. (1983) and Patra and Sharma. (2000) reviewed the work done on heavy metal toxicity in plants. Generally reports are available on phytotoxicity of metals like

Pb, Cd, Hg etc. Now days trace elements are widely used in crop production (Srivastava, 1999). The excess trace element may be phytotoxic. In the present investigation Cu, Mn, Cd and Hg were selected as heavy metals and using moderate concentration (250 ppm) and severe concentration (500 ppm) of each metal relative toxicity of heavy metal was studied in fenugreek seedlings.

MATERIALS AND METHODS

The seeds of fenugreek (*Trigonella foenumgraceum* L) var. Guj 1 were germinated in DW, 250 and 500 ppm of CuCl_2 , MnCl_2 , CdCl_2 and HgCl_2 in petri plates under laboratory conditions. Root elongation, shoot elongation, fresh weight and dry weight of control and treated seedlings (10 in each treatment) were noted on completion of 48h, 72h and 96h of germination. The toxicity was evaluated with the help of the Relative Root

*Shri R.P.Arts,K.B.Commerce &Smt.B.C.J.Science College,Khambhat.

Growth (Ouzounidou *et al*, 1992) and Percent phytotoxicity (Chou and Muller, 1972).

CONCLUSION

Root elongation was inhibited by 250 ppm and 500 ppm of all the metals. The relative toxicity of 250 ppm of heavy metal was in the order of Hg> Cd> Cu> Mn, when concentration was 500 ppm Cd and Hg caused more or less similar inhibition while Cu and Mn behavior depends upon age of the seedlings. Mn was more toxic in 72h old seedlings but at 96h both metals caused similar effects. The toxicity of 250 ppm and 500 ppm of heavy metals on shoot elongation was in the order of Cd >Hg >Cu > Mn. Fresh weight was also lowered by all heavy metals, the metal effect was in the order of Cd> Hg>Cu>Mn (250 ppm and 500 ppm). Dry weight was also reduced by all the metals. Cd and Hg induced similar effects while Mn was more toxic than Cu. It is suggested that the range of toxicity depends upon nature of metal, its concentration, treatment hours, and growth parameters. At severe concentration toxic metals act similarly, thus range of heavy metal toxicity may be evaluated with moderate concentration of heavy metal.

REFERENCES

- Chou CH, Muller CH (1972) Allelopathic mechanisms of *Archtostrychnos glandulosa* var *Zazaensis*. *Am Mid Nat* 88: 324-347
- Foy C D, Chaney R L, White M C (1978) The physiology of metal toxicity in plants. *Ann Rev Plant Physiol* 29:511-566
- Kochhar SL (1998) Economic botany in the topics (2nd ed.) Macmillan India Limited, New Delhi India pp 285
- Ouzounidou G, Eleftheriou E P and Karataglis S, (1992) Ecophysiological and ultrastructural effects of copper in *Thlaspi ochroleucum* (Cruciferae). *Can J Bot* 70: 947 - 957.
- Patra, Sharma A (2000) Mercury toxicity in plants *Bot Rev* 66:379-422.
- Srivastava P C and Gupta U C, (1996) Trace elements in crop production. Oxford and IBH Publishing Co. Pvt. Ltd. New Delhi.
- Woolhouse H W, (1983) Toxicity and tolerance in response of plants to metals. In: "Encyclopedia of plant physiology", Lange O L, Osmond C K, Zieler H (Ed). Springer-Verlag, New York. 120: 245-300

FIG 1:ROOT-SHOOT ELONGATION OF FENUGREEK SEEDLINGS GROWN WITHOUT AND WITH HEAVY METALS
ROOT LENGTH
250ppm

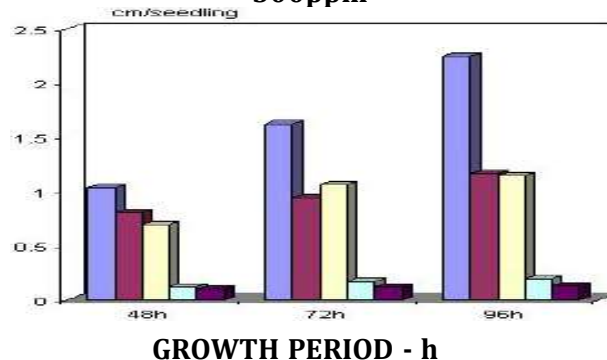
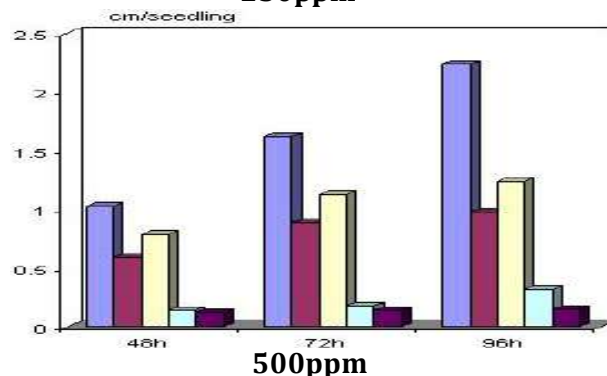
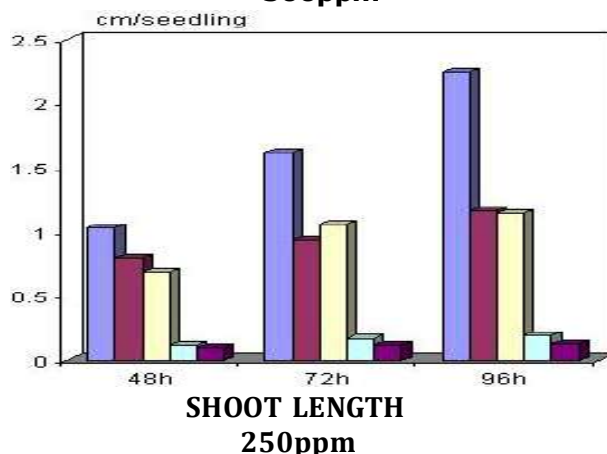
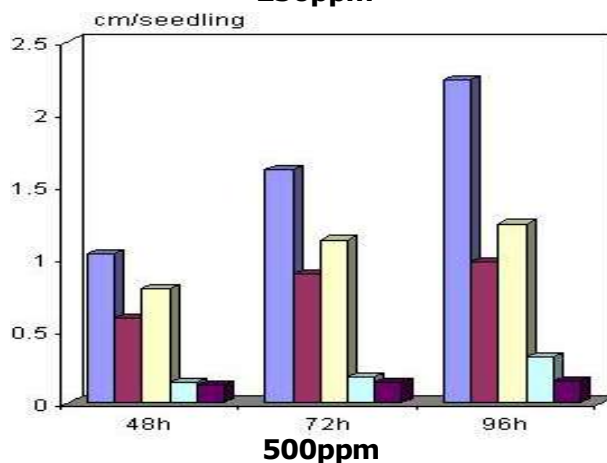

FIG 2: BIOMASS OF FENUGREEK SEEDLINGS GROWN WITHOUT AND WITH HEAVY METALS

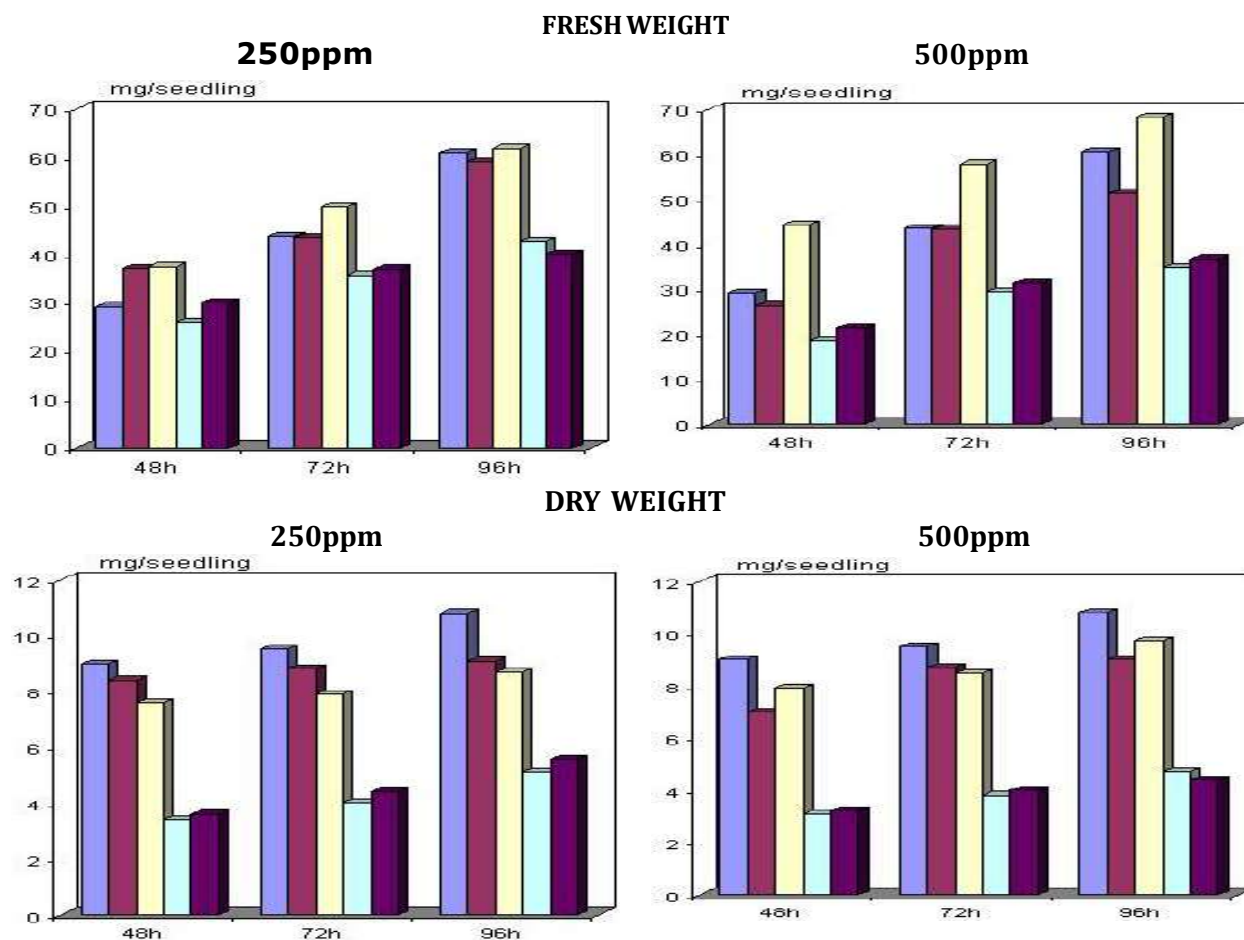

TABLE 1: RRG AND PERCENT PHYTOTOXICITY OF FENUGREEK SEEDLINGS GROWN WITHOUT AND WITH HEAVY METALS

TREATMENT	250ppm			500ppm		
	GERMINATION PERIOD			GERMINATION PERIOD		
	48h	72h	96h	48h	72h	96h
Cu	57.28	54.94	43.75	77.67	58.02	51.79
Mn	76.70	69.75	55.36	66.99	65.43	50.89
Cd	13.59	11.11	14.29	11.65	10.49	8.48
Hg	11.65	8.64	6.70	9.71	7.41	5.80

PERCENT PHYTOTOXICITY OF ROOT

TREATMENT	250ppm			500ppm		
	GERMINATION PERIOD			GERMINATION PERIOD		
	48h	72h	96h	48h	72h	96h
Cu	42.72	45.06	56.25	27.27	40.21	42.51
Mn	23.30	30.25	44.64	12.73	9.28	20.96
Cd	86.41	88.89	85.71	57.27	69.59	79.64
Hg	88.35	91.36	93.30	39.09	57.73	68.86

PERCENT PHYTOTOXICITY OF SHOOT

TREATMENT	250ppm			500ppm		
	GERMINATION PERIOD			GERMINATION PERIOD		
	48h	72h	96h	48h	72h	96h
Cu	22.33	41.98	48.21	32.73	43.30	55.39
Mn	33.01	34.57	49.11	20.00	29.90	27.54
Cd	88.35	89.51	91.52	61.82	74.23	81.74
Hg	90.29	92.59	94.20	46.36	61.34	74.55